

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่

อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447-2517

CHANGES OF BAN-MAI MARKET COMMUNITY,
AMPHOE MUEANG CHACHOENGSAO DURING 1904 - 1974

อุมทิพย์ วรพัฒน์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2563

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่
อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447-2517

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

CHANGES OF BAN-MAI MARKET COMMUNITY,
AMPHOE MUEANG CHACHOENGSAO DURING 1904 - 1974

UMATIP WORRAPIPAT

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF ARTS
(History)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2020

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่

อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447-2517

ของ

อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร)

(รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์)

ชื่อเรื่อง	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่
ผู้วิจัย	อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2563
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร

ปฏิญานินพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517 โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น หลักฐานชั้นรอง เอกสารประเภทแผนที่ ภาพถ่าย และ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผลการศึกษาพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2447 – 2517 ชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำบางปะกงมีคนไทยและคนจีนอยู่มาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการเป็นชุมชนเล็กๆ มาเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้า การเดินทาง และมีประชากรหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาทำงาน ค้าขาย และตั้งถิ่นฐาน โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมข้าว การเป็นชุมทางสินค้า ชุมทางท่าเรือ การที่ฉะเชิงเทราเป็นที่ตั้งที่ทำการมณฑลปราจีนบุรี และการสร้างทางรถไฟ ตั้งแต่ทศวรรษ 2460 - ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การสร้างทางรถไฟและถนนสายหลักสายย่อยเพิ่มเติม และการขยายตัวของเรือเมล์ ที่เชื่อมฉะเชิงเทรากับเมืองต่างๆ ทำให้ฉะเชิงเทรากลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภูมิภาคความเจริญ ผู้คน วิถีชีวิตแบบใหม่ หลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองฉะเชิงเทรามากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณชุมชนตลาดบ้านใหม่ที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษ 2510 ชุมชนตลาดบ้านใหม่ลดความสำคัญด้านการเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจลง อันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศที่เน้นการสร้างถนนทำให้ชุมชนขยายตัวไปตามแนวถนนที่ตัดใหม่แทน และการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) เป็นต้นมา ทำให้ภาคตะวันออกกลายเป็นนิคมอุตสาหกรรม เมืองฉะเชิงเทรามีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็กที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นโรงสีข้าว ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงลดความสำคัญลง แต่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ยังคงเป็นชุมชนสำคัญในด้านการเป็นตลาดเก่าแก่ของชุมชน ที่ในชุมชนยังคงมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย ชาวจีน และคนเชื้อสายอื่น ชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายและชุมทางในอดีตมาเป็นชุมชนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เช่นในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ชุมชนตลาดบ้านใหม่, เมืองฉะเชิงเทรา, มณฑลปราจีนบุรี, จีนแต้จิ๋ว, ชาวฮกเกี้ยน

Title	CHANGES OF BAN-MAI MARKET COMMUNITY, AMPHOE MUEANG CHACHOENGSAO DURING 1904 - 1974
Author	UMATIP WORRAPIPAT
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2020
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Siriporn Dabphet

This thesis is a study of the changes in the Ban-Mai Market Community in Mueang, in the province of Chachoengsao, from 1904-1974 through the analysis of essential and primary documents and evidence such as photos or obtaining information through interviews. The study found that during the years 1904-1974, the Ban-Mai Market Community, along the Bang Pakong River, and has had a population of both Thai and Chinese nationals since the time of the Rattanakosin dynasty. There have been numerous changes since the reign of Rama V, from being a small community into a commercial and transportation center. From that time on, there were different nationals who came to work as merchants and gradually settled in the locality. The factors that caused these changes included the expansion of the rice industry, becoming a commercial port junction, the designation of Chachoengsao as the official center in Prachinburi county, and the building of railways from 1917, before World War II. The creation of the main railway, additional railways and the expansion of the river boats which connected Chachoengsao to other towns have made the Chachoengsao province a commercial and transportation center. The prosperity it had achieved, the people, and the new lifestyles had been integrated into the way of life of Chachoengsao, especially along the Ban-Mai Market Community, which was the economic or commercial center. After the World War II until 1967, the Ban-Mai Market Community declined in terms of importance as a commercial center and resulted in the development focused on building roads. Hence, the community expanded according to the first National Economic Development Plan issued from 1961-1967 and onwards. It made the eastern region an industrial estate. Chachoengsao used to have small and medium industries which were mostly agricultural, and rice mills which consequently made the community along the river less important. However, the Ban-Mai Market Community is still a significant traditional community with Thai and Chinese cultural roots and traditions and other people of different origins. Nowadays, the Ban-Mai Market Community has been converted from a commercial center in the past into a community of historical value.

Keyword : Ban Mai Market Community, Chachoengsao town, Prachinburi province, Tae Jiw, Hokkien

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเสร็จสิ้นสุดลงได้โดยคำแนะนำอันมีค่ายิ่งของ รศ.ดร. ศิริพร ดาบเพชร ผู้ซึ่งนอกเหนือจากการให้ความรู้ กำลังใจที่ดี คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แล้ว และคอยชี้แนะแนวทางแก้ไข ยังสอนให้ใช้ความพยายามหาคำตอบจากคำถามต่างๆ ด้วยตนเอง รวมถึงได้สละเวลาอันมีค่าในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการตรวจสอบปริญญานิพนธ์ทุกท่าน ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงปริญญานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่หน้าที่ บรรณารักษ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา สำนักหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หนังสือ ในการจัดปริญญานิพนธ์ของข้าพเจ้าจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่หลายๆ ท่านและหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้ให้ความอนุเคราะห์และความช่วยเหลือด้านข้อมูล คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการจัดทำปริญญานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ โรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทราที่สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาระดับปริญญาโทจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี รวมทั้งกัลยาณมิตรทุกท่านของโรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา ที่ให้ข้อมูลในการจัดทำปริญญานิพนธ์นี้ด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ เพื่อนร่วมรุ่นประวัติศาสตร์ศึกษาทุกคนที่คอยกระตุ้น แนะนำและช่วยเหลือข้าพเจ้าในด้านต่างๆ เป็นอย่างดี

สุดท้าย ขอขอบคุณครอบครัวของข้าพเจ้าที่เป็นกำลังใจสำคัญ มอบความรักความอบอุ่น ทั้งร่างกาย แรงใจและแรงทรัพย์ ผลักดันให้ข้าพเจ้ามีวันนี้ได้

อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์

สารบัญ

หน้า

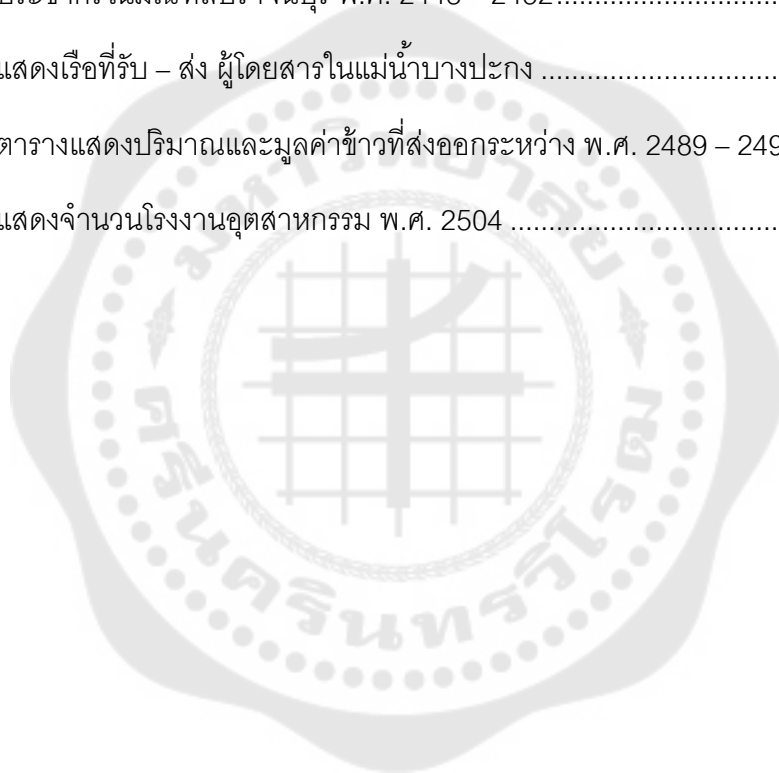
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	12
1.3 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	12
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	12
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
1.7 แหล่งข้อมูล	16
บทที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2350 – 2446	17
2.1 ประวัติศาสตร์เมืองฉะเชิงเทรา	17
2.2 ความสำคัญของชุมชนตลาดบ้านใหม่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367 – 2435).....	22
2.3 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในเมืองฉะเชิงเทรา สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367 - 2394)	26
2.4 การประกอบอาชีพในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398	30
2.5 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทราหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 - 2446 ...	34

2.6 สรุป	38
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2447 – 2488	40
3.1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทรา	40
3.2 ลักษณะทางสังคมประชากรและการขยายตัวของชุมชนเชื้อสายจีน	51
3.3 ศาสนสถานและโรงเรียน	59
3.4 การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาการคมนาคม	67
3.5 สรุป	81
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2488 - 2517	84
4.1 การพัฒนาเส้นทางการคมนาคมทางบกหลัง พ.ศ. 2488	84
4.2 พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2481 กับผลกระทบต่อชุมชนตลาดบ้านใหม่	109
4.3 การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม	112
4.4 ชุมชนตลาดบ้านใหม่กับการเปลี่ยนแปลง	118
4.5 สรุป	120
บทที่ 5 สรุป	122
บรรณานุกรม	126
ประวัติผู้เขียน	137

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 ตารางแสดงปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2400 – 2477	42
ตาราง 2 ตารางข้อมูลบัญชีโรงสีข้าว ในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472.....	43
ตาราง 3 การขยายตัวของที่นาในลุ่มน้ำบางปะกง พ.ศ. 2438 – 2474.....	47
ตาราง 4 ประชากรในมณฑลปราจีนบุรี พ.ศ. 2448 – 2452.....	53
ตาราง 5 แสดงเรือที่รับ – ส่ง ผู้โดยสารในแม่น้ำบางปะกง	104
ตาราง 6 ตารางแสดงปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2489 – 2494.....	113
ตาราง 7 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม พ.ศ. 2504	114

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงแม่น้ำและลำคลองสำคัญในจังหวัดฉะเชิงเทรา	5
ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองฉะเชิงเทราโบราณถึงสมัยรัชกาลที่ 3	19
ภาพประกอบ 3 แผนที่แสดงเส้นทางจากกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรามาทางคลองสำโรง และคลองแสน แสบ	21
ภาพประกอบ 4 แผนที่มณฑลปราจีนบุรี (พ.ศ. 2468)	25
ภาพประกอบ 5 คลองขุดใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5	36
ภาพประกอบ 6 ร้านกาแฟแป๊ะเอีย	38
ภาพประกอบ 7 ชุมชนตลาดบ้านใหม่ (พ.ศ. 2488)	56
ภาพประกอบ 8 หลังคาบ้านในชุมชนตลาดบ้านใหม่ในปัจจุบัน	57
ภาพประกอบ 9 ประตูบ้านไม้เพี้ยม	57
ภาพประกอบ 10 ประตูบ้านไม้ยก	58
ภาพประกอบ 11 บ้านของนายแดง กลัดสุวรรณ อายุ 78 ปี สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (เลขที่ 84 ถ. ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ.เมือง จ. ฉะเชิงเทรา)	58
ภาพประกอบ 12 พระพุทธรูปที่วัดจีนประชาสโมสร	61
ภาพประกอบ 13 วัดอุภัยภาติการาม	63
ภาพประกอบ 14 พระไตรรัตน์นายก	64
ภาพประกอบ 15 นางพรเพ็ญ ศาตาน้อย (ขณะเป็นครูโรงเรียนปรีชาวิทยา)	67
ภาพประกอบ 16 ผังเส้นทางการเสด็จ ฉะเชิงเทรา ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3	73
ภาพประกอบ 17 พิธีเปิดเส้นทางรถไฟสายแปดริ้ว เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2450 ที่สถานีหัว ลำโพง ในภาพมี มร. หลุยส์ไวเลอร์และวิศวกร (ภาพของทนายท มร. หลุยส์ไวเลอร์)	74
ภาพประกอบ 18 สถานีรถไฟแปดริ้ว ซึ่งรัฐบาลจ้างนายช่างเยอรมันก่อสร้าง	75

ภาพประกอบ 19 ตัวอาคารสถานีรถไฟแปดริ้ว.....	76
ภาพประกอบ 20 สถานีรถไฟแปดริ้ว เคยตั้งอยู่หลังตลาดบ่อบัว (ตลาดเกิดหลังจากมีสถานีรถไฟ) ภาพนี้ราว พ.ศ. 2506).....	77
ภาพประกอบ 21 สถานีรถไฟแปดริ้ว.....	78
ภาพประกอบ 22 แผนที่ทางรถไฟสายกรุงเทพฯ ผ่านลุ่มแม่น้ำบางปะกง	86
ภาพประกอบ 23 ภาพถ่ายทางอากาศใน พ.ศ. 2495 แสดงเส้นทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ที่ตัดจากกรุงเทพฯ มายังฉะเชิงเทรา.....	87
ภาพประกอบ 24 ภาพถ่ายทางอากาศใน พ.ศ. 2510 แสดงเส้นทางทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3200 (ถนนจังหวัดฉะเชิงเทรา – อำเภอบางน้ำเปรี้ยว)	88
ภาพประกอบ 25 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานแบบตามแนวยาวริมฝั่งถนน	89
ภาพประกอบ 26 แผนที่แสดงการขยายพื้นที่ของอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ในระหว่าง พ.ศ. 2495 – 2510.....	89
ภาพประกอบ 27 แผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของเมืองฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2494 กับ พ.ศ. 2510	90
ภาพประกอบ 28 โรงแรมมิตรสัมพันธ์	95
ภาพประกอบ 29 งานฉลองสมโภชน์ พุทธาภิเษกเบิกพระพุทธรูปที่มีท้าวจุลโลกบาลสีทศ (สีไต่กิม กั๋ง) พระอาจารย์จันทวังสสมาธิวัตร (พระสำเร็จเชิงหวีใจวชิร) โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็น ประธานในพิธี ณ วัดจีนประชาสโมสร อ. เมือง จ.ฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2512.....	97
ภาพประกอบ 30 แผนที่สะพานเทพหัสดิน พ.ศ. 2484	100
ภาพประกอบ 31 เรือโดยสาร “เรืออินทนิล 918” ในแม่น้ำเรียกกันว่า “เรือเขียว เรือแดง เป็นเรือ โดยสารที่บรรทุกผู้โดยสารและสินค้าจากกรุงเทพฯ ไปต่างจังหวัด	104
ภาพประกอบ 32 ท่าเรือเขียว	106
ภาพประกอบ 33 โรงสีข้าว สร้างขึ้นประมาณรัชกาลที่ 5	117

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จังหวัดฉะเชิงเทราตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง และอยู่ใกล้กับชายฝั่งทะเล ดังนั้นพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและการประมง มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำที่สามารถติดต่อค้าขายกับกรุงเทพฯ และหัวเมืองชายทะเลได้สะดวก สภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้ส่งเสริมให้เมืองฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่อดีต ดังปรากฏหลักฐานในฐานะหัวเมืองสำคัญในสมัยอยุธยา ผู้คนที่อยู่ในฉะเชิงเทราตั้งแต่อดีตนอกจากชาวไทยแล้วยังมีลาว เขมร ญวน จีนและกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นชุมชนขนาดใหญ่และเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์¹ โดยเกิดตลาดการค้าขึ้นหลายแห่งในเมืองฉะเชิงเทรา

ชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งผู้วิจัยสนใจจะศึกษาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกง ถนนสุขุมวิท ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) มีประชากรทั้งชาวไทย ชาวจีน จึงเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมแบบไทยและแบบจีนทั้งทางด้านวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีการปฏิบัติ ชาวจีนส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว รองลงมาคือ จีนฮกเกี้ยน ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตลาดบ้านใหม่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีการตั้งศาลเจ้าตามความเชื่อของชาวจีน 2 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ ศาลเจ้าปูนเถ่าม่า เป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยใดไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัด แต่มีข้อความปรากฏอยู่ในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ใน พ.ศ. 2350 ที่กล่าวว่าเมื่อผ่านบางปะกงก็จะพบศาลเจ้าของคนจีน ที่ว่า “ถึงหย่อมย่านบ้านบางมังกรนั้น ดูเรียงวันเรือนเรียบชลาสินธุ์ แต่ล้วนบ้านตากปลาริมวาริน เหม็นแต่กลิ่นเน่าอบตลบไป เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ๊กอยู่ตั้งแะ ปูนทะกังองค์แก่ข้างเพศไสย เกเลเอ๋ยเคยข้ามคงคาลัย ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย”² ปัจจุบันตลาดบ้านใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นตลาดริมน้ำโบราณ มีอาคารบ้านเรือนที่ยังรักษาเอกลักษณ์ตลาดห้องแถวแบบที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

¹ วรรณิ์ แผลูกอินทร์. (2538). ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง. หน้า ก-ข.

² เสาวณีย์ นิวาสะบุตร. (2558). นิราศเมืองแกลง โดย สุนทรภู่. หน้า 58.

ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวจีนในเมืองจีนประสบปัญหาความยากลำบากในการดำรงชีวิตจากปัญหาภัยธรรมชาติ อาหารขาดแคลน ทำให้ชาวจีนบริเวณเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกอพยพออกไปยังรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ดังมีหลักฐานว่าที่เมืองฉะเชิงเทรามีแรงงานชาวจีนอพยพเข้ามามากขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2373 โดยเฉพาะชาวจีนแต่จิวเข้ามามากที่สุด รองลงมาคือพวกฮกเกี้ยน¹ ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาที่เมืองฉะเชิงเทราเพราะมีชาวจีนชาติพันธุ์เดียวกัน หรือมาจากหมู่บ้านหรือเมืองเดียวกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ก่อนแล้ว ทำให้อพยพตามมา ชาวจีนเหล่านี้เกาะกลุ่มกันด้วยการเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน พูดภาษาถิ่นเดียวกันคือแต่จิว ฮกเกี้ยน และมีชาวจีนที่เป็นกลุ่มฮกเกี้ยนที่ควบคุมดูแลเหนือชาวจีนในสังกัด ชาวจีนอพยพเข้ามาทำอาชีพแรงงานรับจ้างในโรงงานหีบอ้อย รับจ้างทำสวนทำนา และค้าขาย

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง เหมาะแก่การทำการเกษตร และอยู่ในหัวเมืองภาคตะวันออกที่เชื่อมต่อกับรัฐภายนอก เช่น กัมพูชา เวียดนาม ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากเช่นกัน ทำให้มีการติดต่อค้าขายกับหัวเมืองและรัฐเพื่อนบ้าน ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นชุมชนชาวจีนที่ขยายตัวมากขึ้นเป็นชุมชนเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ มีการสร้างวัดและศาลเจ้าแบบจีนไว้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อ ดังในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงศาลเจ้าของชาวจีนที่ปากน้ำบางปะกงที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน² และจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) กล่าวถึงฉะเชิงเทรามีโรงน้ำตาลทรายทั้งของหลวง ของเจ้านาย ขุนนาง และของเอกชนที่เป็นชาวจีน เช่น โรงหีบอ้อยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา³ โรงหีบอ้อยหลายแห่งมีชาวจีนประกอบอาชีพหลงจู หรือผู้จัดการโรงหีบอ้อย⁴ แสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้น่าจะเป็นย่านเศรษฐกิจของเมืองฉะเชิงเทรามาแต่เดิม สอดคล้องกับข้อมูลจากหนังสือ “เล่าเรื่องกรุงสยาม” ของสังฆราชปาลเลกัวซ์ ที่เดินทางเข้ามาในสยามเมื่อ พ.ศ. 2372 ได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจของเมืองฉะเชิงเทราระหว่างการเดินทาง ใน พ.ศ. 2381 ว่า “ทั้งจังหวัดเป็นที่ราบใหญ่ อุดมไปด้วยนาข้าว สวนผลไม้และไร่อ้อย มีโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง ซึ่งเจ้าของเป็นคนจีน”⁵

¹ จี.วิลเลียม สกินเนอร์ (2548). สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. หน้า 82-83.

² วรณี แผลุกอินทร์. (2538). เล่มเดิม. หน้า 30-31.

³ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 281. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1207.

⁴ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155/ข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

⁵ ปาลเลกัวซ์. (2520). เล่าเรื่องกรุงสยาม. หน้า 72-73.

นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดสงครามอันนั้มสยามยุทธ์ระหว่างสยามกับญวนระหว่าง พ.ศ. 2376 - 2390 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองแสนแสบเชื่อมคลองบางขนาก จากหลักฐานพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2380 การขุดคลองบางขนาก “ครั้นมาถึงเดือน 2 ขึ้น 4 ค่ำ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองจ้างจีนขุดคลองตั้งแต่หัวมากไปถึงบางขนาก เป็นทาง 1,337 เส้น 19 วา 2 ศอก กว้าง 6 ศอก ราคา สิ้นพระราชทรัพย์ 5,040 บาท¹ ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง เพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินเรือผ่านไปยังเขมรขนส่งเสบียงอาหารในการรบไปให้กองทัพไทย เมื่อสงครามสิ้นสุดลง คลองบางขนากกลายเป็นแหล่งที่ทำมาหากินของประชาชน จากหลักฐานมีคนมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเมืองฉะเชิงเทรา และมีการอพยพเข้ามาของแรงงานชาวจีนมากขึ้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2398 ทำให้ต่อมาเศรษฐกิจของสยามเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวเพื่อการส่งออก² ส่งผลให้นับตั้งแต่รัชสมัยนี้จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) บริเวณเมืองฉะเชิงเทรา มีการขุดคลองขึ้นหลายสายในพื้นที่ฉะเชิงเทรา เช่น คลองนครเนื่องเขต คลองเปิ้ง คลองอุดมชลจร คลองประเวศบุรีรมย์ เป็นการเปิดพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมฝั่งคลองในเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มขึ้น³ (ดังภาพประกอบ 1)

การขยายตัวของเศรษฐกิจจากการส่งออกข้าว การขยายพื้นที่ทำนา และการเป็นชุมชนชาวจีนเก่าแก่ของฉะเชิงเทรา ทำให้ตลาดริมน้ำบางปะกงขยายตัวขึ้นกลายเป็นศูนย์รวมสินค้าต่างๆ ทั้งข้าว อาหารทะเลและสินค้าเกษตร เช่น มะม่วง มะพร้าว หนาก พลู่ จากที่ชาวสวนในละแวกนั้นที่นำผลผลิตมาขาย รวมทั้งพ่อค้าทั้งไทย จีน ลาว เขมรเดินทางค้าขายไปยังหัวเมืองต่างๆ สินค้าจากหัวเมืองภาคตะวันออก เช่น อาหารทะเล สินค้าของป่า และสินค้าจากลาว เขมร เช่น ของป่า กายาน ครั่ง แพรญวน พลอยแดง เป็นต้น นอกจากนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2416 เริ่มมีการทำเหมืองทองที่กบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ทำให้มีผู้คนเดินทางไปมามากขึ้น ส่งผลให้ฉะเชิงเทราซึ่งอยู่ใกล้เคียงเป็นเมืองที่มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาค้าขายและประกอบอาชีพต่างๆ อย่างคึกคัก จาก

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). (2560). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. หน้า 194.

² จัตรีทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2524). เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. หน้า 123-124.

³ อังคณา แสงสว่าง. (2550). บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2475. หน้า 48-49.

บันทึกประจำวันของอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศสยามของ เซอร์ เออร์เนสต์ ซาโทว (Sir Ernest Satow) ที่เดินทางเข้ามายังลุ่มแม่น้ำบางปะกงกับนาย เอส เอส ฮอลเล็ดและพระเทพพล ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2427 กล่าวว่า “เห็นหมู่บ้านขนาดใหญ่อยู่ทางด้านซ้ายมือ มีการซื้อขายเนื้อหอยนางรมกันอย่างมากมาย¹” รวมทั้งมีโรงสีของชาวจีน และชาวยุโรป ดังที่เซอร์ เออร์เนสต์ ซาโทว บันทึกไว้ว่า “เราไปถึงโรงสีเมื่อราวบ่ายสามโมงและได้ขึ้นบกเพื่อรับประทานอาหารเย็น กว่าจะออกเดินทางอีกก็ก็ราวสี่ทุ่ม โรงสีเหล่านี้สร้างขึ้นเมื่อราว 10 ปีก่อน โดยมีพระเทพพล ครั้งยังเป็นนายสิบ เป็นผู้จัดการ ส่วนเจ้าของตอนนั้นเป็นชาวยุโรปชาติต่างๆ ภายหลังเหลือเพียงนายสิน มิสเตอร์ยูกเกอร์ (Jucker) และมิสเตอร์วินเซอร์ ต่อมานายสินก็ซื้อหุ้นจากพวกเขาทั้งหมด”²

เมืองฉะเชิงเทรามีความสำคัญมากขึ้น เมื่อมีการจัดการการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นใน พ.ศ. 2435 มณฑลปราจีนบุรี (มณฑลปราจีนบุรี หมายถึง พื้นที่เมืองสำคัญ 5 เมือง คือ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และกบินทร์บุรี) ได้รับการจัดตั้งขึ้น มีเมืองปราจีนบุรีเป็นที่ว่าการมณฑล³ ต่อมาใน พ.ศ. 2445 ได้ย้ายที่ว่าการมณฑลมาที่เมืองฉะเชิงเทรา ความเจริญจึงหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองฉะเชิงเทรามากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณตลาดริมน้ำ ซึ่งเป็นตลาดดั้งเดิมและต่อมากลายเป็นชุมทางที่ผู้คนมาต่อเรือไปยังที่ต่างๆ และมีร้านค้าขายของมากมาย เช่น ร้านขายผ้าทั้งผ้าผืนและผ้าสำเร็จรูป ร้านขายข้าวสาร ร้านขายของใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวจีนที่มาจากเมืองจีนและมาหาญาติก็ต้องมาที่ตลาดริมน้ำ เพราะเป็นที่รวมตัวของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมากและเข้ามาเพื่อสร้างหลักแหล่งทำมาหากินในฉะเชิงเทรา ดังข้อมูลจำนวนชาวจีนในมณฑลปราจีนบุรีเมื่อ พ.ศ. 2447 ระบุว่ามีคนจีนในมณฑลปราจีนบุรีราว 35,912 คน⁴ ทำให้เมืองฉะเชิงเทรากลายเป็นศูนย์กลางความเจริญแทนเมืองปราจีนบุรี ชุมชนชาวจีนที่สำคัญในฉะเชิงเทรา คือ ที่ตลาดริมน้ำบางปะกงที่ตั้งรกรากมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ตลาดริมน้ำขยายตัวกลายเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าสำคัญของเมืองแปดริ้วและเมืองใกล้เคียง

¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2548). ภาษาและหนังสือ: เซอร์ เออร์เนสต์ ซาโทว (Sir Ernest Satow) กับท้องถิ่นภูมิภาคตะวันออกของไทย. *โลกประวัติศาสตร์ เล่ม 3 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชวังสนามจันทร์*. หน้า 36-37.

² แหล่งเดิม. หน้า 36-37.

³ องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2554). *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. หน้า 33-34.

⁴ จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. หน้า 73-74.

แทนตลาดริมน้ำเดิมซึ่งถูกไฟไหม้ แบ่งเป็นตลาดบนและตลาดล่าง เรียกกันว่า ตลาดใหม่หรือตลาดบ้านใหม่ ตลาดบนขุนอินทรนริกิจสร้างขึ้น แบ่งตลาดที่คลองล่องเรือพายไปวัดเทพนิมิตร ส่วนตลาดล่างเริ่มจากหน้าวัดอุภัยภาติการาม ขุนอัฐภาวิรานุวัตร(จีนฮี้) กับขุนพิพิธพานิชย์กรรม (จีนแดง) คหบดีชาวจีนเป็นผู้สร้างขึ้น¹ หลังจากไฟไหม้ก็มีการปลูกบ้านขึ้นมาใหม่แทนบ้านเดิมจากเดิมที่ตัวบ้านเป็นไม้ ก็มีการใช้สังกะสีร่วมด้วย เนื่องจากสังกะสีสามารถปลูกได้อย่างรวดเร็วไม่เสียเวลาเหมือนกับใช้ไม้ ค่าแรงถูก ดังนั้นบางบ้านจึงนิยมใช้สังกะสีปลูกแทน แต่บางบ้านก็ยังใช้ไม้ สำหรับหลังคาบางบ้านใช้กระเบื้องว่าว ส่วนบางบ้านก็ใช้สังกะสี เนื่องจากหลังคาใบจากนั้นง่ายต่อการเกิดเพลิงไหม้ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ใช้หลังคาที่ทำจากใบจากอีก ลักษณะของบ้านหันหน้าเข้าหากันซ้ายขวา เป็นบ้านไม้เรียงรายต่อเนื่องกันเป็นแนวยาวขนานกับแม่น้ำบางปะกง ในตลาดมีทางเดินตรงกลางและมีสะพานข้ามคลองบ้านใหม่ที่เชื่อมระหว่างตลาดบนกับตลาดล่าง²

ในเอกสารจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 25 มกราคม ร.ศ.126 (พ.ศ. 2450) เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเมืองฉะเชิงเทราเพื่อเปิดทางรถไฟสายตะวันออก ได้เสด็จฯ ไปวัดจีนประชาสโมสร และทอดพระเนตรย่านตลาดบ้านใหม่ ความว่า“...วันที่ 25 มกราคม 126 เวลาบ่ายเกือบ 4 โมง เสด็จเรือกลไฟนมเบอร์ 1 แต่ท่าด่านหน้าที่ประทับแรมขึ้นไปทางน้ำ เสด็จที่ท่าตลาดบ้านใหม่ ทอดพระเนตรตลาดนั้นไปจนสุดตลาด แล้วเสด็จวัดพระเจ็ก ซึ่งอยู่ทางตลาดตอนข้างเหนือ... แล้วเสด็จลงเรือที่ท่าสุดข้างเหนือ มาเสด็จขึ้นที่บ้านจีนฮี้ จีนแดงสองพี่น้อง ซึ่งอยู่ใต้ตลาดลงมา ทอดพระเนตรตลาดของจีนทั้งสองคนนี้ ตลาดนี้ไม่ใหญ่โตอันใดนัก...”³ จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่าในเวลานั้นตลาดบ้านใหม่ยังเป็นตลาดที่ไม่ได้ใหญ่มากนัก มีท่าเรืออยู่บริเวณตลาดล่างที่เป็นบ้านของสองพี่น้องจีนฮี้และจีนแดง เพื่อให้ผู้คนได้ใช้ในการสัญจรไปมาและแลกเปลี่ยนสินค้า

การสร้างทางรถไฟมาถึงฉะเชิงเทราใน พ.ศ. 2450 ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของฉะเชิงเทราซึ่งเป็นเมืองสำคัญในฐานะที่ตั้งมณฑลปราจีนบุรีขยายตัวขึ้น การ

¹ อติทยา แก้วพิลา. (2553). การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 55.

² ภิญญลัคน์ วีรภัทรรัตน์วรา. (2557). การพัฒนาชุมชนโดยอุตสาหกรรมภาพยนตร์ตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 87.

³ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1269 งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้ากมลปราโมทย์ เทวกุล ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2519. หน้า 13.

เดินทางและขนส่งสินค้าด้วยทางรถไฟ ทำให้การขนส่งสินค้าจากกรุงเทพฯ มายังฉะเชิงเทรา ก่อนจะกระจายสินค้าไปยังหัวเมืองอื่นๆ และสินค้าจากฉะเชิงเทราและหัวเมืองตะวันออกเข้าไปยังกรุงเทพฯ สะดวกรวดเร็วขึ้น ทำให้การค้าขายเพิ่มขึ้น จึงส่งผลให้ตลาดบ้านใหม่ที่เป็นแหล่งชุมชนริมน้ำขยายตัวขึ้นด้วย เห็นได้จากในปีต่อมา คือ พ.ศ. 2451 มีการเดินเรือของบริษัทสยามสตรีมแพกเก็ตเป็นบริษัทที่เดินเรือในลำน้ำบางปะกงเกิดขึ้น¹ ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นจุดรวมการคมนาคมทั้งทางรถไฟและเรือโดยสารจากกรุงเทพฯ ไปยังหัวเมืองตะวันออก ตลาดบ้านใหม่ซึ่งอยู่ริมน้ำบางปะกงจึงพัฒนาจากตลาดท้องถิ่นเป็นชุมทางคมนาคมที่เป็นท่าเรือจอดเรือโดยสาร มีการเดินเรือมากขึ้นทั้งเรือเมล์แดง เรือเมล์เขียว เรือเมล์ขาว และเรือสองชั้น นอกจากนี้ยังมีเรือขนาดเล็กแล่นตามเส้นทางคลองประเวศบุรีรมย์ไป แปดริ้ว คลองภาษีเจริญ-ดำเนินสะดวกไปถึงแม่กลอง เรือส่วนใหญ่เป็นเรือไม้

เมื่อเรือโดยสารเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทราจึงอนุญาตให้มีการเดินเรือประจำทางตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2477 ซึ่งมีเรือโดยสารประจำทางอยู่ 3 เจ้าของคือ 1. เรือของบริษัทขนส่ง จำกัด (เรือแดง) เส้นทางรับส่งผู้โดยสาร ท่าตลาดตำบลหน้าเมือง – ท่าตลาดตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา 2. เรือของนายวิรัตน์ ฤทธิภรณ์ (เรือเขียว) 3. เรือของนายบุญธรรม กาญจนวัฒน์ (เรือขาว)² ทั้งสองบริษัทนี้ มีเส้นทางรับส่งผู้โดยสารตลาดตำบลหน้าเมือง – ท่าตำบลท่าเกวียน ตำบลบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา การมีบริษัทเดินเรือประจำถึง 3 เจ้า แสดงให้เห็นว่าฉะเชิงเทราเป็นหัวเมืองชุมทางสำคัญในช่วงเวลานั้น จากข้อมูลคำสัมภาษณ์ ของนายเหียน แซ่ซื่อ อายุ 84 ปี (วันศุกร์ที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2551) ระบุว่า ตลาดบ้านใหม่เจริญรุ่งเรืองจากการเป็นชุมทางท่าเรือ มีการซื้อขายสินค้ากันมากมาย มีเรือจากชลบุรีนำน้ำปลา กะปิ หอยแมลงภู่มาขาย โดยจอดเรือทิ้งไว้ที่กลางคลองบ้านใหม่ แล้วผู้คนไปหาซื้อสินค้าในตลาดกัน ซึ่งช่วงนั้นลุงเหียน อายุ 3-4 ขวบ ประมาณ 80 ปีมาแล้ว³ ซึ่งหากคำนวณตามอายุของนายเหียนแล้วเป็นช่วงปลายทศวรรษ 2460 ถึงต้นทศวรรษ 2470 แสดงให้เห็นว่านับจาก พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา ตลาดบ้านใหม่ค่อยๆ ขยายตัวขึ้นจากตลาดเล็กๆ ไม่ใหญ่โตนักในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นตลาดที่มีเรือจากที่

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 คค. 0202.6.1/1 เอกสารกระทรวงคมนาคม รัชกาลที่ 5 เรื่อง ข้อบังคับควบคุมการเดินเรือท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ พระนคร สมุทรปราการ นนทบุรี มีนบุรี สิงห์บุรี อุทัยธานี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครสวรรค์ สมุทรสงคราม ชัยนาท ราชบุรี (2490-2501). หน้า 117.

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. แหล่งเดิม. หน้า 100.

³ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี. (2551). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 18.

ต่างๆ นำสินค้ามาขายมากมาย และตลาดบ้านใหม่กลายเป็นศูนย์รวมสินค้าจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองตะวันออก

จากข้อมูลคำสัมภาษณ์ของนายเหียน แสดงให้เห็นว่าตลาดบ้านใหม่ช่วงก่อนและต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในต้นทศวรรษ 2480 น่าจะมีความเจริญมาก ประกอบกับในช่วงสงครามมีคนกรุงเทพฯ อพยพหลบหนีภัยสงครามมาอยู่ที่ฉะเชิงเทรา มาเช่าบ้านแถวตลาดบ้านใหม่ ประกอบอาชีพค้าขายและทำสวน¹ และมีเรือจากชลบุรีที่นำน้ำปลา กะปิ มาขาย ในแต่ละบ้านที่ตลาดบ้านใหม่จะมีโป๊ะท่าเรือของตัวเอง เพื่อให้เรือมาจอดซื้อของและนำของมาขายด้วยหรือสำหรับให้เรืออาศัยจอดนอนในขณะที่ยังเดินทางกลับไม่ได้ รวมทั้งมีเรือโยงลากเรือที่บรรทุกกะปิ น้ำปลาไปขายที่ปราจีนบุรีโดยจะแวะส่งสินค้าตลอดทาง และที่สำคัญผู้คนที่มาที่จากต่างๆ เช่น บางแก้ว บางคล้า บางน้ำเปรี้ยว พนมสารคาม ปราจีนบุรี ต้องมาขึ้นท่าเรือที่ตลาดบ้านใหม่ก่อนจะเดินทางไปอื่นด้วย²

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงไม่นาน การเดินเรือโดยสารวิ่งรับส่งผู้คนยังมีอยู่ แต่ไม่สม่ำเสมอเพราะน้ำมันขาดแคลน ประกอบกับเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามทำให้ในชุมชนขาดแคลนสินค้า ข้าว และสินค้าค่อนข้างหายากโดยเฉพาะวัสดุก่อสร้าง³ การค้าในพื้นที่ฉะเชิงเทรา และตลาดบ้านใหม่จึงลดลง แต่เมื่อเศรษฐกิจค่อยๆฟื้นตัวขึ้น การเดินเรือและการขนส่งสินค้าในเส้นทางนี้ก็กลับมาคึกคักอีกครั้ง จนทางจังหวัดได้ออกข้อบังคับควบคุมการเดินเรือท้องถิ่นในแม่น้ำบางปะกง ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2494 กำหนดอัตราค่าโดยสารและเวลาออกเรือสำหรับเรือประจำทางของเรือทั้ง 3 เจ้าของ เพื่อมิให้มีการแย่งแข่งขันในการลดค่าโดยสารและแข่งขันออกเรือในคราวเดียวกัน หรือตัดหน้ากัน นอกจากนี้ยังมีเรือเมล์ชาวของนายเลิศที่รับส่งผู้โดยสารจากคลองแสนแสบมายังฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2498 มีบริษัทเรือของฝรั่งที่เข้ามาดำเนินการเองในรูปของบริษัทขนส่ง แต่การบริหารไม่รัดกุมจึงขาดทุนและเลิกกิจการไป เมื่อกิจการเรือเมล์เลิกไป ก็มีผู้ขอซื้อเรือเหล่านี้ไปบรรทุกสินค้า ท่าเรือบางแห่งถูกทิ้งร้าง บางแห่งถูกปรับให้เป็นร้านอาหารริมน้ำบ้าง⁴ ชุมชนตลาดบ้านใหม่เคยเป็นชุมทางที่ผู้คนต้องเดินทางมาขึ้นท่าเรือที่ตลาดบ้านใหม่ก็เริ่ม

¹ วีรพร นิติประภา. (2559). พุทธศักราชอัสดงกับทรงจำของทรงจำของแมวกุหลาบดำ. หน้า 49.

² สมร อร่ามวงศ์. (2554). กลไกการพัฒนาตลาดบ้านใหม่. หน้า 2.

³ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี. (2551). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 18-20.

⁴ REURNTHAI Online. (2511, July). คูคลองในกรุงเทพจากไหนถึงไหนกันบ้าง. REURNTHAI Online.

น้อยลง ประกอบกับมีแผนการขยายการคมนาคมทางบกทำให้ในเวลาต่อมาการเป็นชุมทางริมน้ำและการใช้เรือโดยสารเริ่มหมดความสำคัญลง

ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ผลประการหนึ่งจากการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) คือ มีการขยายเส้นทางคมนาคมทางบกครอบคลุมทั่วประเทศ โดยการตัดถนนและพัฒนาการของถนนสุขุมวิท แบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ ช่วงก่อนและหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยระยะแรกการก่อสร้างถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2479 เริ่มต้นจากโครงการตัดถนนเลียบริมชายฝั่งทะเลตะวันออก ตามโครงการ 18 ปี ซึ่งในบริเวณภาคตะวันออก มี 2 สายทาง คือ 1. สายกรุงเทพฯ – สมุทรปราการ – แปรดรีว – สัตหีบ – ระยอง และ 2. สายทางจันทบุรี – ท่าฉลอม ในการสร้างแบ่งออกเป็นช่วงๆ ตามสายทาง สายกรุงเทพฯ – สมุทรปราการ สายสัตหีบ – ระยอง ซึ่งสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2484 พร้อมกับเริ่มสร้างสายทางบางปะกง – ชลบุรี ใน พ.ศ. 2483 จุดเปลี่ยนแปลงสำคัญของถนนสุขุมวิท คือ เริ่มก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงในพื้นที่ฉะเชิงเทรา ซึ่งก่อนหน้านี้การเดินทางโดยถนนมายังพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกยังไม่สะดวก ต้องใช้แพขนานยนต์ (Ferry) ข้ามปากแม่น้ำบางปะกงเพื่อจะข้ามไปยังชลบุรี จนกระทั่ง พ.ศ. 2494 การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง (สะพานเทพหัสดินทร์) แล้วเสร็จ ดังนั้นการเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปชลบุรีและสัตหีบจึงได้รับความสะดวกมากขึ้น แต่ถนนสุขุมวิท สายสัตหีบ – ระยอง – จันทบุรี – ตราด ตั้งแต่ปี 2484 จนถึงสิ้นสุดโครงการก็ยังไม่แล้วเสร็จกระทั่ง พ.ศ. 2510 จึงแล้วเสร็จ และต่อมาหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ได้พัฒนาการก่อสร้างถนนสุขุมวิทในระยะที่สอง “โครงการสายกรุงเทพฯ – ตราด” แต่ต้องใช้ต้นทุนในการก่อสร้าง จึงมีการระงับการสร้างและมาสร้างทางถนนสายกรุงเทพฯ – ศรีราชา โดยแบ่งออกเป็นตอนที่ 1 สะพานพระโขนง – บางนา ตอนที่ 2 บางนา – บางปะกง และตอนที่ 3 บางปะกง – ศรีราชา แล้วเสร็จตลอดทั้ง 3 สายใน พ.ศ. 2512 จึงเป็นเส้นทางหลักสำคัญในการเชื่อมโยงภูมิภาคตะวันออกกับกรุงเทพฯ นับเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในภูมิภาค¹

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ส่งผลกระทบต่อชุมชนตลาดดั้งเดิมริมน้ำในบริเวณภาคตะวันออก ดังที่มิ่งานศึกษาของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชี้ว่า นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ประเทศ

¹ อัมพิกา สวัสดิ์วงษ์. (2558, เมษายน). ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย ช่วงทศวรรษ 2480 – 2520. ปีที่ 2 (ฉบับที่ 1): หน้า 24-31.

ไทยมีการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมทางบกอย่างต่อเนื่อง ทำให้การใช้รถยนต์มีมากขึ้นจนกลายเป็นวิถีในการดำรงชีวิตสมัยใหม่ อีกทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภคอื่นๆ เกาะติดกับเส้นทางถนนเป็นหลัก ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบชุมชนใหม่ตามเส้นทางถนน ประชาชนขึ้นมาตั้งบ้านเรือนบนบกตามแนวถนน แทนการอยู่ในแพตามริมน้ำ อันเป็นผลให้เกิดการขยายชุมชนและขยายเมืองให้กว้างขวางไปมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อความเจริญและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนตลาดบ้านใหม่ เป็นผลให้ชุมชนริมน้ำถูกกลืนกลายเป็นพื้นที่ล้าหลังและขาดการพัฒนา¹

สภาพสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนตลาดบ้านใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากวิถีการทำมาหากินที่เปลี่ยนจากการเกษตรสู่อุตสาหกรรม ตลอดจนที่ตั้งของชุมชนขยายตัวตามการพัฒนาการคมนาคมทางบก จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดน้ำอย่างตลาดบ้านใหม่ เพราะการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างการคมนาคมทางบกสมัยใหม่นั้น ได้ทำให้รูปแบบการคมนาคมทางน้ำในจังหวัดฉะเชิงเทราค่อยๆ ลดบทบาทความสำคัญลง ชุมชนตลาดบ้านใหม่จากที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้ามีสินค้ามากมาย พ่อค้าแม่ค้าในชุมชนตลาดบ้านใหม่ขายสินค้ากันดี ก็เกิดศูนย์กลางการค้าตลาดแห่งใหม่ขึ้นมาแทนที่เป็นชุมชนตลาดบ่อบัว ตั้งอยู่ถนนชุมพล (ฉะเชิงเทรา – บางน้ำเปรี้ยว) ตำบลหน้าเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ห่างจากชุมชนตลาดบ้านใหม่ 1.9 กิโลเมตร ลักษณะตลาดบ่อบัว เป็นตลาดสดท้องถิ่น มีพวกของสดต่างๆ กุ้ง หอย ปู ปลา น้ำจืด ปลาทะเล เนื้อหมู ผัก ผลไม้ ดอกไม้สด รวมถึงอาหารสำเร็จรูป กับข้าว อาหารเช้า ของกินต่างๆ มาขายเป็นจำนวนมาก ตลาดเปิดตั้งแต่เวลา 24.00 – 11.00 น. เป็นประจำทุกวัน ผู้คนจึงหันไปซื้อขายกันที่ชุมชนตลาดแห่งนี้แทน

อีกปัจจัยหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงกฎหมายเกี่ยวกับการเดินเรือ ในอดีตสมัยที่ถนนและทางรถไฟยังไม่มีทั่วถึง เรือเมล์เขียว เรือเมล์แดง เป็นพาหนะที่สะดวกและประหยัดที่สุดสำหรับสัญจรและขนส่งสินค้าเข้าออกระหว่างเมืองและชนบทเป็นเสมือนสายสัมพันธ์เชื่อมโยงผู้คนที่ไปมาหาสู่กัน ดังนั้นจึงมีกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติเรือว่าด้วยการจดทะเบียน การควบคุมและเงื่อนไขในการจดทะเบียนและดูแลเรือไทยขึ้น โดยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2481 ในเวลาต่อมาจึงมีการแก้ไขพระราชบัญญัตินี้ เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และความเหมาะสม จึงมีการตราพระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2517 ฉบับต่อมา เพราะเห็นว่าเป็นเวลา 34 ปีเศษแล้ว ที่ไม่ได้มีการแก้ไข ปัจจุบันนี้การขนส่งทางน้ำได้วิวัฒนาการไป และมีเรือขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นมาก อัตราค่าธรรมเนียมที่กำหนดไว้เดิมอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก จึงไม่เหมาะสมกับ

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2546). *กลยุทธ์ฟื้นฟูชุมชนเมืองริมน้ำ*.

ภาวการณ์ในปัจจุบัน สมควรแก้ไขเพิ่มเติมอัตราค่าธรรมเนียมเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติขึ้น¹ รวมถึงการดูแลแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งเป็นทางเดินสาธารณะให้อยู่ในสภาพ สะดวก ความปลอดภัยของผู้โดยสารในการเดินเรือ ควบคุม ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ ตลอดจน พิจารณาอนุญาตเกี่ยวกับการกระทำล่วงล้ำลำน้ำทุกชนิด ปรามปราม และดำเนินคดีแก่ผู้ละเมิด กฎหมายการเดินเรือและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง และสอบความรู้เพื่อออกประกาศนียบัตรฝ่าย เดินเรือเพื่อความปลอดภัยของผู้โดยสาร ทำให้เรือโดยสารที่เคยใช้กันอยู่และคุณสมบัติของคน เดินเรือ ตลอดจนความปลอดภัยของเรือแบบเก่าไม่สอดคล้องกับกฎหมายใหม่ ทำให้เจ้าของเรือ ที่ต้องการเดินเรือต้องปรับปรุงเรือให้เป็นไปตามที่กฎหมายประกาศ ซึ่งมีผลต่อค่าใช้จ่ายของ เจ้าของเรือ รวมถึงการกำหนดให้สอบความรู้เพื่อให้ได้ประกาศนียบัตรเดินเรือก็ทำให้บริษัทเรือ หลายแห่งเลิกกิจการไป

ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้กิจการเดินเรือต้องค่อยๆ เลิกกิจการไป เหลือไว้เพียงเรือโดยสาร เรือขาว และเรือเหียวที่ชาวบ้านทำขึ้นเพื่อรับส่งผู้โดยสารระยะใกล้ๆ ที่จะเดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำ บางปะกงเท่านั้น ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ยกเลิกไป เหลือเพียงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้เรือในการเดินทางระยะใกล้ๆ เมื่อมีถนนตัดผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้ เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น เหลือไว้เพียงร่องรอยของท่าเรือในอดีต และปรับปรุงเป็น ร้านอาหารริมน้ำ ทำให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่ที่เคยเป็นสถานที่ประกอบอาชีพค้าขาย ผู้คนที่ขาย ขยายเอาสินค้าไปขายที่อื่น จำนวนร้านค้าในชุมชนตลาดบ้านใหม่มีจำนวนน้อยลง คนในชุมชน ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ในเมืองที่ขยายตัวออกไปตามเส้นทางถนนที่ตัดใหม่มากขึ้น ประกอบกับคนใน ชุมชนก็ออกไปประกอบอาชีพอื่น ชาวบ้านบางส่วนหันมาเป็นแรงงานรับจ้างทำงานในโรงงานมาก ขึ้น บ้านเรือนจึงทรุดโทรมไปตามกาลเวลา² แม้ว่าความเจริญที่เข้ามาถึงชุมชนตลาดบ้านใหม่ทำ ให้วิถีชีวิตในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความสำคัญของการเป็นตลาดริมน้ำที่คึกคัก หรือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแบบในอดีตอาจลดความสำคัญลง แต่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ยังคง เป็นชุมชนสำคัญทั้งในด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย ชาวจีน และคนเชื้อสายอื่น และในด้านการเป็นตลาดสำคัญของชุมชน

จากที่กล่าวมาประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้าน ใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2447 – 2517 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่หลังจากที่เกิดไฟ

¹ ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 91 ตอนที่ 77 ฉบับพิเศษ หน้า 5, วันที่ 1 พฤษภาคม 2517.

² ทูเรียน มังกรานนท์ชัย. (2562, 21 มกราคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรวิพัฒน์). ที่ตลาด บ้านใหม่.

ใหม่และมีการสร้างตลาดขึ้นใหม่แทนตลาดเดิม และได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ประกอบกับมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2517 ที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อเรือโดยสารในลำน้ำบางปะกง ด้วยระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เข้มงวดกับผู้ประกอบการและเรือโดยสาร อีกทั้งยังเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมจดทะเบียนเรือไทย ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษานี้จะทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น และเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาที่จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ในท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 – 2517
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517

1.3 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยนี้จะศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 – 2517 โดยใช้ พ.ศ. 2447 เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา เนื่องจากเป็นปีที่ตลาดบ้านใหม่ถูกไฟไหม้ จึงมีการสร้างตลาดขึ้นมาใหม่แทนตลาดริมน้ำเดิม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนขอบเขตสิ้นสุดของการศึกษาคือ พ.ศ. 2517 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2517 ที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อเรือโดยสารในลำน้ำบางปะกง ด้วยระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เข้มงวดกับผู้ประกอบการและเรือโดยสาร อีกทั้งยังเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมจดทะเบียนเรือไทย ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษานี้จะทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น และเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาที่จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ในท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้สภาพสังคมและวิถีชีวิตของชาวเมืองฉะเชิงเทรา และชาวชุมชนตลาดบ้านใหม่เปลี่ยนแปลงไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยการวิจัยเอกสาร ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

จังหวัดฉะเชิงเทรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ บทความ ฯลฯ ประกอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่ในชุมชนตลาดบ้านใหม่นำมาวิเคราะห์ ตีความ และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517

2. เข้าใจปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดบ้านใหม่ ช่วง พ.ศ. 2447 – 2517 ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและงานเขียนที่เกี่ยวข้องพบว่าที่ผ่านมายังไม่มีผู้ศึกษาและค้นคว้าในเรื่องนี้โดยตรง อย่างไรก็ตามมีงานเขียนจำนวนหนึ่งที่มีเนื้อหาบางส่วนสามารถนำมาเชื่อมโยงกับการศึกษาในประเด็นนี้ได้ คือ

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับสังคมของชุมชนริมแม่น้ำบริเวณภาคตะวันออกเนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นในการศึกษาดังกล่าวจึงไม่อาจจะละเลยการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมภายในท้องถิ่นได้ โดยตลาดบ้านใหม่นั้นจัดเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาบริบทแวดล้อมอย่างสภาพสังคมของลุ่มแม่น้ำบางปะกงประกอบการศึกษาครั้งนี้ด้วยเช่นกัน

ศรัญญา คันธชาติพ. (2540). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419 – 2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.งานวิจัยนี้ศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419 – 2475 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะที่ภาวะการผลิตและการค้าขายข้าวขยายตัวอย่างมาก มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่บริเวณนี้ มีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าว มีแรงงานอพยพเข้ามาทำให้เกิดความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม การค้าขายตัว ก่อให้เกิดชุมชนเมืองเพิ่มขึ้น จากการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อยังชีพมาเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เพราะน้ำตาลทรายซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของลุ่มแม่น้ำบางปะกงมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เริ่มเสื่อมลงและค่อยๆ ลดความสำคัญ การผลิตลดลง

เหลือเพียงพอสำหรับบริโภคภายในประเทศและส่งออกบ้างเล็กน้อย ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ส่งเสริมการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย

งานวิจัยนี้ให้ประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการศึกษาที่ทำให้เห็นถึงพัฒนาการสภาพเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง ซึ่งสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นเศรษฐกิจน้ำตาลทรายที่มีความเจริญรุ่งเรือง เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง มีการผลิตข้าวเกิดการขยายตัวทางการค้า รวมทั้งสภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนต่างๆ โดยเฉพาะชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่ง เข้ามามีบทบาททางด้านแรงงาน ผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาและนำมาเทียบเคียงวิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจในพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของตลาดบ้านใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

อังคณา แสงสว่าง. (2550). *บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398 – 2475*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาบทบาทของชาวจีนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านพาณิชยกรรม เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม หลังจากมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 แล้วเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวขึ้นโดยเฉพาะการค้า ก่อนทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การค้าที่เกิดขึ้นได้ของชาวจีนในพื้นที่ฉะเชิงเทราเป็นอย่างมากคือ การค้าน้ำตาลทราย หลังจากนั้นการค้าในจังหวัดฉะเชิงเทราจึงขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการค้าข้าวส่งออกเพิ่มมากขึ้นทำให้ฉะเชิงเทราพัฒนาเป็นย่านการค้าและมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

งานเขียนที่กล่าวมานี้ให้ประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการศึกษาพบว่าจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นย่านการค้าที่สำคัญมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จากการทำไร่อ้อย เกิดเป็นอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ประกอบกับการขุดคลองเชื่อมฉะเชิงเทรากับกรุงเทพฯ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัว มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินมากขึ้น แต่หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงโดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขบเซาลง มีการปลูกข้าวและผลิตข้าวเพื่อการค้าเข้ามา นับว่ามีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นกรณีศึกษาผลการวิเคราะห์มาเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้มากยิ่งขึ้น

งานที่เกี่ยวข้องกับตลาดบ้านใหม่

สร้อยญา สมนึก. (2555). พัฒนาการชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (วิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

งานวิจัยนี้ศึกษาพัฒนาการของชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ ผลการวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม มีการแบ่งพัฒนาการทางด้านต่างๆ ของชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ออกเป็น 5 ยุค ตั้งแต่ พ.ศ. 2310 – 2555 อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งทางด้านการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณี แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ยังคงดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ได้ไว้เป็นอย่างดี ใน พ.ศ. 2547 ชาวบ้านรวมตัวกันจัดตั้งชมรมเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำที่มีอายุกว่า 100 ปีขึ้นมาใหม่ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับรู้การดำรงชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนในสมัยก่อน และช่วยส่งเสริมตลาดบ้านใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเป็นที่พักของคนในประเทศและชาวต่างชาติ ผู้วิจัยจึงสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาและเชื่อมโยงกับงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

อติตยา แก้วพิลา. (2553). การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (วิชาการวางแผนภาคและเมือง). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ มีรูปแบบของการจัดการผ่านองค์กรชุมชน 2 องค์กร คือ 1) ชมรมรักษ์ตลาดบ้านใหม่ ซึ่งมีคณะกรรมการชมรมฯ ทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยวและประสานภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอก 2) คณะกรรมการจัดระเบียบขายของในตลาดบ้านใหม่ ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนผู้ค้าขาย ออกใบอนุญาตขายของ จัดตำแหน่งการตั้งขายสินค้าให้เหมาะสม พิจารณาประเภท สินค้าและราคาสินค้า และช่วยแก้ไขปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นภายในตลาด ซึ่งทั้ง 2 องค์กร ดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ โดยมีหน่วยงานที่สำคัญเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของตลาดบ้านใหม่ ได้แก่ เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 8 และสำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยนี้นอกจากจะศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ ในรูปแบบขององค์กรและหน่วยงานเข้ามาดูแล ยังทำการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ ทั้งทาง

ประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ผู้วิจัยจึงสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

งานที่เกี่ยวกับสังคมของชุมชนริมน้ำ

สุภาพรณ์ จินตามณีโรจน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรมบ้านโป่ง – บ้านเจ็ดเสมียน*. ราชบุรี : พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง. เป็นหนังสือที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชนและวัฒนธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลองบริเวณนี้ ซึ่งมีชาวมอญเป็นส่วนใหญ่ แม่น้ำแม่กลองมีความสำคัญนอกจากเป็นแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วยังเป็นเส้นทางการค้าตั้งแต่สมัยทวารวดี ลพบุรี อยุธยา ธนบุรี จนถึงสมัยกรุงฯ รวมทั้งเป็นสมรภูมิในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าด้วย ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มแม่น้ำแม่กลองจึงมีผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ทั้งเชื้อสายไทย มอญ ลาว เขมร และจีน อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีมอญเป็นประชากรส่วนใหญ่และกระจุกตัวหนาแน่นอยู่บริเวณบ้านโป่งถึงบ้านโพธาราม มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านตะวันตกกัมพูชา 7 เมือง จากเมืองกาญจนบุรี ชาวมอญเหล่านี้อยู่ในระบบไพร่ต้องเกณฑ์แรงงานในสังกัดของ “รามัญ 7 เมือง” ส่วนชาวจีนมีบทบาทในเรื่องของการค้าโดยเฉพาะ “ข้าว” เริ่มเป็นสินค้าที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังส่งเสริมให้มีการขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมแม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีน และโปรดให้สร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – เพชรบุรี ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ผู้วิจัยจึงสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาและเชื่อมโยงกับงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงชุมชนตลาดบ้านใหม่ในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

1.7 แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุดแห่งชาติ
2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
3. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา
4. สำนักงานเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา
5. การสัมภาษณ์บุคคล

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2350 – 2446

บทนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนตลาดบ้านใหม่ในเมืองฉะเชิงเทราตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ที่เกิดการก่อตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในชุมชนนี้ ส่งผลให้มีผู้คนหลายชาติพันธุ์อพยพเข้ามาประกอบอาชีพที่ชุมชนแห่งนี้ นอกจากการประกอบอาชีพการทำน้ำตาลทรายแล้ว หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของไทยและมีพ่อค้าชาติตะวันตกเข้ามาค้าขายมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของการทำนาและการค้าในเมืองฉะเชิงเทรามากขึ้น ซึ่งรัฐก็ให้การสนับสนุนทำให้ฉะเชิงเทรากลายเป็นเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ นำมาสู่การขยายตัวของชุมชน

2.1 ประวัติศาสตร์เมืองฉะเชิงเทรา

“ฉะเชิงเทรา” กับ “แปดริ้ว” เป็นชื่อที่เรียกขานเมืองนี้ “ฉะเชิงเทรา” เป็นชื่อที่ใช้ในทางการส่วน “แปดริ้ว” เป็นภาษาท้องถิ่นที่ชาวบ้านใช้เรียกขานกันมานาน ทั้งสองชื่อมีเรื่องราวเล่าถึงความเป็นมาอย่างหลากหลาย ชื่อ ฉะเชิงเทรา ในงานเขียนของพระอมรวิริกขิต (เกิด) ซึ่งเขียนถึงเมืองฉะเชิงเทราว่า “ชื่อบ้านเมืองเหล่านี้เป็นชื่อไทยบ้าง เขมรบ้าง อย่างฉะเชิงเทราเป็นชื่อเขมร แปดริ้วเป็นชื่อไทย”¹ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีบางท่านจึงมีความเห็นว่า ฉะเชิงเทรา น่าจะเพี้ยนมาจากคำเขมรว่า สตริงเตรง หรือ ฉตริงเตรา ซึ่งแปลว่า คลองลึก ความเห็นนี้คงอาศัยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ด้วยเพราะเมืองฉะเชิงเทราตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำบางปะกง² ส่วนคำว่า “แปดริ้ว” เป็นคำที่เรียกชื่อเมืองนี้ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์เป็นเมืองอยู่ข้าวอยู่น้ำมีปลาช่อนขนาดใหญ่ จนสามารถนำมาแล่นเพื่อตากทำปลาแห้งได้ถึง แปดริ้ว และยังมีตำนานนิทานพื้นบ้านที่คนในท้องถิ่นพนมสารคามเล่าถึง เรื่อง “พระรถ-เมรี” ซึ่งเป็นนิทานเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกว่า ยักษ์ได้ฆ่านางสิบสองแล้วลากศพไปยังทำนน้ำในบริเวณคลองท่าลาดแล้วชำแหละศพออกเป็นริ้วๆ รวมแปดริ้ว ซึ่งเป็นริ้วเนื้อริ้วหนังของนางสิบสองลอยมายังแม่น้ำบางปะกงไปจนถึงฉะเชิงเทรา เมืองนี้จึงได้ชื่อว่า แปดริ้ว³

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจ พบว่าฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญทางการปกครองในฐานะหัวเมืองชั้นในหรือหัวเมืองจัตวาที่อยู่ใกล้กับกรุงศรีอยุธยา โดยในสมัยสมเด็จพระ

¹ พระอมรวิริกขิต (เกิด). (2516). *ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4*. หน้า 87.

² สุกใจ ตระกูลสุกชัย. (2544). *ประวัติศาสตร์เมืองฉะเชิงเทรา*. หน้า 8.

³ แหล่งเดิม. หน้า 9.

พระนเรศวรมหาราช จะเจียงเทราได้เป็นชุมก่าลังและแหล่งเสบียงสำคัญของกองทัพหลวงอยุธยาที่เดินทางไปตีเขมร และเป็นเส้นทางที่พม่ามาดักตีกำลังพลของพระเจ้าตากสินที่บริเวณปากน้ำโจโลซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองจะเจียงเทราในขณะนั้น¹ ดังพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพัน จันทนุมาศ (เจิม) ความว่า “ครั้นเพลาย่ำประมาณ 4 โมง พะม่าไล่แทงฟันคนซึ่งเลื่อยลำอยู่นั้น วิ่งหนีตามทาง ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็น จึงให้นายบุญมีขึ้นม้าใช้สวนทางลงไปประมาณ 200 เส้น พบกองทัพพะม่ายกขึ้นมาแต่ปากน้ำโจโลซึ่งทัพบกทัพเรือมาขึ้นที่ท่าข้าม”²

เมืองจะเจียงเทราตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย อาณาเขตของเมืองโดยรอบติดต่อกับกรุงเทพฯ จากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 หนังสือถึงพระยาปราชญ์บุรีเรื่องให้หลวงทรงพิณจเลกเขมรช่วยเร็วขึ้นอีกกองหนึ่ง กล่าวหาเขตพรมแดนเมืองจะเจียงเทราอยู่ติดกับเมืองปราชญ์บุรี จันทบุรี กบินทร์บุรี อยุธยาประเทศและนครนายก³ ทำให้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมืองจะเจียงเทราเป็นเมืองทางผ่านระหว่างหัวเมืองชายทะเลตะวันออก เมืองทางภาคตะวันออก หัวเมืองเขมรและหัวเมืองอีสาน อีกทั้งตั้งอยู่บนสองฝากฝั่งแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและการประมง รวมทั้งมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญจำนวนมาก (ดังภาพประกอบ 2)

สภาพภูมิศาสตร์ส่งเสริมให้เมืองจะเจียงเทราเป็นเมืองเศรษฐกิจ การที่มีสภาพเป็นเมืองเปิดเป็นทางผ่านของการคมนาคม ทำให้ติดต่อกับหัวเมืองต่างๆ โดยรอบและเมืองของประเทศใกล้เคียงได้ทั้งทางบกและทางน้ำทั้งเส้นทางแม่น้ำลำคลองและทางทะเล จอห์น ครอว์ฟอร์ด ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษส่งมาเจรจาเรื่องการค้ากับสยาม ได้เดินทางผ่านเส้นทางนี้ (วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2366) ได้กล่าวถึงเส้นทางคมนาคมติดต่อกับเขมร โดยทางแม่น้ำไว้ว่า “กรุงสยามมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับกัมพูชาทางแม่น้ำบางปะกงและคลองต่างๆ หลายสาย การเดินทางใช้เวลาประมาณ 20 วัน”⁴ และหัวเมืองอีสาน ที่จะเดินทางเข้าเมืองหลวงหรือออกทะเลทางด่านอ่าวไทย เมืองจะเจียงเทราจึงเป็นศูนย์รวมสินค้า เพราะอยู่ใกล้ปากแม่น้ำบางปะกง และเป็นเมืองท่าขนถ่ายสินค้าก่อนที่จะขนส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ ดังที่จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ระบุ

¹ จะเจียงเทรา. (2539). จะเจียงเทราเมืองแห่งอนาคต. หน้า 26.

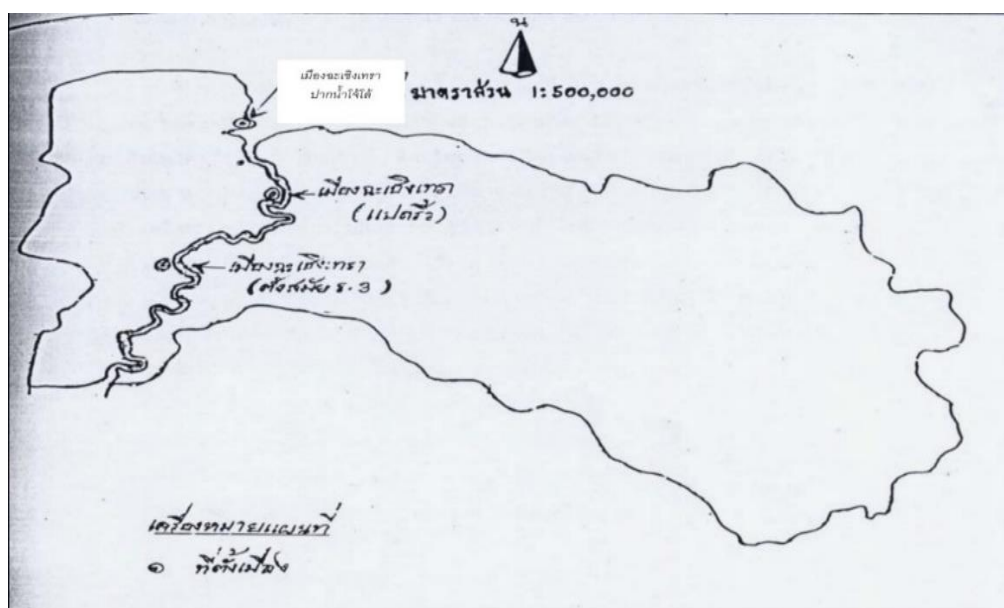
² ประพต เศรษฐกานนท์. (2551). พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). หน้า 38.

³ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 68. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1212.

⁴ จอห์น ครอว์ฟอร์ด. (2515). เอกสารของครอว์ฟอร์ด แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. หน้า 99.

ว่า การส่งส่วยจากหัวเมืองอีสาน หัวเมืองเขมร มายังเมืองกบินทร์บุรี ปราจีนบุรี จะรวบรวมไว้ที่เมืองฉะเชิงเทรา¹

การที่เมืองฉะเชิงเทราเป็นศูนย์รวมสินค้าและเมืองท่าที่ขนถ่ายสินค้าก่อนส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ ส่งผลให้เกิดชุมชนที่พักตามเส้นทางริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง เช่น ชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ ชุมชนปากคลองบางขนาก ชุมชนบ้านบางคล้า เป็นต้น

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองฉะเชิงเทราโบราณถึงสมัยรัชกาลที่ 3

ที่มา: วรณี แพลุกอินทร์. (2538). ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง. หน้า 22.

นอกจากนี้ การเดินทางจากเมืองฉะเชิงเทรไปยังเมืองนครนายกใช้เส้นทางเรือล่องไปตามลำน้ำบางปะกง² และเส้นทางคลองต่างๆ ที่แยกสาขาออกไปจากแม่น้ำบางปะกง เช่น คลองแสนแสบ (คลองบางขนาก) คลองสำโรง เป็นเส้นทางร่วมในการคมนาคมไปยังหัวเมืองทางตะวันออก หัวเมืองอีสานและหัวเมืองเขมรได้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

¹ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 312. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1201.

² ปาลเลกซ์. (2520). เล่าเรื่องกรุงสยาม. หน้า. 76

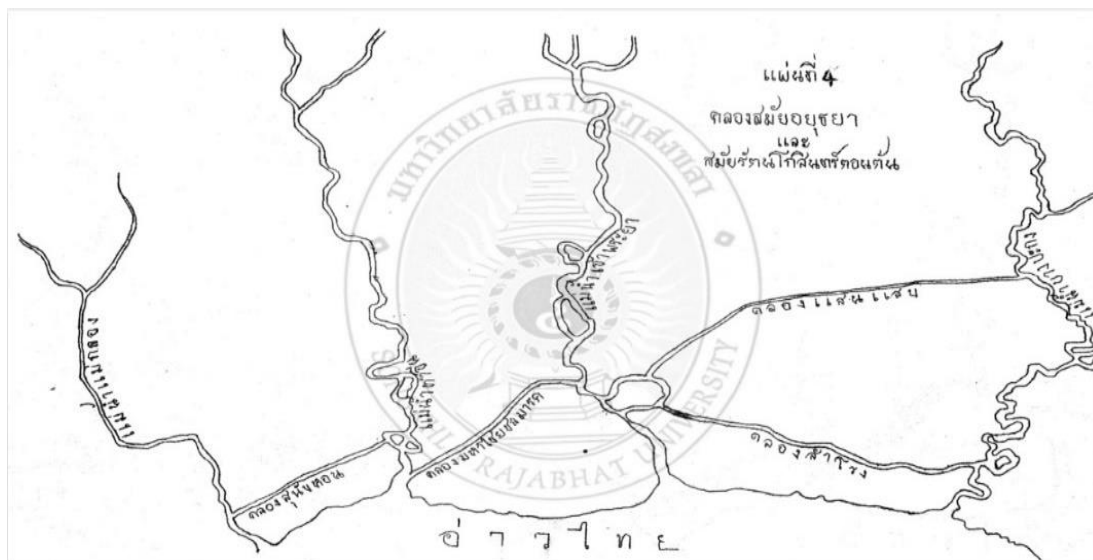
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ รัตนราชโกษาธิบดีเป็นแม่กองจ้างกุลีจีนชุดคลอง ตั้งแต่หัวหมากไปถึงบางขุนาก ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา คลองชุดใหม่นี้มีชื่อเรียกตามตำบลที่ตั้งว่า “คลองบางขุนาก”¹ เพื่อเป็นเส้นทางสำหรับลำเลียงเสบียงอาหารและยุทโธปกรณ์ไปยัง กองทัพที่ทำการสงครามในประเทศกัมพูชา (ดังภาพประกอบ 3)

ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากร วงศมหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) ว่า

“ครั้นมาถึงเดือน 2 ขึ้น 4 ค่ำ (ตรงกับวันเสาร์ที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2380) จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาศรีพิพัฒน์ราชโกษาธิบดีเป็นแม่กอง จ้างจีนชุดคลองตั้งแต่หัวหมากไปถึงบางขุนาก เป็นทาง 1,337 เส้น 19 วา 2 ศอก ลึก 4 ศอก กว้าง 6 ศอก ราคาเส้นละ 70 รวม เป็นเงินทั้งค่า ต่อไม้ ค่าแก้คลองพระโขนงและค่าชุดรวมเป็นเงิน 1,206 ชั่ง ตำลึง 2 บาท 1 สลึง 1 เฟื้อง ชุดอยู่ถึงปีชวดโทศก ศักราช 1202 (พ.ศ. 2383) จึงสำเร็จ”²

¹ ศานติ ภักดีคำ. (2557). ยุทธมรรคา เส้นทางเดินทัพไทย-เขมร. หน้า 105-106.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค). (2560). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. หน้า 194.

ภาพประกอบ 3 แผนที่แสดงเส้นทางจากกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรามาทางคลองสำโรง
และคลองแสนแสบ

ที่มา: กิตติ ตันไทย. (2520). คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367 – 2453).

หน้า 4

นอกจากทำเลที่ตั้งของเมืองฉะเชิงเทราที่มีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น บริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงยังเหมาะแก่การทำนา ทำสวน ทำไร่ ดังที่ ชัย เรื่องศิลป์ กล่าวถึงการทำสวนมากกว่าหมากที่ไหนก็ไม่อร่อยและมีปริมาณมากเหมือนกับหมากแปดริ้ว¹ (ฉะเชิงเทรา) ตลอดจนการเดินทางผ่านมายังเมืองฉะเชิงเทราของสังฆราชปาลเลกซ์ พ.ศ. 2381 ก็กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองฉะเชิงเทราที่มีทั้งนาข้าว สวนผลไม้และไร่อ้อย² และยังเป็นเส้นทางผ่านของการลำเลียงส่งส่วยของป่า เช่น เร่ว กระวาน รง น้ำผึ้ง ชีผึ้ง ชัน น้ำมันยาง ไปยังหัวเมืองอีสาน หัวเมืองเขมร หัวเมืองในภาคตะวันออก ซึ่งเมืองทั้งหลายในภูมิภาคเหล่านี้ต้องส่งส่วยโดยใช้เส้นทางผ่านเมืองฉะเชิงเทราไปยังกรุงเทพฯ เมืองฉะเชิงเทราจึงเป็นเส้นทางการค้าจากภาคตะวันออกไปกรุงเทพฯ โดยมีเมืองสำคัญต่างๆ เช่น บางปะกง บางปลาสร้อย บางละมุง บางพระ

¹ ชัย เรื่องศิลป์. (2545). ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม. หน้า 258.

² ปาลเลกซ์. (2552). เล่าเรื่องกรุงสยาม. หน้า 73.

ระยอง จันทบุรี ประแส ตราดและเกาะกง และเชื่อมต่อไปยังเขมรและญวน เมืองฉะเชิงเทราจึงเปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลางที่ใช้ระบบส่งผ่าน¹ โดยส่งของจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง

2.2 ความสำคัญของชุมชนตลาดบ้านใหม่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367 – 2435)

การเป็นเส้นทางผ่านสำคัญระหว่างหัวเมืองภาคตะวันออกกับกรุงเทพฯ ทำให้เมืองฉะเชิงเทรามีความสำคัญทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์ ชุมชนในพื้นที่หลายแห่งจึงขยายตัวขึ้นจากการเป็นชุมทาง เช่น ชุมชนตลาดบ้านใหม่ ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ชุมชนตลาดบ้านใหม่ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกง ถนนศุภกิจ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพื้นที่ตลาด 9,400 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5.82 ไร่ ปัจจุบันตลาดบ้านใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นตลาดริมน้ำโบราณอายุมากกว่า 100 ปี

ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นย่านตลาดของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และเป็นแหล่งเศรษฐกิจเก่าแก่ของเมืองแปดริ้ว บริเวณหัวเมืองตะวันออก เช่น ฉะเชิงเทรา ตราด จันทบุรี และบางปลาสร้อย มีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่มาเนิ่นนานแล้วส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว รองลงมาคือชาวฮกเกี้ยน คนจีนในหัวเมืองภาคตะวันออกโดยเฉพาะที่บางปะกงน่าจะมีจำนวนมากมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์แล้ว ทำให้ชาวจีนสร้างศาลเจ้าปูนเท่ก่งไว้เป็นที่เคารพบูชา ดังข้อความในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ พ.ศ. 2350 ความว่า “ถึงหย่อมย่านบ้านบางมั่งกรนั้น ดูเรียงรันเรือนเรียบขลาลินธุ์ แต่ล้วนบ้านตากปลาริมวาริน เหม็นแต่กลิ่นเนาอบตลบไป เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ็กอยู่แข็งแะ ปูนทะก่งองค์แก่ข้างเพศไสย เกเลเฮ้ยเคยข้ามคงคาลัย ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย”² ซึ่งบ้านบางมั่งกรในนิราศนี้มีชื่อเรียกอื่น คือ บางมั่งกง หรือ บางปลากง สันนิษฐานว่าชื่อเดิมเรียกกันว่า “บางมั่งกร” ตามชื่อปลามั่งกร แต่ชาวจีนอาจเรียกเพี้ยนเป็น บางมั่งกง ต่อมาเรียกเป็น “บางปะกง”³

ในสมัยรัชกาลที่ 3 อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขยายตัวขึ้นในเมืองฉะเชิงเทรา โดยมีชาวจีนแต้จิ๋วเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย⁴ มีการทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ในบริเวณที่ราบลุ่ม

¹ พลับพลึง คงชนะ. (2534). บทบาทของอยุธยาในฐานะที่เป็นเมืองท่า. *ประวัติศาสตร์ ฉบับรวมงานวิจัย*. หน้า 21.

² เสาวณีย์ นิวาสะบุตร. (2558). *นิราศเมืองแกลง โดย สุนทรภู่*. หน้า 58.

³ สภาวัฒนธรรม จังหวัดระยอง. (2558). *บางปะกง (บางมั่งกร)*. <https://www.facebook.com/300677406805783/posts/339550016251855>.

⁴ อติทยา แก้วพิลา. (2553). *การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. หน้า 53.

แม่น้ำบางปะกงและมีการตั้งโรงหีบอ้อยผลิตน้ำตาลทรายตามหัวเมืองต่างๆ ในพื้นที่ เช่น เมืองปลาสร้อย เมืองพนัสนิคม และเมืองฉะเชิงเทรา การขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามามากขึ้นทั้งเป็นแรงงานในไร่อ้อยและในโรงงานน้ำตาล รวมทั้งประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างอื่นๆ สังฆราชปาลเลกซ์ ที่เดินทางเข้ามาในสยาม เมื่อ พ.ศ. 2372 และได้มายังหัวเมืองตะวันออก ได้กล่าวถึงการผลิตน้ำตาลที่เมืองฉะเชิงเทราไว้ว่า “...ส่วนราษฎรนั้นเรียงรายกันไปทั้งสองฝั่งปากแม่น้ำ มีพลเมืองรวมทั้งสิ้นราว 10,000 คน ทั้งจังหวัดเป็นที่ราบใหญ่อุดมไปด้วยนาข้าว สวนผลไม้และไร่อ้อย มีโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง ซึ่งเจ้าของเป็นคนจีน...”¹ ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) กล่าวว่าฉะเชิงเทรามีโรงน้ำตาลทรายทั้งของหลวง ของเจ้านาย ขุนนาง และของเอกชนที่เป็นชาวจีน เช่น โรงหีบอ้อยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา² โรงหีบอ้อยหลายแห่งมีชาวจีนประกอบอาชีพหลั่งจี้ หรือผู้จัดการโรงหีบอ้อย³ และจากรายงานการวิจัยของ ม.ล. วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์ เรื่องการเพาะปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบุว่าเมืองฉะเชิงเทรามีโรงหีบอ้อยตั้งอยู่กว่า 30 โรง⁴ ดังนั้นจึงเห็นว่าพื้นที่ฉะเชิงเทราจึงเป็นแหล่งสำคัญในการผลิตน้ำตาลทรายรวมถึงชุมชนตลาดบ้านใหม่

ตั้งแต่ พ.ศ. 2373 เป็นต้นมา ที่เมืองฉะเชิงเทรามีแรงงานชาวจีนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น โดยชาวจีนแต่จิวเข้ามามากที่สุด รองลงมาคือพวกฮกเกี้ยน⁵ จึงทำให้บริเวณตลาดบ้านใหม่นี้กลายเป็นชุมชนชาวจีนที่ขยายตัวมากขึ้นเป็นชุมชนเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ หลังจากนั้นก็มีชาวจีนทั้งจากเมืองจีนและจากหัวเมืองอื่นๆ ในสยามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ จากคำสัมภาษณ์ของนายประยูร ทองถาวร อายุ 61 ปี (วันพฤหัสบดีที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2551) เล่าว่าคนจีนที่เข้ามาทำการค้าขายที่ตลาดบ้านใหม่ บางคนก็อพยพหนีภัยธรรมชาติและความสะดวกสบายการเมืองเข้ามาในเมืองไทย มีคนรู้จักที่เป็นชาวสวนด้วยกันเป็นคนไทยได้ภรรยาเป็นคนไทยเชื้อสายจีน มีมารดาซึ่งอพยพมาจากเมืองจีนมีเท้าที่เล็กมากเนื่องจากถูกมัด ซึ่งเป็นความนิยมว่าหากมีเท้าที่

¹ ปาลเลกซ์. (2552). เล่าเรื่องกรุงสยาม. หน้า 72-73.

² สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 281. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1207.

³ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155/ข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

⁴ อังคณา แสงสว่าง. (2550). บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475. หน้า 76.

⁵ จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. หน้า 82-83.

เล็กแล้วจะสวยงาม ชาวจีนที่เข้ามายังตลาดบ้านใหม่มีหลายชาติพันธุ์ ชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาอาศัยอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ชอบทำการค้าขาย¹

นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ที่อุตสาหกรรมน้ำตาลขยายตัวและมีการขุดคลองเชื่อมจากกรุงเทพฯ มายังบางปะกงโดยใช้แรงงานรับจ้างชาวจีน ทำให้ชุมชนขยายตัวมากขึ้นและมีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกทำให้อุตสาหกรรมข้าวขยายตัว จึงมีการขยายพื้นที่ทำนาและตั้งโรงสีข้าวทั้งของเอกชนชาวจีนและของเจ้านายและขุนนางไทย ข้าวจากฉะเชิงเทราและหัวเมืองตะวันออกถูกส่งไปขายในตลาดโลก รวมถึงฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่ส่งผ่านสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ และหัวเมืองตะวันออก และเขมร

ในสมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณชุมชนนี้ขยายตัวเป็นชุมชนทางคมนาคมที่เป็นท่าเรือจอดเรือโดยสาร ผู้คนที่มาจากต่างๆ เช่น บางแก้ว บางคล้า บางน้ำเปรี้ยว พนมสารคาม ปราจีนบุรี ต้องมาขึ้นท่าเรือที่ตลาดบ้านใหม่ก่อนจะเดินทางไปทีอื่น² บริเวณนี้จึงเป็นศูนย์รวมสินค้า มีพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนเปิดร้านค้าเพื่อทำการค้าขายในบริเวณตลาดบ้านใหม่ ร้านค้าเหล่านี้ขายสินค้าหลายประเภท เช่น สินค้าพวกอาหารทั้งของสดและของแห้ง เสื้อผ้าและสินค้าที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้ตลาดริมน้ำบางปะกงขยายตัวเพิ่มมากขึ้นกลายเป็นศูนย์รวมสินค้าต่างๆ ทั้งข้าว อาหารทะเลและสินค้าเกษตร เช่น มะม่วง มะพร้าว หนาก พลู จากที่ชาวสวนในละแวกนั้นที่นำผลผลิตมาขาย รวมทั้งพ่อค้าทั้งไทย จีน ลาว เขมรเดินทางค้าขายไปยังหัวเมืองต่างๆ สินค้าจากหัวเมืองภาคตะวันออก เช่น อาหารทะเล สินค้าของป่า เกือบสินแร่ ข้าว น้ำตาล และสินค้าจากลาว เขมร เช่น ของป่า กายาน ครั่ง แพรญวน พลอยแดง ปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลากรอบ เป็นต้น

นอกจากนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2416 เริ่มมีการทำเหมืองทองที่กบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี และใน พ.ศ. 2418 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระปรีชาภักการ (ลำอาน อมาตยกุล) เจ้าเมืองปราจีนบุรีไปทำบ่อทองที่เมืองกบินทร์บุรี ให้สร้างโรงถลุงแร่ทองที่เมืองปราจีนบุรี และให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาทรนตรีศรีเสด็จฯ เป็นองค์ประธานเปิดโรงทำทอง หลังจากนั้นจึงมีบริษัทเอกชนและต่างชาติเข้ามาทำเหมืองทอง³ ทำให้มีผู้คนหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน ลาว และชาวตะวันตกเดินทางไปมามากขึ้น ส่งผลให้ฉะเชิงเทราซึ่งอยู่

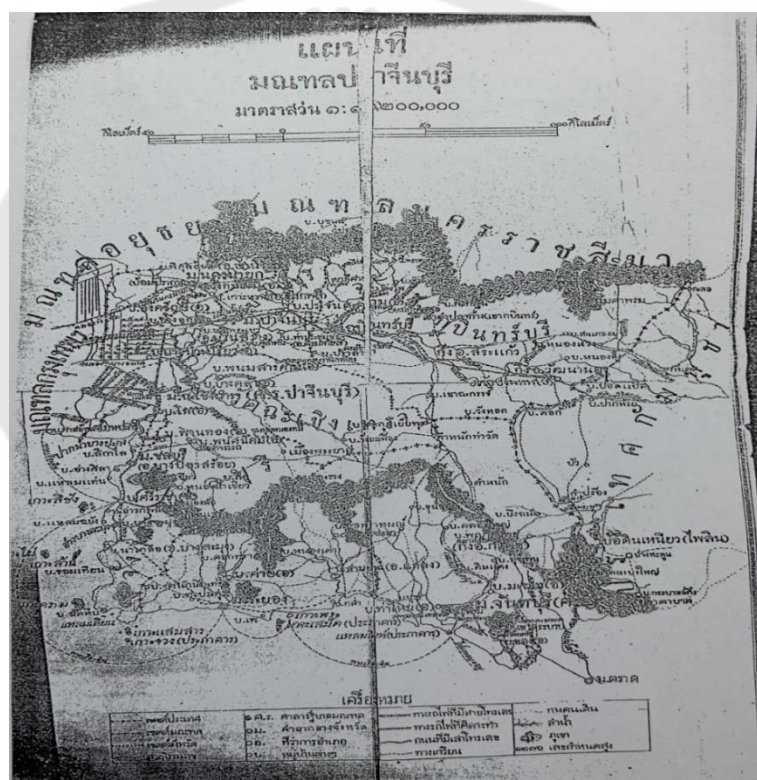
¹ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี. (2551). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 13.

² สมร อารามวงศ์. (2554). กลไกการพัฒนาตลาดบ้านใหม่. หน้า 2.

³ ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์. (2556). อัตลักษณ์ชุมชนริมแม่น้ำแม่กลองและบางปะกง. หน้า 17-18

ใกล้เคียงเป็นเมืองที่มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาค้าขายและประกอบอาชีพต่างๆ อย่างคึกคัก เมืองฉะเชิงเทราจึงมีความสำคัญมากขึ้น

ใน พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นมณฑลเทศาภิบาล โดยตั้งมณฑลปราจีนบุรีขึ้น (มณฑลปราจีนบุรี หมายถึง พื้นที่เมืองสำคัญ 5 เมือง คือ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และกบินทร์บุรี) มีเมืองปราจีนบุรีเป็นที่ว่าการมณฑล¹ ต่อมาใน พ.ศ. 2445 ที่ว่าการมณฑลถูกย้ายมาที่เมืองฉะเชิงเทรา ความเจริญจึงหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองฉะเชิงเทรามากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณตลาดริมน้ำ ซึ่งเป็นตลาดดั้งเดิมและเป็นชุมทางที่ผู้คนมาต่อเรือไปยังที่ต่างๆ และมีร้านค้าขายของมากมาย (ดังภาพประกอบ 4)

ภาพประกอบ 4 แผนที่มณฑลปราจีนบุรี (พ.ศ. 2438)

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2468). แบบเรียนภูมิศาสตร์ประเทศสยาม. ไม่มีเลขหน้า.

¹ องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2554). เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. หน้า 33 – 34.

2.3 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในเมืองฉะเชิงเทรา สมัยรัชกาลที่ 3

(พ.ศ. 2367 - 2394)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเกิดความไม่สงบทางภาคใต้ของประเทศจีน เช่น เกิดทุพภิกขภัย เกิดสงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382 – 2385) ทำให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพหนีภัยไปอยู่ดินแดนอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศไทย นอกจากนั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย เพราะได้ประโยชน์จากการใช้พวกเขาจีนในกิจการต่างๆ เช่น เป็นแรงงานจ้างในการขุดคลอง ทำไร่อ้อย ทำสวน จึงยอมให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยโดยไม่จำกัดจำนวน¹ ชาวจีนเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา บริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกงและบริเวณคลองสายต่างๆ นอกจากนี้แล้วยังมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ลาว เขมร และมอญ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน สันนิษฐานว่าในสมัยอยุธยาหัวเมืองชายทะเลตะวันออกรวมทั้งจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นบริเวณที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่แล้ว เพราะเห็นได้จากการที่ พระยาวิชิตปราการ (พระเจ้าตากสิน) ติฝ่าวงล้อมของทหารพม่าออกมาทางด้านนี้ พระองค์ได้รับการสนับสนุนด้านกำลังคนและกำลังทรัพย์จากชุมชนชาวจีนตามหัวเมืองชายทะเลตะวันออก เริ่มมีคนจีนแต่จิวที่เข้ามาและส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย เป็นแรงงานรับจ้างในไร่อ้อย โรงหีบอ้อย รับจ้างขุดคลอง และเป็นกรรมกรในโรงสี

จี. วิลเลียม สกินเนอร์ กล่าวว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในสยามในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักจะอยู่ในเขตชายฝั่งทะเลและบริเวณที่ลุ่มแถบแม่น้ำใหญ่ๆ มีการตั้งหลักแหล่งชาวจีนในทุกๆ เมืองรวมทั้งเมืองฉะเชิงเทราด้วย² เช่น หลักแหล่งของชาวจีนตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำบางปะกง บ้านโพธิ์ บางพระ ไสธร์ บ้านใหม่ บ้านหมู๋ บางคล้า บางน้ำเปรี้ยว พนมสารคาม เป็นต้น และจากการศึกษาของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวถึงการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราไว้ดังนี้คือ

¹ กนิษฐา ไทเตชะวัฒน์. (2534). ชุนนางไทยเชื้อสายจีนในประวัติศาสตร์ไทยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2367-2453). ประวัติศาสตร์ ฉบับรวมงานวิจัย. หน้า 38-42.

² จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์วิเคราะห์. หน้า 80.

“ชาวจีนเข้ามาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่มาจากเมืองจีนเข้ามาแสวงโชค ในครั้งแรกเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตเมืองฉะเชิงเทรา และเมืองปราจีนบุรีก่อน ซึ่งต่อมาได้เกิดอั้งยี่กำเริบขึ้น ทำให้ทางรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 3 ต้องใช้กำลังปราบปรามจึงสงบในราวสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวจีนจากเมืองฉะเชิงเทรา ก็ขยายตัวพากันมาตั้งหลักแหล่งในเขตบ้านท่าเกวียนและเกาะขนุน เพราะเป็นแหล่งชุมชนในทางการค้าและคมนาคม ในสมัยหลังๆ ลงมาชาวจีนก็เคลื่อนย้ายเข้าไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอนมสารคามและตำบลใกล้เคียง”¹

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าคนจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองฉะเชิงเทราก่อนต่อมาใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดเหตุการณ์จีนอั้งยี่ในฉะเชิงเทราก่อความวุ่นวายปล้นฆ่าหลงจู้โรงหีบอ้อย รวมถึงต่อสู้จนพระยาวิเศษฤๅไทย ผู้ว่าราชการเมือง เสียชีวิต ทำให้เกิดการปราบปรามชาวจีนอั้งยี่อย่างรุนแรง หลังเหตุการณ์สงบชาวจีนจากบางปะกงจึงได้ขยายตัวออกไปที่อำเภอนมสารคามบริเวณท่าเกวียน บ้านเกาะขนุน และบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งชุมชนทางการค้า และการคมนาคม และหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่ง คือ ศาลเจ้าและโรงเจ จากข้อความที่ปรากฏอยู่ในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ใน พ.ศ.2350 ที่กล่าวว่าเมื่อผ่านบางปะกงก็จะพบศาลเจ้าของคนจีนอยู่สองฝั่งแม่น้ำบางปะกง และในตลาดบ้านใหม่ยังมีศาลเจ้าพ่อโกมินทร์และศาลเจ้าแม่ทับทิมตั้งอยู่ในชุมชนตลาดบ้านใหม่ แสดงว่าชุมชนแห่งนี้จึงมีชาวจีนอาศัยอยู่

ชาวจีนที่อพยพเข้ามามีทั้งที่มาเป็นแรงงานและช่างฝีมือ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันแต่ละตระกูลตามท้องถิ่นที่อยู่อาศัย เช่น จีนแต้จิ๋วมักประกอบอาชีพด้านการค้า กรรมกรในโรงสี ในไร่ อ้อย ไร่ยาสูบ และโรงงานน้ำตาล จีนกวางตุ้ง กลุ่มนี้ชำนาญด้านการช่าง งานเครื่องจักรกล เมื่อเข้ามาอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทราจึงมีอาชีพ ด้านโรงเลื่อย โรงสี ก่อสร้าง การช่างต่างๆ รวมทั้งเป็นกรรมกรในงานก่อสร้าง จีนไหหลำ ประกอบอาชีพเป็นช่างต่อเรือ ช่างไม้ ช่างเหล็ก และประกอบอาชีพค้าขาย ทำสวน ปลูกผักและเลี้ยงหมู จีนแคะประกอบอาชีพเป็นช่างไม้ ช่างหนัง ช่างตัดเสื้อ ช่างตัดผม ช่างทองและพ่อค้าแร่ จีนฮกเกี้ยน ประกอบอาชีพการทำเหมืองแร่ พ่อค้าทำประมง เป็นนายเรือและลูกเรือ ทำสวนหมาก มะพร้าว สับปะรดและปลูกผัก ชาวจีนเหล่านี้ในระยะแรกๆ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเมืองฉะเชิงเทรา ประกอบอาชีพและเป็นกรรมกร

¹ ศรีศักร วัลลิโภดม (2523). *พนมสารคาม ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า*. หน้า 22-23.

ผู้ใช้แรงงาน แล้วทำการสะสมทุนด้วยตนเองจนสามารถยกระดับฐานะของตนเองเป็นเจ้าของกิจการการผลิตสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นิยมทำกันมากในหมู่ชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกรณีของจีนโป๊ะซึ่งปรากฏในคำให้การเรื่องตัวเหี้ยที่ฉะเชิงเทราในจดหมายเหตุเรื่องจีนโป๊ะ กล่าวว่า เขาได้เริ่มต้นทำงานเป็นผู้ช่วยทำบัญชีกับบิดาในโรงหีบอ้อย 7 ปี จนกระทั่งได้เป็นหลงจูโรงหีบอ้อย¹ คนจีนจึงได้รับสิทธิพิเศษในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไพร่เพื่อทำงานให้หลวง แต่จะต้องเสียค่าผูกปีเป็นรายปี คนจีนที่มีทุนสามารถนำเข้าแรงงานจีนและจับจองพื้นที่รกร้างเพื่อบุกเบิกการทำนาและไร่อ้อย พริกไทย ยาสูบ รวมทั้งการต่อเรือ ทำโรงงานหีบอ้อยตามชุมชนต่างๆ เช่น บ้านใหม่ บางคล้า ในลุ่มน้ำบางปะกง ฯลฯ ดังนั้นเมื่อชุมชนชาวจีนเติบโตขึ้น จึงมีนายทุนสร้างห้องแถวเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าให้เช่า จึงเกิดเป็นชุมชนตลาดขึ้น โดยมีองค์ประกอบของชุมชนต่างๆ ได้แก่ ศาลเจ้า วัดจีน (วัดจีนประชาสโมสร) โรงเรียน โรงฝิ่น โรงเหล้า โรงสี โรงหีบอ้อย โรงตีเหล็ก ฯลฯ ทั้งนี้ชุมชนเมืองที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีน มักตั้งอยู่ในเส้นทางเชื่อมระหว่างแม่น้ำและลำคลองต่างๆ ในจังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี ได้แก่ บ้านท่าเกวียน (พนมสารคาม) ชุมชนตลาดเก่า นครนายก ชุมชนตลาดเก่ากบินทร์ แปรริ้วเก่า (บางคล้า) ตลาดบ้านใหม่ ตลาดนครเนื่องเขต ตลาดคลองสิบเจ็ด ตลาดคลองสวน ตลาดบางพลีน้อย

ชาวจีนเข้ามาในพื้นที่นี้มากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อมีการจ้างชาวจีนมาเป็นแรงงานชุดคลองเชื่อมระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเมื่อเกิดสงครามอานามสยามยุทธ์ พ.ศ. 2376-2390 ช่วงแรกยังไม่มีชุดคลองแสนแสบ เส้นทางเดินทัพบกที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ใช้ในการยกทัพไปกัมพูชาและเวียดนามต้องเดินทางไปทางคลองลำโรง ผ่านเมืองฉะเชิงเทราแม่น้ำบางปะกง ซึ่งไม่สะดวกและเสียเวลาในการลำเลียงยุทธโปกรณ์สำหรับกองทัพ เพราะต้องใช้เส้นทางอ้อมและย้อนลงไปเข้าคลองลำโรงที่เมืองสมุทรปราการ แล้วจึงไปถึงแม่น้ำบางปะกง เส้นทางคลองลำโรงนี้เป็นเส้นทางคมนาคมหลักด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์เพื่อการลำเลียงเสบียงอาหารและยุทธโปกรณ์ไปยังกองทัพที่ทำสงครามในกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดีเป็นแม่กองจ้างกุลีจีนชุดคลองตั้งแต่หัวหมากไปถึงบางขนาก ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา คลองที่ขุดใหม่นี้มีชื่อเรียกว่า “คลองบางขนากหรือคลองแสนแสบ”² ในสงครามอานามสยามยุทธ์ จึงทำให้ชาวเขมรถูกกวาดต้อนเข้ามาในเมืองฉะเชิงเทราด้วย

¹ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

² ศานติ ภักดีคำ. (2557). ยุทธมรรคา เส้นทางเดินทัพไทย-เขมร. หน้า 105.

ส่วนกลุ่มคนอื่นๆ เช่น ชาวลาว ในสมัยรัชกาลที่ 3 ภายหลังยกทัพไปทำสงครามที่ลาว เพื่อปราบการก่อกบฏโดยเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ได้กวาดต้อนผู้คนที่เมืองเวียงจันทน์ เรียกว่า ลาวเวียง ลาวที่เมืองพนม เรียกว่า ลาวพนม และเมืองอื่นๆ มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา¹ คือบริเวณอำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต ในข้อมูลไม่ปรากฏหลักฐานว่าอยู่ในชุมชน ตลาดบ้านใหม่ นอกจากนี้แล้วชาวลาวที่เข้ามาในฉะเชิงเทรามีความชำนาญในการดูแลและหาแร่ ทองคำ ชาวลาวในเมืองฉะเชิงเทรายังเป็นแรงงานรับจ้างชุดคลองบางขนากเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ด้วย²

ส่วนชาวมอญที่พากันอพยพเข้ามาในเมืองไทย สาเหตุสำคัญเนื่องจากพม่าได้เกณฑ์แรงงานชาวมอญ ชาวมอญจึงอพยพเข้ามาในประเทศไทยด้วยความสมัครใจมากกว่าที่จะเข้ามา ในลักษณะของการถูกกวาดต้อนเป็นเชลย จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ได้กล่าวถึง “กองรามัญ” และกล่าวถึงชาวมอญ “มะโถมมอญ มะเซา มะตุ”³ เป็นหลักฐานยืนยันว่ามีชาวมอญอยู่ในเมืองฉะเชิงเทรา บริเวณปากน้ำบางปะกงโดยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชาวมอญที่อาศัยอยู่ในเมืองฉะเชิงเทราประกอบอาชีพเกษตรกรรม การตัดไม้ หาของป่า รับราชการและค้าขาย นอกจากนี้ชาวมอญยังมีความถนัดและความสามารถในการทำอิฐ เมื่อมีการตั้งเมืองฉะเชิงเทราใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อิฐที่นำมาใช้ในการสร้างป้อมกำแพงเมืองและศาลหลักเมืองของเมืองฉะเชิงเทราก็ได้มาจากการทำอิฐของกลุ่มชาวมอญ ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ที่เมืองฉะเชิงเทรามีการผลิตน้ำตาลเพื่อการค้า อิฐที่ชาวมอญทำก็มีความสำคัญต่อกิจกรรมการผลิตน้ำตาลทรายนี้ด้วย เพราะการทำโรงหีบน้ำตาลทรายจำเป็นต้องใช้อิฐในการทำเตาเคี่ยวน้ำตาล⁴

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีความพร้อมทั้งในแง่ของความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง และมีภูมิอากาศที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชอยู่หลายชนิด มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก จึงมีส่วนสำคัญในการดึงดูดให้กลุ่มคนชาติต่างๆ พากันอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินและรวมตัวกันมาก

¹ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. (2556). *อัตลักษณ์ชุมชนริมแม่น้ำแม่กลองและบางปะกง*. หน้า 241

² วรรณิ์ แผลูกอินทร์. (2538). *ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง*. หน้า 105.

³ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 14. *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3*. จ.ศ. 1196.

⁴ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 5. *จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3*. จ.ศ. 1200.

ขึ้นจนกลายเป็นชุมชน หมู่บ้าน และเมืองที่มีความพร้อมในด้านแรงงานผู้คน ซึ่งแต่ละกลุ่มคนต่างก็มีความสามารถและเป็นแรงงานสำคัญของเมืองฉะเชิงเทรา

2.4 การประกอบอาชีพในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398

ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เศรษฐกิจของไทยเป็นแบบยังชีพ ราษฎรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ของเมืองฉะเชิงเทรา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม การก่อตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายใน พ.ศ. 2350 ทำให้อ้อยกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของเมืองฉะเชิงเทรา ฉะเชิงเทราเป็นเมืองหนึ่งที่มีการผลิตน้ำตาลเพื่อการค้า จึงมีการตั้งโรงหีบอ้อยเพื่อทำน้ำตาลทรายภายในเมืองนี้เป็นจำนวนมาก ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงพบว่ามีโรงหีบอ้อยขนาดใหญ่และตั้งโรงหีบอ้อยเพื่อทำน้ำตาลทรายอยู่หลายเมือง เช่น เมืองนครชัยศรี สาครบุรี บางปลาสร้อย พนสนิม และเมืองฉะเชิงเทรา (ชุมชนตลาดบ้านใหม่) โดยเฉพาะเมืองฉะเชิงเทรานี้ ปรากฏหลักฐานจากหนังสือ เรื่องเล่ากรุงสยาม ของสังฆราชปาลเลกซ์ ได้กล่าวไว้ว่า “ทั้งจังหวัดเป็นที่ราบใหญ่ อุดมไปด้วยนาข้าวสวนผลไม้และไร่อ้อย¹ และในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงชาวจีนในฉะเชิงเทรา ว่า “พวกจีนก็ตั้งบ้านเรือนทำสวนใหญ่ไร่อ้อยชุกชุม”² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเพาะปลูกอ้อยและบุกเบิกอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายภายในเมืองฉะเชิงเทรา การผลิตน้ำตาลทรายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นสินค้าสำคัญอันดับหนึ่งของไทย จากรายงานของจอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ตัวแทนของอังกฤษที่เข้ามาเจรจาเรื่องการค้ากับไทยใน พ.ศ. 2364 สมัยรัชกาลที่ 2 ได้กล่าวถึงอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในสมัยนี้ไว้ในรายงานของเขาตอนหนึ่ง ว่า “สยามสามารถผลิตน้ำตาลจากอ้อยได้ เป็นเวลา 13 ปีมาแล้ว”³ หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปีต่อมาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลทรายเติบโตและเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นสินค้าออกอันดับหนึ่งที่ส่งไปขายต่างประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2365 ส่งเป็นสินค้าออกราว 80,000 หาบ พ.ศ. 2387 ส่งเป็นสินค้าออกราว 100,000 หาบ และ พ.ศ. 2392 ส่งเป็นสินค้าออกราว 107,000 หาบ⁴

การที่อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลทรายเจริญรุ่งเรืองมาก เพราะน้ำตาลทรายของไทยเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรายได้ของรัฐในรูปของภาษีสินค้าออก ทำให้

¹ ปาลเลกซ์. (2520). เรื่องเล่ากรุงสยาม. หน้า 72-73.

² สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 21. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

³ จอห์น ครอว์ฟอร์ด. (2515). เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. หน้า 102.

⁴ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. เศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2398).

ราชสำนักสยามได้กำไรจากการค่าน้ำตาลสูงถึงร้อยละ 84 โดยคำนวณจากข้อมูลของเฮนรี เบอร์นี ทูตอังกฤษที่เข้ามาสยาม ใน พ.ศ. 2368 ที่รายงานว่า ค่าภาษีสินค้าออกที่เป็นน้ำตาล 2,136 หาบ เป็นเงิน 3,204 บาท¹ เหตุนี้รัฐจึงส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกอ้อยและตั้งโรงหีบอ้อยทั้งของหลวง และเอกชนขึ้นและเมืองฉะเชิงเทราก็เป็นพื้นที่หลักพื้นที่หนึ่งที่รัฐให้การสนับสนุน

ด้วยเหตุนี้ ที่เมืองฉะเชิงเทราก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง จึงมีโรงน้ำตาลทรายทั้งของหลวงและของเอกชนทั้งที่เป็นของพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และเอกชนที่เป็นชาวจีนอพยพ เช่น โรงน้ำตาลของพระมหากษัตริย์ในเมืองฉะเชิงเทรา คือ โรงน้ำตาลทรายของหลวง ส่วนของเจ้านาย คือโรงหีบอ้อยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา² และการเข้ามาตั้งโรงหีบอ้อยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ได้ส่งชาวจีนนำเงินมาจัดซื้อที่ดินที่บ้านใหม่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา เป็นจำนวน 30 ไร่ เพื่อตั้งโรงหีบอ้อยผลิตน้ำตาลทราย ซึ่งถือเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปชนิดแรกของสยาม โรงหีบอ้อยที่ตั้งขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรากระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ ภายในเมืองฉะเชิงเทรา เช่น บ้านบางกุ้ง บ้านจุลเมือ บ้านบางคล้า บ้านท่าไข่ บ้านใหม่ บ้านท่าคา บ้านสัมปทวน และบ้านสนามจันทร์ เป็นต้น การเพาะปลูกอ้อยของราษฎรเมืองฉะเชิงเทราขายตัวออกไปอย่างรวดเร็วเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการผลิตอ้อยป้อนโรงงานน้ำตาลทราย ทำให้ราษฎรเมืองฉะเชิงเทราทำการเพาะปลูกอ้อยเพื่อการค้าขึ้น และใน พ.ศ. 2380 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองฉะเชิงเทรารับผิดชอบในการทำไร่อ้อยที่เมืองฉะเชิงเทราในพื้นที่ 223 ไร่ เพื่อส่งเข้าโรงน้ำตาลของหลวง แหล่งเพาะปลูกอ้อยของเมืองฉะเชิงเทราอยู่บริเวณใกล้กับโรงหีบอ้อย เพื่อความสะดวกในการขนส่งมายังโรงหีบอ้อยและเพื่อไม่ให้อ้อยแห้งจนทำให้ความหวานลดลง ซึ่งจะทำให้คุณภาพของน้ำตาลลดลงไปด้วย

ผู้ปลูกอ้อยขายให้แก่โรงหีบอ้อยมีทั้งชาวไร่ชาวนา ชาวไทย ลาว มอญ และแรงงานรับจ้างชาวจีนอพยพ และจะมีชาวไทยบางส่วนที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างชาวจีนปลูกอ้อยขาย เพราะจากหลักฐานจดหมายเหตุบางฉบับได้กล่าวถึงชาวจีนอพยพบางคนที่มาแต่งงานกับหญิงชาวไทย ทำให้หญิงชาวไทยที่เป็นภรรยาชาวจีนอพยพมีฐานะร่ำรวยขึ้น และน่าจะส่งเสริมหรือออกเงินลงทุนให้แก่ญาติพี่น้องชาวไทยของตนทำสวนอ้อย เพาะปลูกอ้อยขายโรงหีบ ซึ่งเป็นไปได้ว่าโรงหีบอ้อยนั้นเป็นของชาวจีนที่เป็นสามีของตนด้วย หรือว่าสามีชาวจีนบางคนเป็นแค่เจ้าของสวนอ้อย ก็น่าจะมีลูกจ้างหรือแรงงานในสวนอ้อยบางส่วนที่เป็นชาวไทยที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่ง

¹ เฮนรี เบอร์นี. (2514). เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 1. แปลโดย สวัสดิ์ สุวรรณสถิตย์. หน้า 229.

² สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 281. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1207.

เพาะปลูกอ้อยของชาวจีนเหล่านี้ นอกจากชาวไทยจะปลูกอ้อยเพื่อขายแล้ว น่าจะมีชาวลาว และเขมรบางส่วนปลูกอ้อยเพื่อการค้าที่เมืองฉะเชิงเทราด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในร่างตราสารถึงพระยาวิเศษฤๅไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทราตอนหนึ่งที่ว่า “จัดแจงชักชวนและสนับสนุนให้ราษฎรชาวไทย จีน ลาว และเขมรทำไร่อ้อยให้มากขึ้น”¹

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การประกอบอาชีพปลูกอ้อยเป็นอาชีพที่สำคัญของเมืองฉะเชิงเทรา มีอุตสาหกรรมน้ำตาลที่มีความสำคัญต่อเมืองฉะเชิงเทรา เพื่อสนองนโยบายของรัฐในการผลิตน้ำตาลทรายเพื่อส่งออกไปขายยังต่างประเทศ เพราะจะเห็นได้ว่าการตั้งโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลทรายภายในเมืองนี้มาก ดังที่จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวว่า “พวกจีนก็ตั้งบ้านเรือน ทำสวนใหญ่ไว้อยู่ชุกชุมโรงหีบทำน้ำตาลทรายก็มีเป็นหลายโรง ทิวเมืองฉะเชิงเทรา”² และในหนังสือ “เล่าเรื่องกรุงสยาม” ของสังฆราชปาลเลกัวซ์ ที่ได้กล่าวถึงการผลิตน้ำตาลทรายที่เมืองฉะเชิงเทราไว้ว่า เมืองฉะเชิงเทราเป็นที่ราบเต็มไปด้วยนาข้าว สวนผลไม้และไร่อ้อย มีโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง ที่คนจีนเป็นเจ้าของ³

แรงงานการผลิตน้ำตาลทรายเมืองฉะเชิงเทราไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการเพาะปลูกอ้อย การทำน้ำตาลทราย การขนส่ง ทั้งภายในเมืองฉะเชิงเทราและการส่งออกไปต่างประเทศ ส่วนมากจะเป็นชาวจีนอพยพเกือบทั้งหมด ซึ่งชาวจีนก็อาศัยอยู่ในตลาดบ้านใหม่ และบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง มีชาวจีนเป็นพ่อค้ารายย่อย และอาศัยแรงงานของพวกชาวจีนเป็นหลักทำหน้าที่ในโรงหีบอ้อยตั้งแต่ผู้จัดการหล่งจู้หรือนายโรงหีบอ้อย และแรงงานในหน้าที่ต่างๆ เพราะชาวจีนเหล่านี้ โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วที่มีความรู้ความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายจากอ้อยมาตั้งแต่อพยพประเทศจีนแล้ว เมื่ออพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรา ก็ได้นำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่มารับจ้างทำงานในโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลทรายในเมืองฉะเชิงเทราด้วย ซึ่ง จี วิลเลียม สกินเนอร์ ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์* ว่า ผู้ประกอบอาชีพดำเนินธุรกิจการค้าน้ำตาลทรายและแรงงานจีนที่ทำงานในไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยส่วนใหญ่เป็นจีนแต้จิ๋ว โดยให้เหตุผลว่า ถิ่นฐานเดิมของพวกจีนแต้จิ๋วในประเทศจีนเป็นเมืองที่ผลิตน้ำตาล⁴ และหลักฐานสำเนาคำให้การของจีนไป ว่าด้วยอั้งยี่เมืองฉะเชิงเทราก็

¹ วรรณิ แพลุกอินทร์. (2538). ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง. หน้า 120.

² สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 21. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

³ ปาลเลกัวซ์. (2520). เรื่องเล่ากรุงสยาม. หน้า 73.

⁴ จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. หน้า 53.

กล่าวถึงจีนโป (แต่จิ๋ว) โดยสารเรือสำเภามาจากเมืองจีน เพื่อมาตามหาบิดาซึ่งมาเป็นเสมียนอยู่ที่โรงหีบอ้อย ต่อมาได้เลื่อนเป็นหลงจูโรงหีบ¹ นอกจากแรงงานของชาวจีนแต่จิ๋วแล้ว ยังมีชาวจีนอพยพอื่นๆ ที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลทรายของเมืองฉะเชิงเทรา เช่น จีนฮกเกี้ยน ทำหน้าที่เป็นหลงจูโรงหีบและลูกจ้างในโรงหีบ จีนไหหลำเป็นลูกจ้างในโรงหีบอ้อย และจีนแคะ ดังหลักฐานที่กล่าวถึง “จีนยี่ (แคะ) เป็นจีนเตงโรงน้ำตาลที่บ้านใหม่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา”²

จากที่ได้กล่าวถึงผู้ลงทุนตั้งโรงหีบอ้อยน้ำตาลทรายที่เมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง ว่ามีทั้งเจ้านายและขุนนางที่มั่งคั่งในเมืองฉะเชิงเทรานั้น บุคคลเหล่านี้ไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลดำเนินกิจการต่างๆ ด้วยตนเอง แต่ว่าจ้างชาวจีนที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการผลิตน้ำตาลทรายมาเป็นผู้ดำเนินการ โดยเรียกชาวจีนพวกนี้ว่า “หลงจูนายโรงหีบ”³

สำหรับชนชาติอื่นๆ ที่เข้ามามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองฉะเชิงเทราและเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตน้ำตาลทรายของฉะเชิงเทรา เช่น ชาวลาวที่ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินที่ฉะเชิงเทรา ประกอบอาชีพตัดฟันส่งขายให้แก่โรงหีบอ้อย⁴ ชาวมอญทำอิฐขายให้แก่ผู้ลงทุนตั้งโรงหีบอ้อย เพื่อนำมาก่อเป็นเตาสำหรับเคี่ยวน้ำตาล⁵ ส่วนแรงงานชาวไทย จะเข้ามาเกี่ยวข้องในการเพาะปลูกอ้อยขายให้แก่โรงหีบอ้อย แต่จะน้อยกว่าแรงงานของชาวจีน เพราะแรงงานไทยยังต้องเข้ารับราชการตามสังกัดในระบบไพร่ สำหรับเทคนิคการผลิตที่ใช้อยู่ในโรงหีบอ้อยผลิตน้ำตาลทรายที่เมืองฉะเชิงเทราใช้เทคนิคการผลิตแบบง่าย ๆ โดยอาศัยแรงงานคนและสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญ ดังที่ สังฆราชบาลเลกัวซ์ ได้กล่าวถึงวิธีการผลิตน้ำตาลทรายในช่วงสมัยนี้ ไว้ว่า

“ที่ริมฝั่งแม่น้ำ เราจะเห็นฟืนกองพะเนินเทินทึก 2-3 กอง สูงตั้ง 15-20 เมตร ใกล้เคียง ฟืนนั้น มีโรงหลังคากลม มีควายสองตัวดึงคว้านลูกหีบทำด้วยไม้แข็งสองลูกให้หมุนขบกันเพื่อบดลำอ้อย น้ำอ้อยไหลลงในบ่อซิเมนต์ด้านหลัง โรงหีบก่อเป็นเตาอิฐรูปร่างคล้ายๆ กับคอกหอย

¹ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

² สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155/ข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

³ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 155/ก. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

⁴ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 37. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1209.

⁵ สำนักหอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 5. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1200.

ชั้นบนของเตานี้มีแท่งเหล็กใหญ่ขวางอยู่ 3 ท่อน เป็นที่ตั้งหม้อขนาดมหึมา 3 หม้อ เชื่อมถึงกันด้วยการโบกปูน เมื่อสุ่มไฟแรงแล้วเคียวน้ำอ้อยในหม้อเหล่านี้จนงวดแล้วเทลงเก็บไว้ในกรวยดิน วันรุ่งขึ้นเขารินน้ำตาลแดงออกแล้วพอกด้วยดินเหนียวแฉะๆ ได้น้ำตาล ซึ่งค่อนข้างขาวมากการเคียวน้ำตาลแดงกับฟองของมันเป็นอีกครั้งหนึ่ง ก็ยังได้น้ำตาลอีกเป็นจำนวนมาก โรงใหญ่ๆ สองโรง กว้างยาวตั้งโรงละ 50 เมตร ยังไม่ค่อยพอที่จะบรรจุเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงหีบได้หมดสิ้น ซ้ำยังใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกคนงานตั้ง 200 คนอีกด้วย¹

การผลิตแบบนี้เป็นเทคนิคการผลิตของชาวจีนอพยพที่เข้ามาเผยแพร่และใช้ผลิตน้ำตาลทรายที่เมืองฉะเชิงเทรา ดังนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเจริญรุ่งเรืองขึ้น ประกอบกับความต้องการน้ำตาลทรายของตลาดต่างประเทศ รวมทั้งยังได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐ จึงทำให้อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลทรายขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว

ส่วนการปลูกข้าวในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การผลิตข้าวส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ คือทำการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว รัฐได้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศบ้างในปีที่ผลผลิตข้าวมีมาก แต่ก็ไม่มากนักและไม่ใช้เป็นสินค้าสำคัญในอันดับต้นๆ ของประเทศที่ส่งซื้อข้าวจากไทยเป็นสินค้าเข้าที่สำคัญ คือประเทศจีน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา เนื่องจากประเทศจีนผลิตข้าวไม่เพียงพอสำหรับการบริโภค

2.5 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทราหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 - 2446

ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การประกอบอาชีพการผลิตน้ำตาลเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทย เพราะน้ำตาลทรายของไทยเป็นที่ต้องการของต่างประเทศ อีกทั้งน้ำตาลทรายยังเป็นแหล่งรายได้ของรัฐในรูปของภาษี ด้วยเหตุนี้รัฐจึงพยายามส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกอ้อย และตั้งโรงหีบอ้อยทั้งของหลวงและเอกชนขึ้น แต่ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 แล้ว ปริมาณการผลิตน้ำตาลทรายในเมืองฉะเชิงเทราเริ่มลดลง เนื่องจากราคาของน้ำตาลทรายที่ผลิตภายในประเทศสู้ราคาน้ำตาลทรายต่างประเทศที่มีราคาถูกกว่าไม่ได้

¹ ปาลเลกัวซ์. (2520). เรื่องเล่ากรุงสยาม. หน้า 73.

รวมทั้งต้นทุนการผลิตสูงน้ำตาลทรายที่ผลิตได้ไม่สามารถแข่งขันกับน้ำตาลจากยุโรปได้ ประกอบกับการเก็บภาษีน้ำตาลทรายที่ซับซ้อนมากเกินไป ประกอบกับที่ในสนธิสัญญาเบาว์ริงระบุว่า อนุญาตให้ข้าวเป็นสินค้าออกได้ ประชาชนเมืองฉะเชิงเทราเริ่มเปลี่ยนจากการประกอบอาชีพทำโรงหีบอ้อยมาประกอบอาชีพทำนาเพิ่มมากขึ้นเพราะข้าวมีราคาสูงกว่า หลังจากนั้นการค้าน้ำตาลทรายก็ซบเซาลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งใน พ.ศ. 2423 ประเทศไทยจึงหยุดส่งน้ำตาลทรายเป็นสินค้าออก¹

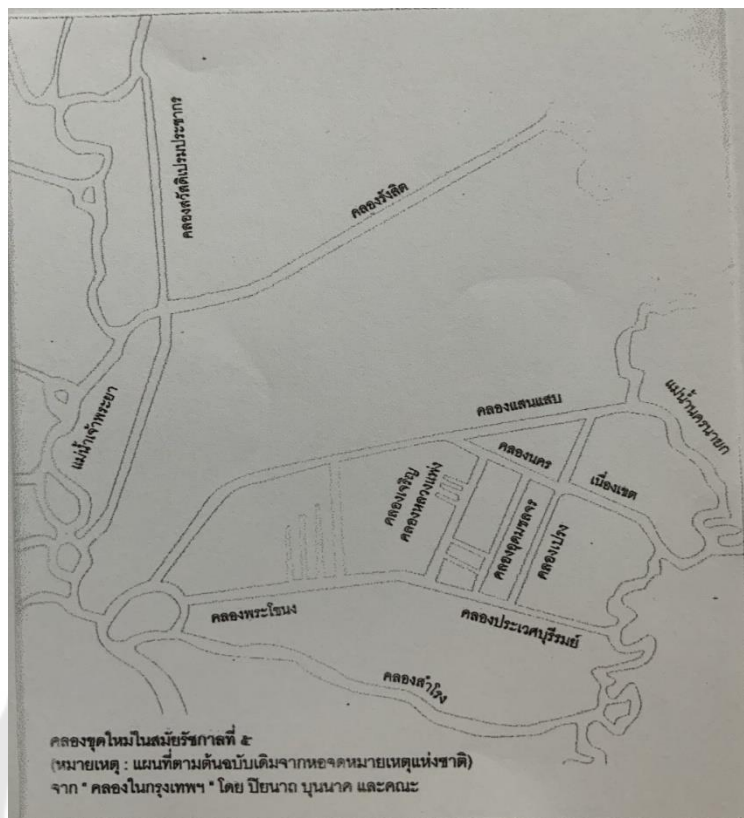
เมื่อเศรษฐกิจของสยามเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวเพื่อการส่งออก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวให้มากขึ้น โดยการขุดคลองเข้าไปในพื้นที่ว่างเปล่าเพื่อเปิดที่ดินในการเพาะปลูกข้าว² โดยคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก เท่ากับเป็นการขยายชุมชนเพิ่มขึ้น บริเวณเมืองฉะเชิงเทรามีการขุดคลองขึ้นหลายสายในพื้นที่ฉะเชิงเทรา เช่น คลองนครเนื่องเขต คลองเปิ้ง คลองอุดมชลจร คลองประเวศบุรีรมย์ เป็นการเปิดพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมฝั่งคลองในเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มขึ้น³ เมื่อความต้องการข้าวจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น โรงสีข้าวด้วยมือไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้เพียงพอ การสีข้าวจึงต้องพัฒนาให้สูงขึ้นเพื่อให้ทันกับความต้องการข้าวจากต่างประเทศ กิจกรรมโรงสีข้าวจึงขยายตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดข้าวในต่างประเทศ ใน พ.ศ. 2401 มีการนำเครื่องจักรมาใช้ในการสีข้าว โรงสีข้าวเครื่องจักรเรียกกันในสมัยนั้นว่า “โรงสีกลไฟ” หรือ “กลไฟสีข้าว” ลักษณะของโรงสีข้าวเป็นกล่องกลมสูงพื้นหลังคาหลายวา เวลาสีข้าวจะมีควันไฟพวยพุ่งออกมาจากปล่องไม้ขาดสาย⁴ (ดังภาพประกอบ 5)

¹ วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ ม.ล. (2526). การเพาะปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายในคริสต์ศตวรรษที่ 19. หน้า 66-70.

² จัตรีทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2524). เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. หน้า 123-124.

³ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2546). สายน้ำบางปะกง หน้า 62-63.

⁴ ชัย เรืองศิลป์. (2522). ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม. หน้า 213.

ภาพประกอบ 5 คลองชุดใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
(2546). สายน้ำบางปะกง หน้า 57.

โรงสีข้าวในเมืองฉะเชิงเทราก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2420 ชื่อว่าโรงสีพระยาสมุทร หรือชาวบ้านเรียกว่า “โรงสีล่าง” โรงสีนี้มีความเจริญเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีการขุดคลองประเวศบุรีรมย์ และคลองนครเนื่องเขต โรงสีแห่งนี้ตั้งอยู่ตำบลท่าพลับ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นโรงสีข้าวแห่งแรกที่มีการขยายกิจการโรงสีออกไปยังต่างจังหวัด¹ จากหลักฐานพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2421 กล่าวว่า “ที่นาทั้งปวงที่เกิดขึ้นในแขวงเมืองฉะเชิงเทราเหล่านี้ คงจะมีเข้าเป็นสินค้าในลำน้ำบางปะกงเกิดขึ้นเป็นอันมาก ทุกวันนี้ลูกค้าก็ได้ไปตั้งโรงสี ณ เมืองฉะเชิงเทรา เปนตัว อย่างขึ้นแล้ว ต่อไปภายหน้าก็คงจะมีโรงสีเพิ่มเติมขึ้นอีก พอสมควรกันกับเข้าในลำน้ำนั้น เมื่อเข้าแลโรงสีตั้งขึ้นแล้ว เรือลูกค้าก็คงจะไปจอดบรรทุก

¹ สุดใจ ตระกูลศุภชัย. (2544). ประวัติศาสตร์เมืองฉะเชิงเทรา. หน้า 236.

เข้าที่ปากน้ำบางปะกง”¹ จากพระราชดำรัสชี้ให้เห็นว่า โรงสีข้าวมีขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรา ใน พ.ศ. 2420 นับเป็นแห่งแรกในหัวเมืองที่มีโรงสีข้าว เพราะฉะเชิงเทราเป็นแหล่งปลูกข้าวที่มีความอุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้กับเมืองหลวง รัฐบาลได้สนับสนุนการสร้างโรงสีข้าวโดยเสรีและไม่มีการควบคุม เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้พ่อค้าชาวจีนอาศัยอยู่ในชุมชนตลาดบ้านใหม่ที่มีทุนสามารถสร้างโรงสีข้าวได้ลงทุนในกิจการโรงสีข้าว โรงสีในเมืองฉะเชิงเทราจึงมีชาวจีนเป็นเจ้าของจำนวนมาก กิจการโรงสีข้าวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและขยายตัวมากขึ้นตามการส่งออกข้าวไทยสู่ตลาดโลก

ดังข้อมูลในรายงานการสำรวจทำบัญชีสำมะโนครัว พ.ศ. 2450 มีประชากรในลุ่มน้ำบางปะกง 298,639 คน ครั้น พ.ศ. 2468 มีประชากรเพิ่มขึ้นถึง 398,000 คน มีพื้นที่ 5,000 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 130,000 คน ความหนาแน่น 26.00 ต่อตารางกิโลเมตร² ทำให้ชุมชนเมืองขยายออกไปเกิดหมู่บ้านใหม่ๆ และพัฒนาเป็นชุมชนเมืองตามมา นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานกันของกลุ่มชนทั้งชาวจีน ไทยและลาว และมีการคมนาคมขนส่งทางน้ำระหว่างหมู่บ้าน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์อาจารย์บุศรา พิพัฒน์โกศลศักดิ์ เป็นลูกสาวของร้านขายกาแฟแป๊ะเอี้ยซึ่งอดีตเคยเป็นร้านโชห่วยและกาแฟมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2449 เดียของอาจารย์บุศราเข้ามาอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ตั้งแต่อายุ 14 ปี เล่าว่าผู้คนที่มาอาศัยอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่แรกเริ่มเป็นคนจีนซึ่งอพยพมาจากเมืองจีนเกือบทั้งหมด รวมทั้งเตี้ยและแม่ของอาจารย์บุศรา การเดินทางของเตี้ยนั่งเรือเข้ามาซึ่งใช้เวลาในการเดินทางนานมาก คนจีนที่เดินทางมาต่างคนต่างมาโดยมีญาติมาอยู่ก่อนแล้วค่อยๆ ตามกันมา คนส่วนมากในตลาดบ้านใหม่เป็นคนจีน ตลาดบ้านใหม่จึงเป็นจุดรวมตัวของคนจีนในแปดริ้ว³ (ดังภาพประกอบ 6) จึงเห็นได้ว่าข้อมูลคำสัมภาษณ์จะมีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ ส่งผลให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น

¹ ประไพ อมาตยกุล และ พระยาราชพินิจชัย ผู้รวบรวม. “พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ แลข้าพหูละออองธุลีพระบาท ในการเฉลิมพระชนมพรรษา เดือน 10 แรม 10 ค่ำ จ.ศ. 1240.” ใน “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2417 – 2453.” หน้า 28. อ้างอิงจาก อังคณา แสงสว่าง. (2550). บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ.2398 – 2475. หน้า 107.

² กระทรวงศึกษาธิการ. (2468). แบบเรียนภูมิศาสตร์ประเทศไทย. หน้า 116-121.

³ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราณบุรี. (2551). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 9.

ภาพประกอบ 6 ร้านกาแฟแป๊ะเอี้ย

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2562

2.6 สรุป

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2350 – 2398 เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย การที่เมืองฉะเชิงเทราตั้งอยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก และมีเส้นทางคมนาคมได้ทั้งทางบก ทางน้ำและทางทะเล ทำให้เมืองฉะเชิงเทราเป็นเมืองเศรษฐกิจเป็นศูนย์รวมสินค้า ส่งผลให้ผู้คนอพยพเข้ามา มากขึ้นเกิดเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญ คือ ตลาดบ้านใหม่หรือตลาดริมน้ำโบราณ เป็นย่านตลาดของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และเป็นแหล่งเศรษฐกิจเก่าแก่ของเมืองฉะเชิงเทรา มีชาวจีนโดยเฉพาะจีนแต้จิ๋วเดินทางเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพ จนกระทั่งทศวรรษ 2350 เกิดการก่อตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรา โดยมีชาวจีนแต้จิ๋วเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขึ้น ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครองโดยตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นใน พ.ศ. 2435 มณฑลปราจีนบุรีได้รับการจัดตั้งขึ้นและต่อมาย้ายที่ทำการมณฑลจากเมืองปราจีนบุรีมาที่เมืองฉะเชิงเทรา ความเจริญจึงหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองฉะเชิงเทรามากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณตลาดริมน้ำ ซึ่งเป็นตลาดดั้งเดิมและต่อมากลายเป็นชุมทางท่าเรือที่ผู้คนมาต่อเรือไปยังที่ต่างๆ นอกจากนี้แล้วยังมีการตั้งถิ่นฐานของ

กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ลาว เขมร และมอญ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราไม่ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจน

ด้านการประกอบอาชีพสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ใน พ.ศ. 2350 การก่อตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ทำให้้อยกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของเมืองฉะเชิงเทรา และมีการส่งออกไปขายต่างประเทศ ภายหลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 แล้วปริมาณการผลิตน้ำตาลทรายในเมืองฉะเชิงเทราเริ่มลดลง หลังจากนั้นการค้าน้ำตาลทรายก็ซบเซาลงเรื่อยๆ จนกระทั่งใน พ.ศ. 2423 ประเทศไทยจึงหยุดส่งน้ำตาลทรายเป็นสินค้าออก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2398 ทำให้ต่อมาเศรษฐกิจของสยามเปลี่ยนเป็นการผลิตข้าวเพื่อการส่งออก เมื่อความต้องการข้าวจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขุดคลองขึ้นหลายสายในพื้นที่ฉะเชิงเทรา เช่น คลองนครเนื่องเขต คลองเปรมคลองอุดมชลจร คลองประเวศบุรีรมย์ เป็นการเปิดพื้นที่เพาะปลูกข้าวริมฝั่งคลองในเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เมืองฉะเชิงเทราเกิดเป็นย่านที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าขายมีลักษณะเป็นตลาดชุมทางค้าขายทางน้ำเพราะสะดวกต่อการคมนาคมขนส่ง ทำให้ตลาดริมน้ำบางปะกงขยายตัวขึ้น เช่น ตลาดท้องน้ำเมืองแปดริ้ว ชุมชนตลาดบ้านใหม่ ตลาดสนามจันทร์ ตลาดท่าถั่ว ตลาดคลองสวน เป็นต้น ตลาดเหล่านี้เป็นศูนย์กลางที่ซื้อขายสินค้าในชุมชนกลายเป็นศูนย์รวมสินค้าต่างๆ ทั้งข้าว อาหารทะเลและสินค้าเกษตร และจากที่ชาวสวนในละแวกนั้นที่นำผลผลิตมาขาย รวมทั้งพ่อค้าทั้งไทย จีน ลาว เขมรเดินทางค้าขายไปยังหัวเมืองต่างๆ สินค้าจากหัวเมืองภาคตะวันออก ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงเติบโตขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การคมนาคม และการปฏิรูปการปกครอง

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2447 – 2488

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2447 – 2488 เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย การขยายตัวของเมืองฉะเชิงเทราเริ่มจากยุคอุตสาหกรรมน้ำตาลในทศวรรษ 2350 เข้าสู่ยุคการเพาะปลูกข้าวเพื่อการส่งออกตั้งแต่ทศวรรษ 2410 ทำให้ฉะเชิงเทราที่มีผู้คนอพยพเข้ามาทำมาหากินมากขึ้น มีการตั้งถิ่นฐานของหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ศูนย์กลางชุมชนอยู่บริเวณตลาดริมน้ำ ซึ่งเป็นตลาดดั้งเดิมและต่อมากลายเป็นชุมทางท่าเรือที่ผู้คนมาต่อเรือไปยังที่ต่างๆ เมืองฉะเชิงเทราขยายตัวจากการเป็นศูนย์รวมสินค้า ศูนย์กลางการคมนาคม โดยมีชุมชนทางการค้าที่สำคัญ คือ ตลาดบ้านใหม่หรือตลาดริมน้ำ ซึ่งเป็นย่านตลาดของชุมชนเชื้อสายจีน ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงเติบโตขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ บทนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ในช่วง พ.ศ. 2447 – 2488 ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทรา ลักษณะทางสังคมประชากร วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และการพัฒนาการคมนาคมในด้านต่างๆ การสร้างทางรถไฟและถนน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นล้วนส่งผลต่อชุมชนตลาดบ้านใหม่

3.1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของฉะเชิงเทรา

3.1.1 การขยายตัวของอุตสาหกรรมข้าวสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง ทศวรรษ 2470

วิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ ก่อนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการเกษตร เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในสมัยนั้น สภาพเศรษฐกิจในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในเกือบทุกด้าน การค้าในบริเวณชุมชนริมน้ำบางปะกงโดยภาพรวมจึงเป็นการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน มีตลาดเป็นจุดศูนย์รวมของพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบอาชีพ ทั้งชาวไทย เขมร ลาว มอญ มีอาชีพหลักอยู่ที่การทำนาและทำการค้าเป็นงานเสริมจากอาชีพหลัก ส่วนชาวบ้านตามที่ต่างๆ ในลุ่มน้ำบางปะกงที่บรรทุกสินค้ามีทั้งผลไม้ ปลาแห้ง เกลือ น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว ฝ้าย

ฝ้าย และอื่นๆ โดยลำเลียงข้าวมาขายโดยทางเกวียน เช่น ที่ท่าประทุมซุน* ท่าบ้านปากแม่น้ำ หนุมานในเขตเมืองปราจีนบุรี และทำอื่นในเขตนครนายกและฉะเชิงเทรา¹ นอกจากนี้ยังมีโรงหีบ อ้อยทำน้ำตาลและยังมีสินค้าส่งออกของประเทศไทยไปยังประเทศอื่นๆ มีชาวจีนจำนวนมากที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำโรงหีบอ้อย และบุกเบิกพื้นที่เพื่อเพาะปลูกอ้อย เมื่อได้ผลผลิตจึงส่งเข้า เมืองหลวง และเป็นสินค้าออกที่สำคัญ การค้าน้ำตาลของไทยเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ในช่วง พ.ศ. 2394 – 2410 หลังจากนั้นการค้าอ้อยและน้ำตาลเริ่มซบเซาลง ในขณะเดียวกันข้าวก็กมีบทบาทเข้ามาแทนที่

หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ข้าวกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยและเพิ่มความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นที่ต้องการของตลาดโลก ส่งผลให้ทางการไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นความสำคัญของการผลิตและการค้าข้าวกับต่างประเทศมากขึ้น จึงได้มีการส่งเสริมการผลิตให้มากขึ้น โดยการขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกในการทำนาเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว การขยายตัวของการผลิตข้าวทำให้เมืองฉะเชิงเทราในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงตอนล่างเปลี่ยนจากพื้นที่ปลูกอ้อยเพื่อทำอุตสาหกรรมน้ำตาลมาเป็นพื้นที่ปลูกข้าวโดยเฉพาะตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2419² การขยายตัวของการปลูกข้าวทำให้โคกระบือเป็นที่ต้องการมาก ใน พ.ศ. 2435 รัฐเลือกเมืองฉะเชิงเทราเป็นตลาดสำหรับซื้อขายสัตว์พาหนะ เมืองฉะเชิงเทราจึงกลายเป็นแหล่งซื้อขายโคกระบือแหล่งสำคัญในภาคตะวันออกส่งผลให้มีผู้คนเชื้อชาติต่างๆ เข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกงทั้งไทย จีน ลาว เขมร แวก³

การขยายตัวของการค้าข้าวทำให้ชาวจีนที่ฉะเชิงเทราหันมาปลูกข้าวกันเป็นอาชีพ ชาวจีนจึงมีส่วนกระตุ้นให้มีการขยายตัวในการผลิตข้าว ซึ่งนอกจากชาวจีนจะเป็นแรงงานแล้วยังมีชาวจีนเป็นเจ้าของที่นาด้วย ดังข้อมูลว่า “พื้นที่ในลุ่มแม่น้ำบางปะกง โดยเฉพาะอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา มีจีน 150 คน เป็นเจ้าของที่นา 4,000 ไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ มีจีน 350 คน เป็น

*เดิมเรียกท่า เขมร เป็นแหล่งที่พวกชาวป่านำไม้ประดู่ และไม้แก่นลองมาส่งยังโรงเลื่อยของคนจีน ซึ่งตั้งอยู่หลายโรง และเป็นแหล่งที่ชาวนานำข้าวบรรทุกเกวียนมาส่งยังท่านี่เช่นเดียวกัน เพื่อส่งต่อเข้ามายังกรุงเทพฯ

¹ ศรัญญา คันธชาติพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475. หน้า 72-73.

² แหล่งเดิม. หน้า 83-89.

³ สุมาลี พันธุ์ยุรา. (2558). นักเลงควายเมืองชลบุรี. ใน ธนาพล ลิ้มอภิชาติ และสุวิมล รุ่งเจริญ บรรณาธิการ. เจ้าพ่อ ประวัติศาสตร์ จอมขมังเวทย์ รวมบทความเพื่อเป็นเกียรติในโอกาสครบรอบ 60 ปี ฉลองสุนทรวาณิชย์. หน้า 332-333.

เจ้าของที่นา และอำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี มีจีน 60 คน เป็นเจ้าของที่นา 1,500 ไร่ การทำนาเหมือนไทย”¹ ข้อมูลแสดงปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2400 – 2477 ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 ตารางแสดงปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2400 – 2477²

พ.ศ. – พ.ศ.	ปริมาณส่งออกต่อปี (000 หาบ)	มูลค่าส่งออกต่อปี (000 หาบ)	ราคาเฉลี่ยต่อหาบ
2400 – 2402	990	-	
2403 – 2407	1,840	-	
2408 – 2412	1,630	-	
2413 – 2417	1,780	5,100	2.70
2418 – 2422	3,530	10,110	2.90
2423 – 2427	3,580	9,610	2.70
2428 – 2432	5,320	15,080	2.80
2433 – 2437	7,250	23,780	3.30
2438 – 2442	11,130	61,280	5.50
2443 – 2452	14,760	81,020	5.50
2453 – 2457	15,220	81,230	5.30
2458 – 2462	15,790	108,140	6.90
2463 – 2467	17,680	115,350	6.50
2468 – 2472	23,390	169,600	7.20
2473 – 2477	25,720	91,240*	3.50*

* การลดลงของมูลค่าส่งออกและราคาอย่างผิดสังเกตในปีนี้เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 กส. 15.2/25. เอกสารกรมสารบัญญ รัชกาลที่ 7 กระทรวงเกษตรธิการ เรื่องคำถามของอนุกรรมการสภาพแผ้วพาศนย์พิจารณาสนเข้าภายใน กับคำตอบจากมณฑลต่างๆ พ.ศ. 2474.

² เจมส์ ซี. อินแกรม. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970 *Economic Change in Thailand 1850 – 1970*. หน้า 60.

จากหลักฐานข้อมูลบัญชีโรงสีข้าว ในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472¹ จะเห็นได้ว่ามีโรงสีข้าวตั้งขึ้นใหม่ที่ฉะเชิงเทราทั้งในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 เนื่องจากการขยายที่ดินเพื่อตอบสนองการค้าข้าวที่ขยายตัวจึงเป็นแรงสนับสนุนให้กิจการโรงสีข้าวขยายตัวด้วย จากข้อมูลบัญชีโรงสีข้าวใน พระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472 พบว่า จากจำนวนโรงสี 82 โรง มีคนจีนเป็นเจ้าของถึง 64 โรง ชุนนางไทย 15 โรง และของพระราชวงศ์ 1 โรง กับคนไทยอีก 2 โรง² แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมข้าวของสยามมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมาก ดังตารางที่ 2 และการขยายตัวของอุตสาหกรรมข้าวที่ฉะเชิงเทราสอดคล้องกับการขยายตัวของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นดังที่กล่าวมาข้างต้น

ตาราง 2 ตารางข้อมูลบัญชีโรงสีข้าว ในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472

เลขที่	ชื่อโรงสี	เปิดเมื่อ พ.ศ.	ตั้งอยู่ที่ ตำบล	อำเภอ	ชื่อ เจ้าของ	ชนิด เครื่อง	กำลัง เครื่อง	จำนวน เข้าที่สีได้ ต่อ 1 ชั่วโมง
1	จินเซ่งสุน	2463	เมือง เขตต์	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายแป๊ะ แซ	กลไฟ	แรงม้า 20	หาบ 9
2	ยูฮวด	2464	เมือง เขตต์	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายฮิด	กลไฟ	12	7
3	เม่งเซ่ง ฮวด	2466	เปรี้ง	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายนิด	กลไฟ	30	12
4	ยี่ฟง	2460	บ้านใหม่	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายเสียว	กลไฟ	20	8
5	ง่วนฮั่งเส็ง	2460	บ้านใหม่	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายฟู	กลไฟ	35	30
6	กวงเม่ง เส็ง	2462	บ้านใหม่	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายเม่ง ก๊อ	กลไฟ	30	12

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ. 2. 41/27. เอกสารจดหมายเหตุลายลักษณ์ สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ. เรื่องบัญชีโรงสีข้าวในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472. หน้า 23-26.

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.2. 41/27 เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุ ภาพ กระทรวงมหาดไทย เรื่อง บัญชีโรงสีข้าวในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472. หน้า 23-25.

ตาราง 2 (ต่อ)

เลขที่	ชื่อโรงสี	เปิดเมื่อ พ.ศ.	ตั้งอยู่ที่ ตำบล	อำเภอ	ชื่อ เจ้าของ	ชนิด เครื่อง	กำลัง เครื่อง	จำนวน เข้าที่สีได้ ต่อ 1 ชั่วโมง
7	ชะงวนหง	2462	บ้านใหม่	เมือง ฉะเชิงเทรา	นายไ้	กลไฟ	36	18
8	ไ้หวด	2462	บ้านใหม่	เมือง ฉะเชิงเทรา	นาย ถนอม	กลไฟ	20	8
9	กิมเซ่งล้ง	2462	บ้านกรูด	บ้านโพธิ์	นายเป้า	กลไฟ	30	12
10	หยองเฮง หลี	2462	เทพราช	บ้านโพธิ์	พระยาวร เดช ศักดิ์ดา	กลไฟ	20	9
11	ง่วนเฮก หลี	2471	เทพราช	บ้านโพธิ์	นายฮกลี	กลไฟ	12	4
12	ย่งเฮงเล้ง	2471	ท่าพลับ	บ้านโพธิ์	นายหม้อ	กลไฟ	30	12
13	กวงสะเฮง	2469	บ้านโพธิ์	บ้านโพธิ์	นายช้วย หงวน	กลไฟ	20	9
14	ไซโย	2469	ค ล อ ง บ้านโพธิ์	บ้านโพธิ์	พระยา รัถยานู รักษ์	กลไฟ	20	4
15	ชินฮัว เซียง	2471	ค ล อ ง บ้านโพธิ์	บ้านโพธิ์	นายเอ็ง	กลไฟ	28	25
16	กิมเซ่งเฮง	2466	เกาะไร่	บ้านโพธิ์	นายเฮง	กลไฟ	30	12
17	เจียเฮง เล้ง	2470	ศ ำ ล ำ แดง	บางน้ำ เปรี้ยว	ม.ร.ว. จวง	กลไฟ	20	7
18	ง่วนสะหลี	2466	ศ ำ ล ำ แดง	บางน้ำ เปรี้ยว	นายทู้	กลไฟ	30	8
19	ชินเฮงหลี	2468	ศ ำ ล ำ แดง	บางน้ำ เปรี้ยว	นายทู้	กลไฟ	30	10
20	เซ่งเฮงหลี	2467	โพรง อากาศ	บางคล้ำ	นายคี่ เซ็น	กลไฟ	25	10

ตาราง 2 (ต่อ)

เลขที่	ชื่อโรงสี	เปิดเมื่อ พ.ศ.	ตั้งอยู่ที่ ตำบล	อำเภอ	ชื่อ เจ้าของ	ชนิด เครื่อง	กำลัง เครื่อง	จำนวน เข้าที่สีได้ ต่อ 1 ชั่วโมง
21	ฮั่วเชียง	2467	บ า ง ชนาก	บางคล้า	นายแสง	กลไฟ	20	10
22	จีนเล้ง	2464	บางคล้า	บางคล้า	นายเภา	กลไฟ	20	14
23	กวางน้ำ ฮอง	2462	บางคล้า	บางคล้า	นายฟู เทन्ह ย่อง	กลไฟ	30	14
24	บัวนเล้ง	2471	บางคล้า	บางคล้า	นายกิม	กลไฟ	12	14
25	เว้งเชียง	2472	บางคล้า	บางคล้า	นาย เทียนสุน	กลไฟ	35	14
26	กวางฮั่วฮะ	2471	เสม็ดใต้	บางคล้า	นายเล้ง	ยนตร์	18	14
27	ฮงฮะเอง	2432	แ ป ล ง ยาว	บางคล้า	นางศักดิ์ ที่ฆาวาส	ยนตร์	25	14
28	เซ็งกี	2462	บางปกง	บางปกง	นายเซ็งกี	ยนตร์	16	1
29	ไฮ้เฮงเล้ง	2465	บางวัว	บางปกง	นายไฮ้	กลไฟ	25	8
30	กิมเซ่งสุน	2471	บางวัว	บางปกง	นายลัก กิมเซ่ง สุน	กลไฟ	40	18
31	กวงฮก เล้ง	2471	ท่าส้าน	บางปกง	นายฮกลี	ยนตร์	17	2
32	แซนโอ เซียง	2465	เมืองเก่า	พนมสาร คาม	นางหลี	กลไฟ	60	5
33	ไทยวร สุวรรณ	2470	พนม	พนมสาร คาม	นายมา	กลไฟ	50	4

จากข้อมูลงานวิจัยของ กิตติ ตันไทย ที่แบ่งระยะของการเพิ่มขึ้นของผลผลิตข้าวออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2413 – 2423 เป็นช่วงที่การค้าข้าวเฟื่องฟู รัฐบาลได้ขุดคลองเพื่อเปิดพื้นที่ปลูกข้าวจำนวน 296,480 ไร่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 72 ของการขยายพื้นที่เพาะปลูก และในช่วงที่ 2 พ.ศ. 2431 – 2447 ซึ่งเป็นระยะที่ภาวะการค้าข้าวเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง พื้นที่ที่เพิ่มจากการขุดคลองในช่วงนี้เพิ่มถึง 1,017,525 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.3 ของพื้นที่ในลุ่มแม่น้ำบางปะกง¹ และจากหลักฐานข้อมูลโรงสีข้าว จะเห็นว่าโรงสีข้าวตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ ซึ่งมีชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการโรงสีข้าว และเป็นผู้ควบคุมงานทั้งหมดในโรงสี เรียกว่า หลงจูหรือผู้จัดการ มีหน้าที่ดูแลและควบคุมงานทั้งหมดภายในโรงสีแทนเจ้าของ อุตสาหกรรมข้าวที่ฉะเชิงเทราจึงขยายตัวทุกระบบทั้งการที่ที่ดินถูกบุกเบิกมากขึ้น ชาวนาปลูกข้าวมากขึ้น โรงสีเพิ่มมากขึ้น และมีการส่งออกข้าวจากฉะเชิงเทรามากขึ้น และจากข้อมูลการสัมภาษณ์อาจารย์ลัดดา นพรัตน์พร อายุ 62 ปี เป็นข้าราชการบำนาญครู อาศัยอยู่ที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ตั้งแต่เกิด พ.ศ. 2501 ในวัยเด็กครอบครัวมีอาชีพค้าขาย เช่น ปลาทุ ปลาโอ หอยแมลงภู่ คนในชุมชนตลาดบ้านใหม่มีการประกอบอาชีพอื่นๆ ที่หลากหลาย อาจารย์ลัดดาเล่าว่ามีโรงสีข้าวตั้งอยู่บริเวณใกล้ๆ กับชุมชนตลาดบ้านใหม่ คนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต่ใจ²

จากภาวะการค้าข้าวเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว รัฐบาลเร่งเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวโดยใช้วิธีการขยายพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เพาะปลูกข้าวพบเพียงบางปี พบว่าพื้นที่เพาะปลูกตามข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2438 – 2474 มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นทุกปี ดังตารางที่ 3

¹ กิตติ ตันไทย. (2520). *คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย พ.ศ. 2367 – 2453*. หน้า 129 – 132.

² ลัดดา นพรัตน์. (2562, 20 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

ตาราง 3 การขยายตัวของที่นาในลุ่มน้ำบางปะกง พ.ศ. 2438 – 2474¹

พ.ศ.	เนื้อที่นา (ไร่)
2438	393,502
2447	1,022,279
2448	1,141,607
2449	1,058,845
2450	1,178,576
2451	1,306,901
2452	1,325,594
2453	1,170,000
2460	1,472,314
2461	1,512,547
2462	1,529,893
2463	1,527,647
2464	1,529,893
2465	1,372,360
2467	1,633,340
2468	1,696,920
2469	1,748,140
2472	1,875,890
2473	1,841,550
2474	1,841,501

ที่มา : พ.ศ. 2438 อ้างจาก สจข., ร.5 ม.50/4, “เรื่อง ราชการมณฑลปราจีนบุรี,”
 พ.ศ. 2446 – 2452 อ้างจาก กระทรวงมหาดไทย, *เทศาภิบาล เล่ม 13*, แผ่นที่ 73 (1 เมษายน ร.ศ. 131) : 20.
 พ.ศ. 2453 อ้างถึง สจข., ร.6 กส.1.2/666, “เรื่อง บัญชีขบยอดรายงานการทํานามณฑลปราจีนบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 – 2464,” พ.ศ. 2465 อ้างจาก สจข., ร.6 ค. 16 – 1/5, “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 26,”
 กรกฎาคม 2470, หน้า 207. พ.ศ. 2472 – 2474 อ้างถึง “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ เล่ม 11”
 (กรกฎาคม 2474 – เมษายน 2475), หน้า 20. อ้างอิงจาก ศรัญญา คันธชาติพ. (2540). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจ
 ลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475*. หน้า 96.

¹ ศรัญญา คันธชาติพ. (2540). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475*.
 หน้า 96.

3.1.2 การประกอบอาชีพต่างๆ

นอกจากชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาแล้ว ยังมีอาชีพทำสวน ทำไร่ เห็นได้จากหลักฐานร่วมสมัยที่ว่า “ล่องตามแม่น้ำบางปะกง ลงมาคลองท่าถั่ว... ลำน้ำตอนนี้เริ่มน้ำมักเป็นส่วนมาก มะพร้าว สวนถั่ว สวนฝ้าย สวนยาสูบต่างๆ หลังบ้านออกไปก็เป็นที่นาทั้งสิ้น...”¹ รวมทั้งมีการทำประมงน้ำจืด ส่วนใหญ่ทำกันในเขตที่ติดกับแม่น้ำลำคลอง มีการเลี้ยงปลาช่อน ปลาสลิด ปลาตูก ปลาหมอ ปลาหมอเทศ และชนิดอื่นๆ ซึ่งมีชื่อเสียงมาแต่โบราณว่า เป็นเมืองที่ทำปลาแห้งขาย² และคำทั่วไปเรียกเมืองจะเชิงเทราว่า “แปดริ้ว” น่าจะสืบเนื่องมาจากตำนานที่เล่าว่ามีปลานานาชนิดชุกชุมมาก โดยเฉพาะปลาช่อนมีขนาดใหญ่มาก สามารถนำมาชำแหละได้ถึงแปดริ้วเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว จนชาวบ้านเรียกกันติดปากมาจวบจนทุกวันนี้ พ่อค้าแม่ค้าในชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้นำปลาช่อนตากแห้งมาขายกันทั่วหน้า และอีกอาชีพคือ การทำป่าไม้ ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีการทำป่าไม้บริเวณที่เป็นป่าอยู่ทางตอนเหนือและตอนกลางของพื้นที่ ในชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงมีชาวจีนเป็นแรงงานโรงเลื่อยไม้

ส่วนการผลิตน้ำตาลทรายหลังจากที่ชบเซาลง จนกระทั่งราว พ.ศ. 2432 ประเทศไทยส่งน้ำตาลออกจำหน่ายบ้างเป็นครั้งคราว แต่ไม่เป็นสินค้าสำคัญเหมือนเมื่อก่อน การผลิตเพียงพอเพื่อการบริโภคภายในประเทศเท่านั้น และการผลิตส่วนใหญ่ก็เป็นน้ำตาลทรายแดง จากหลักฐานรายงานมณฑลนครไชยศรีส่งรายงานในปี พ.ศ. 2455 กล่าวว่า ก่อน พ.ศ. 2453 พื้นที่เพาะปลูกอ้อยมีอยู่อย่างกว้างขวางบริเวณมณฑลนครไชยศรี หลักจากที่อุตสาหกรรมน้ำตาลของไทยเริ่มเสื่อมลงนั้น พื้นที่เพาะปลูกอ้อยบริเวณนี้ก็ลดน้อยลงไป 90 ส่วน ใน 100 ส่วน ยังคงเหลือเนื้อที่เพาะปลูกอยู่ประมาณร้อยละ 10 และโรงหีบอ้อยทำน้ำตาลก็ล้มเลิกไปเกือบหมดสิ้น ใน พ.ศ. 2455 ยังคงมีโรงหีบอ้อยอยู่ 2 โรง และในจำนวน 2 โรงนี้ ก็ไม่มีหีบอ้อยตลอดปี เพราะไม่มีอ้อยจะหีบ³

ในขณะเดียวกันสินค้าจากต่างประเทศได้กระจายเข้าสู่ท้องถิ่นด้วย สินค้าที่ส่งออกจากท้องถิ่น และสินค้าที่พ่อค้านำเข้ามาขายในชุมชนริมแม่น้ำ และลุ่มน้ำบางปะกงจะส่งผ่านตลาด

¹ หลวงเทศาภิตรพิจารณ์. (2471). ว่าด้วยแม่น้ำที่มีในประเทศสยาม. พิมพ์ในงานปลงศพ นายหนึ่ง สุวารี เมื่อปีมะโรง พ.ศ. 2471. หน้า 28-29.

² ศรัณยู คันธาสีพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475. อ้างอิงจาก กิจจา วัฒนสินธุ์. (2523). ประวัติความเป็นมาของเทศบาลเมืองจะเชิงเทรา. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกิจจา วัฒนสินธุ์ 17 มีนาคม, 2523). หน้า 28-29.

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/749. กระทรวงเกษตรราธิการ เรื่องมณฑลนครไชยศรี ส่งรายงานในปี พ.ศ. 2455 (ตอนที่ 1).

กรุงเทพฯ ก่อนเพราะตลาดสินค้ากรุงเทพฯ เป็นที่รวบรวมสินค้าทุกอย่างทั้งที่ผลิตขึ้นภายในประเทศและต่างประเทศ สินค้าใหญ่ๆ ที่ส่งจำหน่ายไปต่างประเทศมีหลายอย่างเช่น ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ปลาน้ำจืด ปลาน้ำเค็ม เกลือ น้ำตาลทราย แดงโม สับปะรด พักเขี้ยว พักทอง หมากแห้ง ไม้แดง ไม้ประดู่ กระดาน ไม้กระยาเลย แฉวพวย ใต้ ชัน น้ำมันยาง ถ่าน ถั่ว มันและเผือก ซึ่งจำแนกสินค้าต่างๆ เหล่านี้มาจากเมืองนครนายกเป็นข้าวเปลือกเสียส่วนใหญ่ นอกนั้นเป็นสินค้าเล็กน้อย เช่น ไม้หอม ใต้ ชัน น้ำมันยาง เขาหนักร กระจูดสัตว์ต่างๆ เมืองฉะเชิงเทรา สินค้าที่ส่งไปขายเป็นข้าวเปลือกเป็นสินค้าใหญ่นอกนั้นจำพวกหมาก มะพร้าว สินค้าต่างเมืองที่มาทางมณฑลเขมรและมณฑลลาวท้าว นำมาขายในพื้นที่มีรายชื่อ ดังนี้ โค กระบือ หนังต่างๆ เขาต่างๆ ผลแร่ ครั่ง ไหม ปลาเค็ม ปลาหย่าง ส่วนสินค้าที่มาจากกรุงเทพฯ มณฑลราชบุรีและจันทบุรี เป็นสินค้าจำพวกเครื่องดองเค็มต่างๆ เครื่องทองเหลืองทำเป็นรูปพรรณต่างๆ เครื่องนุ่งห่ม ผ้าขาว ผ้าแดง ผ้าต่างๆ¹

เศรษฐกิจที่ขยายตัวในฉะเชิงเทราทำให้เกิดการเติบโตของชุมชนริมน้ำ โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและชาวจีนมีส่วนกำหนดบทบาทสำคัญในการเกิดชุมชน และย่านศูนย์กลางทางตลาดและการค้าขึ้น การค้าขายภายในท้องถิ่นขยายตัวขึ้นตามสภาพเศรษฐกิจ

3.1.3 เศรษฐกิจและวิถีชีวิตระหว่างสงคราม พ.ศ. 2482 – 2488

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในยุโรปเมื่อ พ.ศ. 2482 ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายเป็นกลางและทำปฏิญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส อังกฤษ และทำสัญญาเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะว่าไทยไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามครั้งนี้ ต่อมาสถานการณ์ต่างๆ ในเอเชียตึงเครียดมากเมื่อประเทศญี่ปุ่นขยายกำลังทหารและทำสงครามกับจีน (พ.ศ. 2480 – 2488) ได้ทำสนธิสัญญาไตรภาคีกับเยอรมัน และอิตาลี และทำสัญญาความเป็นกลางกับรัสเซีย ทำสัญญาเมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2484 การทำสนธิสัญญาดังกล่าวของญี่ปุ่นเป็นผลพวงจากนโยบายจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นก็เพื่อให้การขยายของเขตทางทหารของญี่ปุ่นให้ปลอดภัยยิ่งขึ้น จึงเป็นที่คาดหมายกันในหมู่ผู้นำไทยว่าสงครามใหญ่ในเอเชียเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และเป็นที่คาดหมายกันว่า สงครามครั้งนี้จะกระทบกระเทือนถึงประเทศไทย โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ เพราะไทยพึ่งสินค้าอุปโภคบริโภคจากยุโรป เช่น เครื่องจักร ยารักษาโรค ผ้า เครื่องใช้ไฟฟ้า อาหารสำเร็จรูปอันได้แก่ นมกระป๋อง นมผง สุราชนิดต่างๆ เป็นต้น เมื่อสินค้า

¹ ศรัณยู คันทาชีพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475.

จากยุโรปมาไม่ได้ทำให้เกิดขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ประชาชนจึงประสบปัญหา¹

ประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 เมื่อถูกญี่ปุ่นบุกและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปประเทศมาเลเซียและพม่า ต่อมารัฐบาลไทยลงนามใน “กติกาสัญญาทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” และ “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศ” เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ซึ่งนำไปสู่การที่ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ทำให้ถูกฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ ทั้งที่ชุมชน สถานที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ จุดที่ทิ้งระเบิดเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2485 ได้แก่ หัวลำโพง เยาวราช ตรอกบี.แอล.ฮั่ว (บริษัทจำหน่ายยารักษาโรคแผนปัจจุบันจากยุโรปและอเมริกา) และฝั่งธนบุรี ทำให้ตึกพังทลายมีคนเสียชีวิตจำนวนมาก การโจมตีครั้งนี้ทำให้ประชาชนเริ่มอพยพออกจากกรุงเทพฯ มากขึ้น สถานที่ผู้คนอพยพออกไปอยู่ ได้แก่ บริเวณที่เป็นสวนในเขตจังหวัดธนบุรีและนนทบุรี บริเวณชานกรุง เช่น ริมคลองแสนแสบ (คลองบางขนาก) คลองบางกะปิ และหัวเมือง เช่น อยุธยา ฉะเชิงเทรา เป็นต้น หลังจากนั้นแล้วก็ยังมีการทิ้งระเบิดที่กรุงเทพฯ อีก 2 ครั้งเมื่อ พ.ศ. 2486 และ พ.ศ. 2487² ภาวะสงครามทำให้สินค้าขาดแคลนมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะสินค้าจำเป็น เช่น ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ราษฎรในต่างจังหวัดขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มและไม่ซื้อไฟตามจังหวัดต่างๆ ราษฎรไม่มีผ้าสำหรับตัดเสื้อ การพยาบาล ขาดแคลนผ้าก๊อชและสำลีถึงกับต้องใช้กระดาษสาแทน ขาดแคลนโลหะและสายไฟฟ้า³ ซึ่งจากคำสัมภาษณ์ของนายเหียน แซ่ซ้อ อายุ 84 ปี ชาวชุมชนตลาดบ้านใหม่ เล่าว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีคนกรุงเทพฯ อพยพหนีภัยสงครามมาเข้าบ้านอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่และทำอาชีพค้าขาย และลุงเหียนเล่าว่าในช่วงสงคราม

สินค้าจะขาดแคลนและหายากโดยเฉพาะวัสดุก่อสร้าง ไม่มีสินค้าขาย เช่น ผ้าที่มาจากญี่ปุ่นก็ไม่มี⁴ สภาวะการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 จึงส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่

¹อุบล จิระสวัสดิ์. (2517). *สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง*. หน้า 272.

² แหล่งเดิม. หน้า 296.

³ แหล่งเดิม. หน้า 275.

⁴ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราณบุรี. (2551). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. หน้า 18-20.

3.2 ลักษณะทางสังคมประชากรและการขยายตัวของชุมชนเชื้อสายจีน

ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่ป๋างบางปะกงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักใช้ในการสัญจรไปมา ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ความเจริญจึงหลั่งไหลเข้ามาเศรษฐกิจข้าวที่เจริญเติบโตขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการดำเนินวิถีชีวิต

ฉะเชิงเทราหรือแปดริ้วเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกที่มีชาวจีนโดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาก เพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีคนอยู่อาศัยและเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะป่าไผ่ที่ตัดขายทำเป็นเรือแพและปลูกสร้างบ้าน และทำการค้าเป็นจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 3 อุตสาหกรรมน้ำตาลขยายตัว ฉะเชิงเทราเป็นแหล่งเพาะปลูกอ้อยที่สำคัญในการผลิตน้ำตาล โดยมีกลุ่มที่เป็นนักลงทุน ได้แก่ ชาวจีนอพยพที่มีทุนและประสบการณ์ซึ่งเป็นกลุ่มที่บุกเบิกการทำน้ำตาล เจ้านายและขุนนาง โรงน้ำตาลของหลวง และบริษัทของนักลงทุนตะวันตกที่เข้ามาลงทุนภายหลัง เมื่ออุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเจริญรุ่งเรืองจึงทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาจำนวนมาก ทั้งกลุ่มนายทุนตั้งโรงหีบน้ำตาลทราย กลุ่มแรงงานจีนที่รับจ้างทำงานในไร่อ้อย และกลุ่มที่ทำการค้าขายต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการอพยพเข้ามาของชาวจีนในครั้งนี้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนชาวจีนในฉะเชิงเทรา เช่น ชุมชนริมแม่น้ำบางปะกงหรือต่อมาเรียกว่าชุมชนตลาดบ้านใหม่และชุมชนตลาดคลองสวน

3.2.1 สังคมประชากรและการขยายตัวของชุมชนเชื้อสายจีน

ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นชุมชนเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักใช้ในการสัญจร เมื่อการค้าขายและการส่งออกน้ำตาลเจริญขึ้น ทำให้ตลาดริมน้ำที่เป็นชุมชนชาวจีนดั้งเดิมขยายตัวกลายเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าสำคัญของเมืองแปดริ้วและเมืองใกล้เคียง นอกจากนี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 มีการขุดคลองแสนแสบ คลองประเวศบุรีรมย์ คลองนครเนื่องเขต และคลองสายย่อยอื่นๆ เพิ่มเติม ทำให้การเดินทางคมนาคมเชื่อมต่อกันมากขึ้นและเป็นการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมเมื่ออุตสาหกรรมข้าวขยายตัวหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พื้นที่ริมแม่น้ำบางปะกงและคลองสายต่างๆ มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้น การเติบโตของอุตสาหกรรมข้าวส่งผลให้กลุ่มคนเชื้อชาติต่างๆ ทั้งคนไทย คนจีน แขก มลายู และแขกอื่นๆ ลาว เขมร และมอญ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกงที่กลายเป็นชุมชนเกษตรกรรมเนื่องจากเป็นที่ลุ่มต่ำจึงเหมาะแก่การปลูกข้าว ส่วนบริเวณที่เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญบริเวณ

ริมน้ำหรือลำคลองเกิดเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ที่มีทั้งโรงสี ทำเรือ โรงเลื่อย ตลาด โรงฝึน บ่อนการพนัน และที่ตั้งของศาสนสถานทั้งวัด ศาลเจ้า และโรงเรียน

การขยายตัวของอุตสาหกรรมข้าวทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนและเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออก และมีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ดังข้อมูลจำนวนชาวจีนในมณฑลปราจีนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2447 ระบุว่ามีคนจีนในมณฑลปราจีนบุรีราว 35,912 คน¹ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนค่อนข้างสูง และเมื่อที่ทำการมณฑลปราจีนบุรีย้ายมาอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรา ทำให้ฉะเชิงเทราเป็นทั้งศูนย์กลางการปกครองมณฑลและเศรษฐกิจ ชุมชนริมน้ำหลายแห่งขยายตัวขึ้นจากการเป็นแหล่งค้าขายและชุมทางท่าเรือ โดยเฉพาะชุมชนตลาดบ้านใหม่ (ซึ่งเป็นชื่อที่เรียกมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากการสร้างตลาดใหม่หลังไฟไหม้) ที่เป็นชุมชนเชื้อสายจีนที่เก่าแก่มาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ และมีชาวจีนแต่จิวตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้จำนวนมาก

ชุมชนตลาดบ้านใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังเป็นชุมชนที่ไม่ใหญ่นัก ดังข้อมูลในเอกสารจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 25 มกราคม ร.ศ.126 (พ.ศ. 2450) เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเมืองฉะเชิงเทราเพื่อเปิดทางรถไฟสายตะวันออก ได้เสด็จฯ ไปวัดจีนประชาสโมสร และทอดพระเนตรย่านตลาดบ้านใหม่ที่สร้างขึ้นใหม่หลังไฟไหม้เมื่อ พ.ศ. 2447 สรุปได้ว่า ตลาดบ้านใหม่เป็นตลาดที่ไม่ได้ใหญ่มากนัก มีท่าเรืออยู่บริเวณตลาดล่างที่เป็นบ้านของสองพี่น้องจีนฮี้และจีนแดง² ซึ่งทั้งสองคนนี้เป็นคนจีนที่อาศัยอยู่ในตลาดบ้านใหม่ การขยายตัวของตลาดบ้านใหม่จึงน่าจะเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา เมื่อกิจการเรือเมล์ขยายตัวและมีการขยายเส้นทางรถไฟไปยังหัวเมืองอื่นในภาคตะวันออก และสร้างถนนเชื่อม ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสำรวจประชากรในมณฑลปราจีนบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เมืองนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา พนมสารคาม บางละมุงและชลบุรี พบว่ามีประชากร 297,100 คน (ในระหว่าง พ.ศ. 2448 – 2452) ประกอบด้วยคนเชื้อชาติต่างๆ ที่มีมากที่สุด คือ คนไทยมีร้อยละ 50.95) นอกนั้นเป็นคนลาว คนจีน คนเขมร และคนแขก ดังตารางที่ 4 ได้แสดงจำนวนประชากรในมณฑลปราจีนบุรี พ.ศ. 2448 – 2452

¹ จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. หน้า 73-74.

² จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1269 งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้ากรมมลาปราชญ์ เทวกุล ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2519. หน้า 13.

ตาราง 4 ประชากรในมณฑลปราจีนบุรี พ.ศ. 2448 – 2452¹

เชื้อชาติ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ไทย	151,365	50.95
ลาว	89,757	30.21
จีน	35,293	11.88
แขก (มลายู, จาม, แขกเทศ, แขกขาว)	6,328	2.13
ญวน	581	0.20
มอญ, ทวาย, พม่า	1,555	0.52
เขมร	11,397	3.84
อื่นๆ (เกรียง, กุลา, ฝรั่งเศส, ญี่ปุ่น)	824	0.27
รวม	297,100	100.00

ที่มา : สจจ. ร.5 ม.2 19/4 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทูลเกล้าถวายบัญชีการสำรวจสำมะโนครัวเรือน (22 พฤศจิกายน ร.ศ. 124 – 15 กันยายน ร.
ศ. 128)

จากข้อมูลในรายงานการสำรวจบัญชีสำมะโนครัวประชากรในมณฑลปราจีนบุรี พ.ศ. 2447 มีจำนวนประชากร 35,912 คน พ.ศ. 2448 – 2452 จำนวน 297,100 คน และเพิ่มเป็น 398,000 คน ใน พ.ศ. 2468² การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรเป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย สำหรับเส้นทางการอพยพและตระกูลภาษาของชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรานั้น เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยทางเรือจากทะเลจีนใต้แล่นเข้าสู่อ่าวไทย ชาวจีนเหล่านี้ขึ้นที่เมืองท่าจันทบุรีหรือเมืองท่ากรุงเทพฯ³ แล้วเดินทางต่อมาจังหวัดฉะเชิงเทราโดยทางเรือซึ่งใช้แม่น้ำบางปะกงและคลองสาขาต่างๆ แล้วค่อยๆ ขยายถิ่นฐานอาศัยไปอยู่ริมน้ำ ส่วนตระกูลภาษาของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรามีลักษณะที่แตกต่างกันแต่ละตระกูลตามท้องถิ่นที่อยู่อาศัย แบ่งได้ 6 ตระกูลคือจีนแต้จิ๋ว ไหหลำ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน จีนแคะ และพวกอื่นๆ ที่มาจากไต้หวัน เซียงไฮ้และ Ning

¹ ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. (2556). *อัตลักษณ์ชุมชนริมน้ำแม่กลองและบางปะกง*. หน้า 238.

² กระทรวงศึกษาธิการ. (2468). *ภูมิศาสตร์ประเทศไทย*. หน้า 116-121.

³ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง*. หน้า 1531.

ไป ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋วมากที่สุดถึงร้อยละ 50 ชาวจีนแคะ ร้อยละ 15 ชาวจีนไหหลำร้อยละ 12 ชาวจีนกวางตุ้งร้อยละ 10 ชาวจีนฮกเกี้ยนร้อยละ 10 และพวกอื่นๆ ร้อยละ 3¹

การลงพื้นที่สัมภาษณ์ครอบครัวเชื้อสายจีนจำนวน 5 ครอบครัว ที่ตลาดบ้านใหม่ทำให้ได้เห็นร่องรอยความเป็นชุมชนการค้าในอดีต และเห็นว่าที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่มีคนจีนอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงทศวรรษ 2490 ครอบครัวแรก คือ ร้านอาหารบ้านป่าหนู ผู้ให้ข้อมูลคือ นางอภริตี เข้มกลัดทอง อายุ 68 ปี ซึ่งเป็นหลานรุ่นที่ 3 ของป่าหนู กล่าว ว่า ป่าหนูเกิดเมื่อ พ.ศ. 2459 ในต้นสมัยรัชกาลที่ 6 และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2533 ครอบครัวของป่าหนูอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มานานแล้วตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ของป่าหนู ในสมัยรัชกาลที่ 5 บ้านป่าหนูเปิดเป็นโรงบ่อนซึ่งมีการพนันหลายอย่างเช่น การเล่นถั่ว เล่นหอย ไฟงา ไฮโล ป็อก เด็ง มีคนจากกรุงเทพฯ และคนจีนในชุมชนตลาดบ้านใหม่มาเล่นเป็นประจำ โรงบ่อนบ้านป่าหนู เป็นโรงบ่อนถูกกฎหมาย นอกจากเป็นที่เล่นการพนันของคนในละแวกนั้น ยังขายอาหารเพื่อ บริการให้นักเล่นพนันและมีบริการพายเรือส่งข้าวตามโรงฝิ่นใกล้เคียง ใกล้ๆ กับร้านป่าหนู บริเวณ ตลาดมีบ้านให้คนเช่าเดือนละ 2 - 5 บาท นอกจากนี้บ้านป่าหนูยังเป็นที่เรือสำหรับการสัญจรไป มาในสมัยนั้นด้วย มีเรือมาจากบางคล้า เรือบรรทุกข้าวสาร อิฐ เครื่องปั้นดินเผา หม้อมาขายที่ ตลาดบ้านใหม่ ในส่วนของประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนจีนบ้านป่าหนูซึ่งมีเชื้อสายจีนยังคง ปฏิบัติและสืบทอดประเพณีมาแต่โบราณ²

ครอบครัวที่สอง คือ ร้านกาแฟแป๊ะเอี้ยในตลาดบ้านใหม่ ผู้ให้ข้อมูลคือ อาจารย์ บุศรา พิพัฒน์โกศลศักดิ์ อายุ 65 ปี ข้าราชการบำนาญครูโรงเรียนดัดดรุณี จังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าของร้าน แป๊ะเอี้ย เล่าว่าบิดามารดาของอาจารย์เป็นคนไทยเชื้อสายจีนมาจากเมืองจีน บิดา ชื่อ นายเลี่ยมหยู แซ่ก้วย เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2538 มารดาชื่อ นางทงยิม แซ่ซิม เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2541 มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน บิดาและมารดาของอาจารย์มีอาชีพขายกาแฟมาตั้งแต่แรก หลังจากบิดามารดาเสียชีวิตจึงสืบทอดกิจการต่อ³

¹ ลิขิต ธีรเวคิน. (2521). *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 23.

² อภริตี เข้มกลัดทอง. (2563, 27 มกราคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่ตลาด บ้านใหม่.

³ บุศรา พิพัฒน์โกศลศักดิ์. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่ตลาด บ้านใหม่.

ครอบครัวที่สาม คือ ร้านขายของในตลาดบ้านใหม่ ผู้ให้ข้อมูลคือ นางสาววิตรี จ.คุณปกรณ์ อายุ 73 ปี เจ้าของร้านและเป็นบุคคลสำคัญที่คนในชุมชนให้ความนับถือและเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ของชุมชนตลาดบ้านใหม่ บ้าเล่าว่าบ้าเกิดในตระกูลครอบครัวเชื้อสายจีนบิดาชื่อ นายไช่ แซ่เจี่ย มารดาชื่อ นางอยู่ล้ง แซ่คู พ่ออพยพมาจากเมืองจีนได้มาแต่งงานกับแม่และมีลูกเกิดที่ฉะเชิงเทรา และตั้งถิ่นฐานที่ตลาดบ้านใหม่ มีพี่น้องทั้งหมด 10 คน พ่อของบ้ามีบทบาทสำคัญในชุมชนตลาดบ้านใหม่ เมื่อถึงเทศกาลสำคัญของชาวจีนในชุมชนก็เข้าร่วมพิธีและบริจาคสิ่งของให้¹

ครอบครัวที่สี่เป็นร้านขายขนมโบราณข้าวตู ผู้ให้ข้อมูลคือ นางสาวสาคร กนกทิพย์พรชัย อายุ 73 ปี บิดามารดาเป็นคนจีนมาจากเมืองจีนตระกูลแซ่ก้วย บิดาชื่อ นายเพ่งจิง แซ่ก้วย มีอาชีพขายหมูในตลาดบ้านใหม่ เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2500 มารดาชื่อนางไช่เตย แซ่ลี เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2537 มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน คนแรกครอบครัวส่งไปอยู่ประเทศจีน พี่น้องที่เหลือพักอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งหมดเพราะพ่อกับแม่ส่งให้ไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ ทำให้ลูกหลานรุ่นต่อมาอาศัยอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ และครอบครัวที่ห้า คือ ร้านอาหารสามแม่ครัว ผู้ให้ข้อมูลคือ นางสาววัชรภรณ์ วัฒนศิริสุข หรือบ้าหมวยเจ้าของร้าน อายุ 75 ปี เกิดเมื่อ พ.ศ. 2487 บิดาชื่อ นายเบ้งกวง แซ่โจ้ว มารดาชื่อนางญ้อย แซ่จิ๋ว ทั้งสองท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ก่อนที่จะมาเปิดร้านอาหารบิดามารดามีอาชีพขายปลาหู ขายผักที่ตลาดบ้านใหม่ โดยรับซื้อปลาหูจากพ่อค้าที่นำอาหารทะเลมาขายและรับซื้อผักจากชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง²

จากข้อมูลเหล่านี้เห็นได้ว่า ครอบครัวเชื้อสายจีนหลายครอบครัวที่ตลาดบ้านใหม่ตั้งถิ่นฐานสืบมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และประกอบอาชีพต่างๆ บางครอบครัวได้สืบทอดกิจการร้านค้าต่อมา บางครอบครัวยังอาศัยอยู่ในชุมชนแต่ปรับเปลี่ยนอาชีพไป และบางครอบครัวลูกหลานรุ่นหลังได้ย้ายที่อยู่อาศัยไปยังจังหวัดอื่น ทำให้ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ที่ตลาดบ้านใหม่เป็นผู้สูงอายุ และคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาประกอบอาชีพ แต่การที่ในชุมชนยังมีครอบครัวที่อาศัยอยู่ต่อเนื่องกันมาทำให้ชุมชนมีความเหนียวแน่นและยังคงปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนสืบต่อมา

¹ วิตรี จ.คุณปกรณ์. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

² สาคร กนกทิพย์พรชัย. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

3.2.2 สภาพบ้านเรือนในชุมชนตลาดบ้านใหม่

ตลาดบ้านใหม่ถูกไฟไหม้เมื่อ พ.ศ. 2447 จากนั้นได้มีการสร้างตลาดขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2448 บ้านเรือนในตลาดปัจจุบันยังมีส่วนที่หลงเหลือมาจากบ้านเรือนที่สร้างในสมัยนั้นทำให้ได้เห็นสภาพบ้านเรือนที่ปลูกสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และบางส่วนสร้างและปรับปรุงในสมัยต่อๆ มา บ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกเป็นห้องแถวไม้สำหรับค้าขาย คือ ปลูกติดๆ กันแบ่งเป็น 2 ฝั่ง มีทางเดินตรงกลาง และอยู่ริมน้ำแทบทุกหลัง หลังคาบ้านใช้กระเบื้องว่าว บางบ้านใช้สังกะสีในการมุงหลังคา ทางเดินเข้าตลาดบ้านใหม่หลังคาทำด้วยสังกะสี ส่วนประตูบ้านจะใช้เป็นประตูไม้เฟี้ยมทั้งหมด แต่บางบ้านก็จะใช้เป็นประตูไม้ยก ลักษณะภายในบ้านพื้นจะใช้วัสดุที่ทำด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ บ้านที่อยู่ริมน้ำมีท่อน้ำ ชานบ้านที่ยื่นออกไปในน้ำหรือปลูกเป็นระเบียบริมน้ำ (ดังภาพประกอบ 7-11)

ภาพประกอบ 7 ชุมชนตลาดบ้านใหม่ (พ.ศ. 2488)

ที่มา: ภาพสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรราชนครินทร์. (2547). แนะนำจังหวัดฉะเชิงเทรา. หน้า 90.

ภาพประกอบ 8 หลังคาบ้านในชุมชนตลาดบ้านใหม่ในปัจจุบัน

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2562

ภาพประกอบ 9 ประตูบ้านไม้เพี้ยม

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2562

ภาพประกอบ 10 ประตูบ้านไม้ยก

ที่มา: ภิญญลัคน์ วีรภัทรรัตน์วรรา. (2557). การพัฒนาชุมชนโดยอุตสาหกรรม
ภาพยนตร์ตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา.
หน้า 92.

ภาพประกอบ 11 บ้านของนายแดง กัดสุวรรณ อายุ 78 ปี สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5
(เลขที่ 84 ถ. ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ.เมือง จ. ฉะเชิงเทรา)

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2562

3.3 ศาสนสถานและโรงเรียน

ชุมชนบ้านใหม่เป็นชุมชนไทย-จีนที่เก่าแก่ของฉะเชิงเทรา จึงมีวัฒนธรรมประเพณี ศาสนสถานและสถานที่สำคัญที่สะท้อนความเป็นชุมชนไทย-จีน ที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ศาสนสถานจีนจึงมีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนอย่างมากเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในด้านประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน สนับสนุนให้ประเพณีของชาวจีน บรรพบุรุษมีความเข้มแข็ง ศาสนสถานจีนบริเวณชุมชนตลาดบ้านใหม่ มีดังนี้

ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ หรือศาลเจ้าไท้จื้อเอี้ยะกง เป็นเทพที่คุ้มครองและดูแลชาวตลาดแห่งนี้ เทพเจ้าไท้จื้อเอี้ยะกงเป็นเทพเจ้าเด็กน้อยซึ่งมีห่วงทองและทวนเป็นอาวุธ มีกงล้อเพลิงเป็นพาหนะ เทพเจ้าไท้จื้อเอี้ยะกงมี 2 ปาง ปางหนึ่งวางท่าเป็นมือขวาถือทวนซึ่งยกขึ้นมา อีกมือหนึ่งจับห่วงทอง เท้าเหยียบกงล้อเพลิง มีผ้าแพรแดงคล้องคอ ส่วนอีกปางหนึ่งมีสามหน้าหกลือที่สง่างาม เทพเจ้าไท้จื้อเอี้ยะกงเป็นลูกของขุนพลสวรรค์ที่ชื่อว่าหลี่จิ้ง ซึ่งมีอาวุธคู่กายและถือสัญลักษณ์คือ เจดีย์ทอง 7 ชั้น นับถือกันว่าไท้จื้อเอี้ยะกงมีอิทธิฤทธิ์สูงมาก มีหน้าที่ป้องกัน สวรรค์ให้ปลอดภัย สามารถสู้มังกรเจ้าสมุทรได้ คนจีนให้ความเคารพสร้างศาลเจ้าให้บูชาทั่วประเทศ คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่เมืองไทยจึงต้องนำรูปปั้นเทพเจ้า ไต้จื้อเอี้ยะกงมาด้วย ตามตำนานเล่าว่า หลายพันปีแล้วก่อนที่ไต้จื้อเอี้ยะกงจะได้เป็นเทพบนสวรรค์เคยมีความแค้นกับเจ้ามังกรสมุทรตะวันออกซึ่งเจ้ามังกรสมุทรตะวันออกอยากแก้แค้นไต้จื้อเอี้ยะกงมาก แต่ไต้จื้อเอี้ยะกงไม่ได้ การที่ศาลเจ้าไต้จื้อเอี้ยะกงประดิษฐานที่ตลาดบ้านใหม่ก็เพราะตลาดบ้านใหม่ติดกับแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นเขตอำนาจควบคุมของเจ้ามังกรสมุทรตะวันออก ชุมชนชาวจีนที่ตลาดบ้านใหม่มีความเชื่อนี้จึงสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าไต้จื้อเอี้ยะกงปกป้องรักษา ไม่ให้เจ้ามังกรสมุทรตะวันออกใช้แม่น้ำบางปะกงมาทำร้ายชาวตลาดแห่งนี้¹

ศาลเจ้าปูนเถ่าม่า หรือศาลเจ้าแม่ทับทิม คืออีกศาลเจ้าหนึ่งที่คนในตลาดบ้านใหม่ยืนยัน เช่นเดียวกับชาวจีนอื่นๆ ว่าต้องมีคู่กับศาลเจ้าไต้จื้อเอี้ยะกง ก็เพราะว่าไต้จื้อเอี้ยะกงกับเจ้ามังกรสมุทรตะวันออก มีความแค้นระหว่างกัน เจ้าสมุทรตะวันออกต้องการล้างแค้นมากถ้าเมื่อทั้งสองฝ่ายเกิดการทะเลาะกันหรือว่าใช้กำลังกัน ต้องมีใครมาห้ามไว้หรือไกล่เกลี่ย ไม่ให้เกิดการทะเลาะต่อสู้กัน และการที่ชาวจีนที่ตลาดบ้านใหม่แม้ไม่ได้เห็นว่าปูนเถ่าม่าหรือเจ้าแม่ทับทิมจะเกี่ยวข้องกับ การสร้างความร่ำรวยด้วยการค้าขายโดยตรงแต่ก็เห็นว่าเจ้าแม่ทับทิมเกี่ยวข้องกับเรื่องความ

¹ Shengpu Xiong. (2555). *คติความเชื่อที่เกี่ยวกับค้าขายของคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา*. หน้า 49.

ปลอดภัยขณะเดินทางไปค้าขายยังต่างแดน ฉะนั้นหากกล่าวถึงสิ่งเคารพบูชาประจำชุมชน เจ้าแม่ทับทิมจึงเป็นองค์ที่ผู้คนพากันมานูชา¹

ผู้วิจัยลงพื้นที่ได้สัมภาษณ์ คุณวิตรี จ. คุณปกรณ์ ได้กล่าวว่า การไหว้ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์นั้นเราไม่จำเป็นต้องไหว้ตามเทศกาล แต่ควรไหว้เป็นประจำเหมือนไหว้พ่อแม่ที่บ้าน ชาวชุมชนตลาดบ้านใหม่ไม่ว่าจะเดินทางออกไปไหนขอให้เดินทางราบรื่น ปลอดภัย แล้วท่านจะคุ้มครองเราหรือตอนกลับเข้าบ้านก็ไหว้เคารพศาลเจ้าพ่อบอกกล่าวท่าน ขอขอบคุณเจ้าพ่อที่ปกป้องคุ้มครองลูกให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง ซึ่งเป็นความเชื่อของคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่² และอีกหนึ่งท่าน คุณสมศรี จ. คุณปกรณ์ กล่าวว่า ตนเป็นลูกของคนจีนอพยพ แต่เป็นคนจีนฮกเกี้ยน วัฒนธรรมแตกต่างกับชาวจีนแต้จิ๋ว แต่เมื่อแต่งงานกับเฮีย (คุณทรงศักดิ์ จ. คุณปกรณ์) ปรับตัวกับครอบครัวของสามีได้อย่างไม่มีปัญหา เพราะเป็นคนจีนเหมือนกันมีความคล้ายคลึงกัน ด้านวัฒนธรรมแม้จะแตกต่างไปบ้างเล็กๆ น้อยๆ แต่ครอบครัวของตนนั้นปฏิบัติตามธรรมเนียมจีนอย่างเคร่งครัดเหมือนกัน เมื่อมาอยู่ที่บ้านเดียวกับแม่ที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ (คุณไข่และคุณฮุยลี่) คอยสอนคอยบอกทุกอย่างเพราะท่านเข้าใจว่าเราเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน แต่สามารถปรับตัวและทำได้ดีในเรื่องของพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ต่อมาเมื่อเจอกับอาม้าเสีย ตนก็ยังคงยึดตามที่เดียวกับอาม้าสอนทุกๆ อย่าง³ จากการสัมภาษณ์คุณวิตรีทำให้ทราบว่า ศาสนสถาน ศาลเจ้าซึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญต่อคนจีนในชุมชนตลาดบ้านใหม่มาอย่างช้านาน เพราะเป็นที่พึ่งทางจิตใจและสำหรับไว้ประกอบพิธีกรรมในช่วงวันสำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ที่สืบทอดกันมา

วัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) ตั้งอยู่บนถนนสุขุมวิทตรงข้ามตลาดบนของชุมชนตลาดบ้านใหม่ เป็นพุทธสถานจีนฝ่ายมหายาน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2449 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนายเทียนอิง แซ่ลี้ และพระอาจารย์จิ้นวังส์ สมาธิวัตร หรือหลวงจีนสกเฮง ศิษย์ของวัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) กรุงเทพมหานคร (ดังภาพประกอบ 12)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสวัดจีนประชาสโมสรเมื่อ พ.ศ. 2450 ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเมืองฉะเชิงเทรา เพื่อเปิดเส้นทางรถไฟสายตะวันออกตั้ง

¹ Shengpu Xiong. (2555). *คติความเชื่อที่เกี่ยวกับค้าขายของคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา*. หน้า 53-57.

² วิตรี จ. คุณปกรณ์. (2562, 1 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

³ สมศรี จ. คุณปกรณ์. (2562, 25 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

ปรากฏหลักฐานในเอกสารจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1269 (พ.ศ. 2450) ความว่า

“เมื่อวันที่ 25 มกราคม 126 เวลาบ่ายเกือบ 4 โมง เสด็จทรงเรือกลไฟนมเบอร์ 1 แต่ทำตำหนักที่ประทับแรมขึ้นไปเหนือน้ำ เสด็จขึ้นที่ท่าตลาดบ้านใหม่ทอดพระเนตรตลาดนั้นไปจนสุดตลาด แล้วเสด็จวัดพระเจ็กซึ่งอยู่ห้องตลาดตอนข้างเหนือ วัดนี้เป็นวัดจีนอย่างแท้ พระพุทธรูปก็เป็นเจ็ก ได้พระราชทานเงินช่วยบำรุงวัดนี้ 80 บาท”¹

ภาพประกอบ 12 พระพุทธรูปที่วัดจีนประชาสโมสร

ที่มา: ที่นี้...8ร้อย. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว. หน้า 16.

วัดอุภัยภาติการาม (ข้าปออง) ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านใหม่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อยู่ห่างจากวัดจีนประชาสโมสรราว 1 กิโลเมตร ซึ่งปรากฏประวัติว่าสร้างในสมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) โดยขุนพิพิธพานิชกรรม ได้สละที่ดินตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา สร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขึ้น (ดังภาพประกอบ 13-14)

¹ ที่นี้...8ร้อย. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว. หน้า 16.

ในร.ศ. 126 (2450) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสเมืองฉะเชิงเทราเพื่อเปิดทางรถไฟ สายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา และได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมายังวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปด้วย ทรงบริจาคเงิน 200 บาท¹ พระราชทานสมทบในการสร้างอารามและปฏิสังขรณ์วัดและพระราชทานนามวัดนี้ว่า “วัดอุภัยภาติการาม” พระราชทานนามพระพุทธรูปว่า “พุทธไตรรัตนนายก” ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในใบแผ่นปลิวซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ความบางตอนว่า

“ฎีกา ข้าพเจ้า หลงจูอี้ หลงจูแดง แม่กุศลมายังท่านทั้งหลายทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้จำลองรูปพระเจ้านางเชิง คือจีนเรียกว่าสำปอกมาจากกรุงเทพฯ ที่วิหารนั้นตำบลบ้านใหม่ตลาดล่างแขวงเมืองฉะเชิงเทราเป็นที่สักการบูชาสร้างมาแต่ศกก่อน เมื่อวันที่ 25 มกราคม 126 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่วัดนั้น ได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงิน 200 บาท ปฏิสังขรณ์วัดนั้น มีพระบรมราชานุญาต พระราชทานนามว่า วัดอุภัยภาติการาม พระพุทธรูปมีนามพระไตรรัตนนายก บัดนี้จะมีการสมโภชปิดทองพระพุทธรูปไตรรัตนนายกเพิ่มเติมอีก กำหนดการณ วันที่ 8 เมษายน ศก 127 รวม 5 วัน”²

จากข้อความข้างต้นการสร้างวัดใกล้กับชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งเป็นชุมชนของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่บริเวณเป็นส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าที่แห่งนี้มีการขยายตัวของชุมชน จึงต้องมีการสร้างวัดขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนและยังบ่งบอกถึงความเจริญเนื่องจากการสร้างทางรถไฟขึ้นในสมัยนี้ด้วย

¹ ที่นี้...8 ไร่. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ เมืองแปดริ้ว. หน้า 16.

² หลงจูอี้ หลงจูแดง. (2451). ใบฎีกากำหนดงานสมโภชปิดทองพระพุทธรูปวัดอุภัยภาติการาม 2451.

ภาพประกอบ 13 วัดอุภัยภาติการาม

ที่มา: ที่นี้...8ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.

ภาพประกอบ 14 พระไตรรัตนนายก

ที่มา: ที่นี้...8ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.

หน้า 16.

ศาสนสถานจีนมีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้าโรงเจ หรือแม้แต่วัดจีนที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2449-2450 ล้วนมีความสำคัญในด้านการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน เมื่อถึงช่วงเทศกาลหรือประเพณีที่สำคัญเกี่ยวกับชาวจีน สถานที่เหล่านี้จะมีบทบาทต่อคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ เป็นศูนย์รวมที่เชิญชวนให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนเข้าร่วมพิธีกรรม ทำบุญเสริมดวง สะเดาะเคราะห์หรือแก้ปี่ขงตามความเชื่อที่พวกเขาส่งเสริมกันมา ทั้งชุมชนตลาดบ้านใหม่และบริเวณโดยรอบชุมชนตลาดบ้านใหม่ต่างก็มีความเข้มแข็งในการประกอบพิธีกรรมค่อนข้างสูง นอกจากจะประกอบพิธีกรรมที่บ้านแล้ว ยังต้องเดินทางไปประกอบพิธีกรรมยังศาสนสถานต่างๆ อีกด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคล

ผู้วิจัยลงพื้นที่ได้ สัมภาษณ์ บ้าวัชรภรณ์ วัฒนศิริสุข (บ้าหมวย) อายุ 75 ปี ข้าราชการเกษียณสำนักงานที่ดินจังหวัดฉะเชิงเทรา มีพี่น้อง 6 คน ปัจจุบันขายก๊วยเตี๋ยร้านสามแม่ครัวในตลาดบ้านใหม่ ซึ่งตั้งมาร้อยกว่าปี บ้าหมวยกล่าวว่าพ่อแม่ของบ้ามาจากเมืองจีนนั่งเรือมา มีแค่เสื้อผืนหมอนใบ กระจุก “แซ่โจ้ว” มาประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ ช่วงที่บ้ายังไม่เกิดพ่อแม่ประกอบอาชีพขายปลา พ่อบ้าจำความได้พ่อกับแม่ก็มา

ขายก๊วยเตี๋ยว ช่วงนั้นตลาดคึกคักมาก มีร้านค้าหลายร้าน เช่น ร้านทอง ร้านตัดเสื้อ ร้านตัดผม ร้านข้าวสาร ร้านขายหมู เป็นต้น ในวัยเด็กบ้านหมวยเรียนหนังสือที่วัดเทพนิมิตร เด็กๆ ในละแวกนี้ไปเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้เพราะใกล้บ้านและเดินไปเรียน ในช่วงเทศกาลวัฒนธรรม ประเพณีทางบ้านป่ามีการจัดพิธีกรรมเหมือนคนเชื้อสายจีน พ่อกับแม่ของป่าพอถึงช่วงวันสำคัญ วันสารทจีน ตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ เซ็งเม้ง และฉลองวันเกิดเจ้าพ่อโกมินทร์และเจ้าแม่ทับทิม ที่ตลาดบ้านใหม่จะมีการเล่นจั่วมาแสดงให้คนในชุมชนดู เทศกาลกินเจ ชาวจีนในตลาดบ้านใหม่ก็จะพากันไปวัดจีนประชาสโมสร วัดอุภัยภาติการาม และโรงเจใกล้เคียง เพราะที่นี้เปิดให้ผู้คนมารับประทานอาหารเจฟรี

วัดเทพนิมิตร ตั้งอยู่ตำบลหน้าเมือง (สมัยก่อนเป็นตำบลบ้านใหม่) อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2411 โดยมีท่านพระครูสิริปัญญาภรณ์ (อ่อน เทวนิโก) นามสกุล (ตงตืด) โดยท่านเป็นพระมาจากวัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร (วัดเกาะ) กรุงเทพมหานคร ได้จุดศรัทธาญาณมา ญาติโยมเกิดความศรัทธาโดยมีอุบาสิกาคือ อุบาสิกาง่วน และคนอื่นๆ ได้ซื้อที่ดินจากอุบาสิกาเล็ก เป็นราคา 3 ชั่ง (250 บาท) ส่วนอุบาสิกาเล็กเจ้าของที่ดินช่วยออก 20 บาท พร้อมกับยกเกวียนเกวียนเพื่อสร้างวัด ท่านอ่อน เทวนิโก เมื่อได้รับถวายที่ดินได้ลงมือสร้างกุฏิสงฆ์ สำหรับเป็นที่พักสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ปลุกเป็นหมู่กุฏิล้อมหอดฉัน มีที่สวดมนต์อยู่ตรงกลางปลุกตามแนวริมคลองบ้านใหม่ ห่างจากตลาดบ้านใหม่ประมาณ 500 เมตร

ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดเทพนิมิตร พระเทพวิสุทธินายก (บุญธรรม ธรรมบุญญา ป.ธ. 4) อายุ 80 ปี อุปสมบทเมื่อ พ.ศ. 2506 อาศัยอยู่ที่วัดเทพนิมิตรประมาณ 50 ปี เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ 9 กล่าวว่า วัดเทพนิมิตรอยู่ติดกับคลองบ้านใหม่ มีท่าเรืออยู่ข้างวัด ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมในอดีต ผู้คนก็ใช้เส้นทางน้ำนี้เป็นหลักในการสัญจรไปมา คนในชุมชนตลาดบ้านใหม่พายเรือมาทำบุญในช่วงวันสำคัญ และออกมาซื้อกับข้าวในตลาดบ้านใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่¹

เมื่อมีชุมชนเกิดขึ้น นอกจากวัดจะเป็นศูนย์กลางของคนในตลาดบ้านใหม่แล้วยังมีโรงเรียนวัดเทพนิมิตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งอยู่เลขที่ 1/3 หมู่ที่ 14 ตำบลท่าไข่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา เปิดทำการสอนครั้งแรกที่ศาลาการเปรียญวัดเทพนิมิตร เมื่อ พ.ศ. 2454 ต่อมาโอนไปสังกัดเทศบาลชื่อ โรงเรียนเทศบาล 2 วัดเทพนิมิตร ทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 ต่อมาย้ายไปสอนที่โรงเรียนสอนนักเรียน เมื่อจำนวนนักเรียนมากขึ้นสถานที่คับแคบ ในขณะนั้นพระครูธรรมสารวิจิตรเป็นเจ้าอาวาส

¹ พระเทพวิสุทธินายก. (2562, 8 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่วัดเทพนิมิตร.

วัดเทพนิมิตร ได้สร้างอาคารเรียนให้สองหลัง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2471 – 2493) ใน พ.ศ. 2487 โรงเรียนโอนมาขึ้นกับกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ส่งลูกหลานไปเรียน และเมื่อโรงเรียนปริชาวิทยาสร้างขึ้นใกล้กับโรงเรียนวัดเทพนิมิตร ชาวบ้านบางส่วนก็ส่งลูกหลานไปเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ นางพรเพ็ญ ศาลาน้อย ปัจจุบันเป็นครูโรงเรียนเซนต์หลุยส์ฉะเชิงเทรา อายุ 59 ปี กล่าวว่า เคยเรียนอยู่ที่โรงเรียนปริชาวิทยาและเป็นผู้สอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้มาก่อน ใน พ.ศ. 2524 ซึ่งโรงเรียนปริชาวิทยาก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2501 เจ้าของโรงเรียนชื่อนายปรีชา สิงศิริรัตน์ มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ เป็นอาคารเรียน 2 ชั้น จำนวนนักเรียนประมาณ 350 คน ชั้นที่เปิดสอน ป. มวล และ ป.1 - ป.7 เด็กที่เข้าเรียนโรงเรียนปริชาวิทยาส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายจีนมีภูมิลำเนาอยู่บริเวณตลาด บ้านใหม่โดยการเดินเข้ามาโรงเรียน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง บ้านคลองจุกเฉอ จะพายเรือข้ามฟากมาเรียนและมาขึ้นท่าเรือที่คลองบ้านใหม่จากนั้นก็เดินเท้าเข้าโรงเรียน ซึ่งในละแวกนี้ก็มีโรงเรียนอยู่หลายโรง แต่ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะส่งลูกของตัวเองมาเรียนที่โรงเรียนปริชาวิทยา แม้ว่าจะประกอบอาชีพค้าขาย ทำนา ก็มีรายได้พอที่ส่งลูกเข้าเรียน เพราะเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียงด้านวิชาการ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เน้นการท่องศัพท์ภาษาอังกฤษและฝึกให้นักเรียนคิดเลขเก่ง ลายมือสวย อ่านออกเขียนได้เป็นหลัก ในช่วงเทศกาลตรุษจีนโรงเรียนปริชาฯก็จะสั่งปิดเรียนเพื่อลูกหลานคนจีนจะได้ไหว้บรรพบุรุษ ในส่วนของโรงเรียนวัดเทพนิมิตร ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ใกล้กับเป็นโรงเรียนปริชาวิทยา เป็นโรงเรียนของวัดถ้าเปรียบเทียบกับโรงเรียนเอกชน ยังไม่ค่อยพัฒนาเท่าที่ควรและไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษ ครูพรเพ็ญกล่าวอีกว่า พ.ศ. 2532 โรงเรียนปริชาวิทยาได้ปิดทำการเรียนการสอน เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนซึ่งเป็นบุตรสาวของนายปรีชา สิงศิริรัตน์ มีภารกิจที่ต้องกระทำ จึงไม่มีผู้ใดรับช่วงบริหารโรงเรียนต่อ จึงต้องยุติบทบาท ปิดโรงเรียนตั้งแต่นั้นมา¹ (ดังภาพประกอบ

15)

¹ พรเพ็ญ ศาลาน้อย. (2562, 18 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่โรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา.

ภาพประกอบ 15 นางพรเพ็ญ ศาลาน้อย (ขณะเป็นครูโรงเรียนปรีชาวิทยา)

ที่มา: นางพรเพ็ญ ศาลาน้อย

การเปลี่ยนแปลงในด้านศาสนสถานและโรงเรียนอาจจะไม่มากนัก แต่บ่งบอกการขยายตัวของชุมชนชาวจีนที่เพิ่มขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้า โรงเจหรือแม้แต่วัดจีน อยู่ใกล้กับบริเวณชุมชนตลาดบ้านใหม่ นั้นแสดงว่ามีจำนวนคนชาวจีนเพิ่มขึ้นล้วนมีความสำคัญ ซึ่งเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวชุมชนด้านประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน เป็นศูนย์รวมที่เชิญชวนให้ผู้คนที่อยู่ในชุมชนเข้าร่วมพิธีกรรม ทำบุญเสริมดวง สะเดาะเคราะห์หรือแก้ปิ้งตามความเชื่อของพวกเขา ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตและยังสะท้อนให้เห็นถึงประเพณี ความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

เมื่อเกิดการรวมตัวของคนขึ้นก็จะมีวัดเป็นศูนย์รวม มีโรงเรียนตั้งขึ้นใกล้ชุมชนตลาดบ้านใหม่ดังนั้นจึงมีลูกหลานชาวจีนและคนไทยในชุมชนละแวกใกล้เคียงไปเรียนที่โรงเรียนวัดเทพนิมิตรจากนักเรียนไม่กี่คนก็เพิ่มขึ้นขึ้นต้องมีการขยายโรงเรียนและสร้างใหม่ เนื่องจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา จนกระทั่งมีโรงเรียนปรีชาวิทยาก็ส่งผลทำให้นักเรียนโรงเรียนวัดเทพนิมิตรลดจำนวนลง

3.4 การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาการคมนาคม

ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นแหล่งชุมชนที่มีการค้าขายทางน้ำเป็นสำคัญ โดยเฉพาะแม่น้ำบางปะกงและคลองต่างๆ เรือที่ใช้ในการสัญจรและบรรทุกสินค้ามีทั้งประเภท เรือพาย เรือแจว

และเรือกลหรือเรือยนต์ ส่วนใหญ่เป็นการพายเรือแจวหรือถ่อ ส่วนประเภทเรือกลหรือเรือยนต์ ได้แก่ เรือกลไฟ เรือเมล์ เป็นต้น แม่น้ำจึงมีประโยชน์ด้านการคมนาคมที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ฉะเชิงเทราและใช้เป็นเส้นทางการค้าสำหรับขนส่งสินค้าจากอำเภอต่างๆ มาที่ตัวจังหวัดและส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีคลองสาขาที่ใช้เส้นทางการค้าได้อีก เช่น บริเวณคลองบ้านใหม่ ซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

แม่น้ำบางปะกงเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ผู้คนใช้เป็นแหล่งอุปโภคบริโภค ทำการเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก เป็นจุดแวะพักเรือสายต่างๆ รวมทั้งคลองที่ใช้ในการสัญจรไปมา เมื่อมีเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้เรือในการเดินทาง เข้าสู่เมือง นอกจากการสัญจรทางน้ำที่เป็นเส้นทางการค้าจากอำเภอต่างๆ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีกิจการเรือกลไฟขึ้นล่องตามแม่น้ำและริมชายฝั่ง ทะเล โดยรับคนโดยสารและบรรทุกสินค้าจำนวนมากจากกรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดฉะเชิงเทรา ถึง จังหวัดปราจีนบุรี ส่งผลให้การค้าขายการขนส่งภายในจังหวัดและระหว่างเมืองมีความสะดวก และรวดเร็วมากขึ้น

3.4.1 การคมนาคมทางเรือ

แม่น้ำบางปะกงเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักก่อนที่จะมีการสร้างถนนและ สาธารณูปโภคอื่นๆ เป็นจุดแวะพักเรือสายต่างๆ ก่อนจะเดินทางเข้าสู่อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทราและผู้คนสามารถเดินทางด้วยรถไฟมายังกรุงเทพฯ ด้วยเรือโดยสารต่างๆ ใน พ.ศ. 2451 มีเรือกลไฟที่รับคนโดยสารไปมาจากแม่น้ำบางปะกง คือ บริษัทสยามสตีม แพคเกจจิง ซึ่งเป็นบริษัทอังกฤษเดินเรือในแม่น้ำบางปะกง ส่งไปเดินเรือ 2 ลำ เรือของบริษัท สยามสตีมแพคเกจจิงเป็นสีแดงเลือดหมู ชื่อบริษัทจะติดอยู่ข้างเรือ เรือแต่ละลำจะมีป้ายบอกชื่อ ทำเรือต้นทางและปลายทางให้ผู้โดยสารทราบ เรือที่เดินเส้นทางระยะไกลจะเป็นเรือสองชั้นขนาดใหญ่ ขึ้นบนผู้โดยสารได้ประมาณ 80-90 คน และมีที่สำหรับระวางบรรทุกสินค้าอุปโภคและ บริโภค นิยมบรรทุกในกระบุง ตะกร้า สินค้าที่บรรทุกเข้ากรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะเป็นพืชสวน ษา ออกเป็นสินค้าจำปาละ เช่น เสื้อผ้า เหล้า บุหรี่ อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง เป็นต้น มีท่าเรือ ใหญ่อยู่ที่ท่าเตียน เดินเรือในเส้นทาง ท่าเตียน-อยุธยา-อ่างทอง-สิงห์บุรี-ชัยนาท-ปากน้ำโพ

นอกจากนี้ยังมีเรือขนาดเล็กแล่นตามเส้นทางคลองประเวศบุรีรมย์ไป แปรริ้ว คลอง ภาษีเจริญ-ดำเนินสะดวกไปถึงแม่กลอง เรือส่วนใหญ่เป็นเรือไม้ และบริษัทมอเตอร์ทรานสปอร์ต ซึ่งเจ้าของคือประเทศเยอรมันของสยามมอเตอร์เป็นสีแดงสด แต่จดทะเบียนเป็นบริษัทไทยส่งเรือ

มอเตอร์ออกไปรับคนโดยสารในระหว่างเมืองฉะเชิงเทรากับเมืองพนมสารคาม¹ ต่อมาเมื่อเรือโดยสารเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทราจึงอนุญาตให้มีการเดินเรือประจำทางตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2477 ซึ่งมีเรือโดยสารประจำทางมีอยู่ 3 เจ้าของคือ 1. เรือของบริษัทขนส่ง จำกัด (เรือแดง) ซึ่งแต่เดิมเป็นบริษัทสยาม สตีลแพคเก็ตต์แล้วเปลี่ยนเป็นบริษัทขนส่ง จำกัด และได้ปรับปรุงแก้ไขกิจการสายเดินเรือ มีเส้นทางรับส่งผู้โดยสาร ท่าตลาดตำบลหน้าเมือง – ท่าตลาดตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา 2. เรือของนายวิรัตน์ ฤทธาภรณ์ (เรือเขียว) 3. เรือของนายบุญธรรม กาญจนวัฒน์ (เรือขาว)² ทั้งสองบริษัทนี้ มีเส้นทางรับส่งผู้โดยสารท่าตลาดตำบลหน้าเมือง – ตำบลท่าเกวียน ตำบลบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ด้วยกิจการเดินเรือรุ่งเรือง ฉะเชิงเทรากลายเป็นหัวเมืองชุมทางสำคัญ ผู้คนนิยมใช้เส้นทางสัญจรทางเรือเพิ่มมากขึ้น ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้กำหนดอัตราค่าโดยสารและเวลาออกเรือสำหรับเรือประจำทางของเรือทั้ง 3 เจ้าของ เพื่อมิให้มีการแย่งแข่งขันในการลดค่าโดยสารและแข่งกันออกเรือในเวลาเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยของประชาชนอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 68 แห่งพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำสยาม พุทธศักราช 2456 แก้เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเดินเรือในน่านน้ำสยาม พุทธศักราช 2477 มาตรา 3 ข้าหลวงประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา เห็นควรออกข้อบังคับควบคุมการเดินเรือจากท่าในตลาดหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถึงตำบลท่าเกวียน และตำบลเกาะขนุน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ในเวลาที่ต่างกันในการรับส่งผู้โดยสาร³

เรือทุกสายที่ออกจากฉะเชิงเทรา ได้รับคนโดยสารจากท่าต่างๆ ซึ่งส่วนมากมาจากรถไฟขบวน 103 กรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา จากหนังสือ ชีวิตพ่อแล้ว ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ เล่าว่า ที่แปดริ้วมีท่าเรืออยู่บริเวณสถานีรถไฟตรงบ่อบัว มีเรือแดงจอดและเรือเขียวจอดเต็มไปหมด เรือแดงเป็นของบริษัทขนส่ง จำกัด มีเรือโมรา เรือไฟทุยรี่ ชั้นเดียวและสองชั้น และเรือเขียวเป็น

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 บ.12/16 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย (เรื่องรวมบริษัทเรือเมล์แม่น้ำบางปะกง 4 มีนาคม ร.ศ. 127). หน้า 2.

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 คค. 0202.6.1/1 เอกสารกระทรวงคมนาคม รัชกาลที่ 5 เรื่อง ข้อบังคับควบคุมการเดินเรือท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ พระนคร สมุทรปราการ นนทบุรี มีนบุรี สิงห์บุรี อุทัยธานี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครสวรรค์ สมุทรสงคราม ชัยนาท ราชบุรี (2490-2501). หน้า 100.

³ แหล่งเดิม. หน้า 94.

เรือของญาติแม่ ชื่ออาเตี้ยม เรือเขียวมีลักษณะเป็นเรือหัวแหลมสองชั้น และชั้นเดียวก็มี¹ และชาวบ้านเล่าว่าลักษณะของเรือแดงจะมีสีแดงทั้งลำ เป็นเรือขนาดใหญ่ มีปล่องระบายควันถึง 2 ปล่อง วิ่งรับผู้โดยสารจากจังหวัดปราจีนบุรี แล้วมาหยุดพักเรือที่อำเภอบางคล้าประมาณ 1-2 ชั่วโมงแล้วจึงเดินทางไปยังอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อไปส่งผู้โดยสารที่จะเดินทางต่อไปยังจังหวัดกรุงเทพมหานคร เรือเขียวจะมีลักษณะเป็นสีเขียวทั้งลำ วิ่งรับผู้โดยสารจากอำเภอบางคล้าประมาณ 1 ชั่วโมงแล้วจึงเดินทางไปยังผู้โดยสารที่อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราเช่นเดียวกับเรือแดงและเรือขาว จะมีความแตกต่างจากเรือแดงและเรือเขียวคือเป็นเรือกระแซงขนาดกลางที่ชาวบ้านทำขึ้นเพื่อรับส่งผู้โดยสารระยะใกล้ๆ ที่จะเดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำบางปะกงเท่านั้น²

ในอดีตสมัยที่ถนนและทางรถไฟยังไม่ทั่วถึง เรือเมล์เขียว เรือเมล์แดง คือสิ่งที่ผู้คนต้องการ เพราะเป็นพาหนะที่สะดวกและประหยัดที่สุดสำหรับสัญจรและขนส่งสินค้าเข้าออกระหว่างเมืองและชนบทเป็นเสมือนสายสัมพันธ์เชื่อมโยงผู้คนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อมีถนนตัดผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น การคมนาคมทางน้ำจึงค่อยๆ ลดบทบาทลง

3.4.2 การสร้างทางรถไฟ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการพัฒนาการคมนาคมทางบก โดยปรับปรุงทางเกวียน ตัดถนนและสร้างทางรถไฟเพื่อเชื่อมระหว่างเมือง มณฑลกับมณฑลและกรุงเทพฯ กับมณฑลต่างๆ เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจรวมทั้งเป็นการชักชวนให้ประชาชนขึ้นมาตั้งบ้านเรือนบนบกแทนการอยู่ในแพตามริมน้ำ อันเป็นผลให้เกิดการขยายชุมชนและขยายเมืองให้กว้างขวางไปมากยิ่งขึ้น ภายในชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งจากที่กล่าวมาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ล้วนส่งผลต่อความเจริญและขยายตัวของเศรษฐกิจในชุมชน โดยร้านค้าภายในชุมชนเพิ่มขึ้น ตลาดมีความคึกคัก ขายสินค้าได้ดี ชาวจีนที่มีอาชีพค้าขายสินค้าอุปโภคและบริโภค เช่น ผ้า เครื่องใช้ถ้วยชาม พืชผลทางการเกษตร เช่น ถั่ว งา ผักกาดหอม ต้นหอม มัน ใบพลู

¹ โกวิท วรรณพัฒน์. (2544). *ชีวิตพ่อแล้ว อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ป.ช.,ม.ร.ม.,ท.จ.* หน้า 529.

² Museumthailand. (2561). *บางปะกงที่รัก*. Museumthailand. Online.

และหมาก ปลาแห้ง เกลือ น้ำตาล มะพร้าว มะม่วง และพ่อค้าชาวจีนจะซื้อข้าวจากชาวบ้าน แล้วเอาไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง¹ เปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลาง

เมื่อการคมนาคมทางบกได้พัฒนาความเจริญขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลงจึงมีผลให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่เปลี่ยนแปลงไปตามตลาดบกมากขึ้น การมีเส้นทางคมนาคมทางบกมีการตัดถนนผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น มีการสร้างทางรถไฟ และประชาชนสามารถเดินทางด้วยรถไฟมายังกรุงเทพฯ ได้สะดวก ซึ่งการพัฒนาการคมนาคมทางบกทั้งการรถไฟและการสร้างถนนอย่างเป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนลักษณะทางการคมนาคมและการขนส่งของไทยในสังคมไทย ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้ไทยทันสมัยและทัดเทียมประเทศตะวันตกเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ทางการปกครอง การทหารและการประกอบอาชีพของประชาชนด้วย

ทางรถไฟของไทยมี 2 ประเภท คือ ทางรถไฟของรัฐและทางรถไฟราษฎร์ ทางรถไฟของรัฐหมายถึงทางรถไฟที่รัฐบาลเป็นเจ้าของและลงทุนสร้าง ส่วนทางรถไฟราษฎร์เป็นของเอกชนต่างประเทศที่ได้สัมปทานมาจากรัฐ แต่พระมหากษัตริย์เข้ามาถือหุ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้ยืมพระราชทรัพย์ไปสมทบทำให้ทรงกลายเป็นผู้ถือหุ้น ทางรถไฟราษฎร์สายแรกในประเทศไทยเป็นของบริษัทเอกชนเดนมาร์กที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2434 เป็นทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ ไปยังสมุทรปราการ ระยะทาง 21 กิโลเมตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จไปทำพิธีและดินเป็นปฐมฤกษ์ของการสร้างทางรถไฟสายแรกในไทยเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2434 ทางรถไฟสายนี้เปิดบริการแก่ประชาชน เมื่อ พ.ศ. 2436

ส่วนทางรถไฟรัฐหรือทางรถไฟหลวงสายแรก คือ สายกรุงเทพฯ – นครราชสีมา เริ่มงานการสร้างทางรถไฟสายนี้ในปลาย พ.ศ. 2434 และสร้างเส้นทางระหว่างกรุงเทพฯ – อุดรฯ แล้วเสร็จในพ.ศ. 2439 รวม 71 กิโลเมตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาประกอบพระราชพิธีการเดินรถในเส้นทางนี้ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2439 จึงกำหนดให้วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2439 เป็นวันกำเนิดของกิจการรถไฟแห่งประเทศไทย² นอกจากนั้นรัฐบาลไทยก็เริ่มดำเนินการสร้างทางรถไฟสายอื่นๆ เช่น เส้นทางสายใต้ช่วงกรุงเทพฯ - เพชรบุรี

¹ อังคณา แสงสว่าง. (2550). *บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475*. หน้า 42.

² สัตยชัย สุวัจนบุตร. (2556). *ประวัติศาสตร์ใน "Twentieth Century Impressions of Siam : Its History, Commercial, Industries, and Resources"*. หน้า 103 – 105.

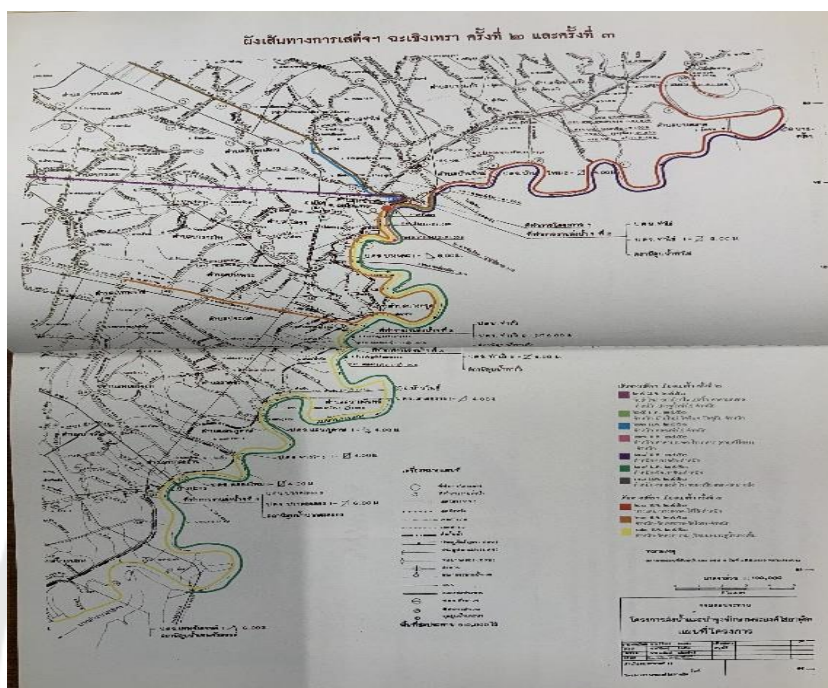
เส้นทางรถไฟสายเหนือระหว่างกรุงเทพฯ – เชียงใหม่ เส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา สายเหนือ และสายตะวันออก

สำหรับสายตะวันออก “ฉะเชิงเทรา” เป็นแขวงเมืองสำคัญจะเห็นได้จากการเป็น ศูนย์กลางการปกครองของมณฑลปราจีนบุรี เป็นที่ตั้งของศาลว่าการมณฑลปราจีนบุรีในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการปกครองแบบ มณฑลเทศาภิบาล เมื่อพ.ศ. 2435 โดยรวมหัวเมืองตะวันออก 5 หัวเมือง นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และ กบินทร์บุรีเข้าเป็นมณฑลปราจีนบุรี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมรถไฟสายเหนือสร้างเส้นทางรถไฟสายตะวันออก แยกจากเส้นสายหลักที่หอประแจยมราช มุ่งหน้าสู่สถานีแปดริ้ว โดยหมายให้เป็นเส้นทางเชื่อมพระนครกับมณฑลปราจีนบุรีให้สะดวก ยิ่งขึ้น จนกระทั่งการก่อสร้างทางรถไฟแล้วเสร็จจึงได้มีการย้ายที่ทำการมณฑลมาอยู่ที่เมืองแปดริ้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2445¹ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ เมือง ฉะเชิงเทราถึง 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกก่อน พ.ศ. 2420 ครั้งที่ 2 วันที่ 24 – 30 มกราคม พ.ศ. 2450 และครั้งที่ 3 วันที่ 20 – 23 ธันวาคม พ.ศ. 2451 การเสด็จฯ ครั้งที่ 2 เป็นการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดการเดินรถไฟสายตะวันออกที่สถานีหัวลำโพง และประทับขบวนรถไฟมายังสถานีรถไฟแปดริ้ว ในคราวประกอบพระราชพิธีเปิดการเดินรถไฟไปสู่ภูมิภาคครั้งแรกของ ไทย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น โดยพิธีเปิดนี้เปิดเดินรถไฟสายเหนือจากหัวลำโพงถึงพิษณุโลก และสายตะวันออกจากหัวลำโพงถึงแปดริ้ว พร้อมกันเมื่อวันที่ 24 มกราคม ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450) โดยรถไฟทั้งสองสายนี้เปิดให้บริการแก่ราษฎรทั่วไปในวันรุ่งขึ้นคือ วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่เมืองแปดริ้วได้มีรถไฟไปแขวงเมืองต่างๆ และยังทรงประทับขบวนรถไฟมายังแปดริ้ว ในคราวนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับแรมถึง 6 คืน ที่เรือนเทศบาลมณฑลปราจีนบุรี คือตำหนักกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ หรือจวนผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทราในปัจจุบัน ส่วนการเสด็จครั้งที่ 3 เป็นการเสด็จฯ แขวงเมืองต่างๆ ทางภาคตะวันออก ทั้งนครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี และฉะเชิงเทรา (ดังภาพประกอบ 16)

ในการเสด็จฯ มาเมืองฉะเชิงเทรานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรือพระที่นั่งไปตามแม่น้ำบางปะกงและเข้าคลองต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นในสมัยรัชสมัยของพระองค์ เช่น คลองนครเนื่องเขต และคลองประเวศบุรีรมย์ เสด็จมาทางคลองแสน

¹ การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2553). สถานีรถไฟ บันทึกความทรงจำ ความผูกพันและการเปลี่ยนแปลง. หน้า 180.

แลบ เมื่อเดือน 10 พ.ศ. 2418 สมัยพระยาวิเศษฤๅไทย เป็นเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ทรงมาตรวจปากคลองสำโรง (ปากตะคลอง) บางขวัญ บางนกแขวก รวมถึงคลองบ้านใหม่ด้วย¹

ภาพประกอบ 16 ผังเส้นทางเสด็จฯ ฉะเชิงเทรา ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3.

ที่มา: ที่นี้ 8 ไร่. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ เมืองแปดไร่. หน้า 11.

สำหรับทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา ที่เริ่มสร้างในเดือนพฤศจิกายน 2448 และเสร็จเมื่อราวปลายปี พ.ศ. 2499 นั้น ได้เปิดเดินรถในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2450 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จ มาเปิด จากหลักฐานในจดหมายเหตุ เรื่อง เปิดรถไฟสายตะวันออกและสายเหนือและเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองฉะเชิงเทรา กล่าวว่า

¹ ที่นี้...8 ไร่. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ เมืองแปดไร่. หน้า 7-8 .

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการ
เปิดรอสายเหนือและสายตะวันออก มีกำหนดในวันที่ 24 มกราคม
ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450) เจ้าพนักงานกรมรถไฟได้เตรียมจัดพิธีที่สถานี
รถไฟหัวลำโพงทำเป็นท้องพระโรงอย่างเมืองฝรั่งโบราณ ประชุมฤกษ์
เช้า 3 โมง 4 นาที 58 วินาที”¹ (ดังภาพประกอบ 17)

ภาพประกอบ 17 พิธีเปิดเส้นทางรถไฟสายแปดริ้ว เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2450 ที่สถานี
หัวลำโพง ในภาพมี มร. หลุยส์ไวเลอร์และวิศวกร (ภาพของทนายท มร. หลุยส์ไวเลอร์)

ที่มา: ที่นี้...8 ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.
หน้า 14.

ทางรถไฟสายตะวันออกกรุงเทพฯ – เมืองฉะเชิงเทรา ทางสายนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อเดือน
พฤศจิกายน ร.ศ. 124 (พ.ศ.2448) มีระยะยาว 63.4 กิโลเมตร และขนาดใหญ่กว้างเท่ากับทาง
สายนครราชสีมาและสายเหนือ ทางสายนี้สร้างผ่านไปใต้บดที่นาอันอุดมดีต่อเนื่องกันในระวาง

¹ ราชบัณฑิตยสภา. (2476). จดหมายเหตุ เรื่องเปิดรถไฟสายตะวันออกและสายเหนือ และ เสด็จพระ
ราชดำเนินประพาสเมืองฉะเชิงเทรา เจ้าจอมมารดาอ่อน รัชการที่ 5 พิมพ์ในการบำเพ็ญกุศลหน้าพระศพ พระ
เจ้าฟ้ามงกุฎ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ ครบ 100 วัน. หน้า 1 – 12.

แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง รวมงบประมาณที่ได้ตั้งไว้ทั้งหมด 3,200,000 บาท¹ โดยแบ่งเป็นค่าจัดซื้อที่ดินเป็นเงินประมาณ 45,000 บาท ค่าการเสริมดินเป็นเงิน 500,000 บาท การสร้างสถานีจะเชิงเทรา ที่พักสำหรับพนักงานกองเดินรถและกองบำรุงรักษาทาง โดยสั่งการสั่งเครื่องล้อเลื่อน เครื่องเลื่อนสำหรับทางทั้งสองสาย มีการประมูลจากประเทศเยอรมัน รถจักรราคา 56,714 ปอนด์* (737,282 บาท) รถโดยสารจากประเทศอังกฤษ เป็นเงิน 37,375 ปอนด์ (485,875 บาท) และรถบรรทุก จากประเทศเบลเยียม ราคาเงิน 25,130 ปอนด์ (326,690 บาท) แต่ราคาที่ใช้จริงยังไม่สามารถสรุปได้จนกว่าจะแล้วเสร็จ² (ดังภาพประกอบ 18 - 19)

ภาพประกอบ 18 สถานีรถไฟแปดริ้ว ซึ่งรัฐบาลจ้างนายช่างเยอรมันก่อสร้าง

ที่มา: ที่นั 8 ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.

หน้า 12.

* ปอนด์ - เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติมาตราทองคำ ร.ศ. 127 ออกมาใช้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2451 เพื่อเปลี่ยนระบบเงินจากมาตราเงินเข้าสู่มาตราทองคำตามหลักสากลนิยมของสมัยนั้น เมื่อเทียบกับค่าทองคำของเงินปอนด์สเตอร์ลิง กำหนดให้เงินสยาม 13 บาท มีค่าเท่ากับเงินอังกฤษ 1 ปอนด์สเตอร์ลิง

¹ ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 34 แผนกที่ 44 หน้า 1186, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 126.

² ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 34 แผนกที่ 44 หน้า 1185-1186, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 126.

ภาพประกอบ 19 ตัวอาคารสถานีรถไฟแปดริ้ว

ที่มา: ที่นี้...8 ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.

หน้า 13.

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 5 รถไฟกลายเป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่มายังฉะเชิงเทรา ใน พ.ศ. 2470 มีการสร้างสถานีรถไฟชุมทางฉะเชิงเทราขึ้น เดิมชื่อว่าสถานีเมืองแปดริ้ว อยู่ที่ตลาดบ่อบัว ต่อมา พ.ศ. 2496 ได้ย้ายมายังที่ตั้งใหม่ปัจจุบัน ถนนมหาจักรพรรดิ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสถานีรถไฟชุมทางฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยสัมภาษณ์ นางภาพร วรรณแจ่ม อายุ 78 ปี อดีตครูโรงเรียนวิทยาลัยเทคนิคฉะเชิงเทรา ปัจจุบันขายขนมครองแครงกรอบที่ตลาดบ้านใหม่ เล่าว่า สมัยก่อนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ มีชาวจีนพวกฮั่งยี่เข้ามาอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก เข้ามาจับจองที่ดินประกอบอาชีพต่างๆ คนที่นี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนประกอบอาชีพค้าขายในชุมชน ตลาดคึกคักมาก มีชาวสวนและละแวกใกล้เคียงพายเรือมาจอดบริเวณท่าเรือชุมชนตลาดบ้านใหม่ จนแทบจะไม่มีที่จอด บางคนพายเรือมาจอดที่ตลาดท้องน้ำ และมีชาวบ้านที่มาจากที่อื่น มีเรือกำปั่นจากนครนายกบรรทุกข้าวสาร ชาวบ้านจากบางคล้าเอามะม่วงมาขายที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่และสมัยนั้นมีรถไฟสถานีแปดริ้ว คุณป้าเล่าว่าในช่วงนั้นสถานีรถไฟแปดริ้วไม่ได้ตั้งอยู่ที่ในเมืองปัจจุบัน แต่สถานีอยู่ที่

ตลาดบ่อบัวมาก่อน ชาวบ้านจะอาศัยการเดินทางโดยรถไฟ จากตลาดบ้านใหม่ก็สามารถเดินทางไปขึ้นรถไฟสถานีแปดริ้วที่ตลาดบ่อบัวได้ สามารถเดินทางไปกรุงเทพฯ ปราจีนบุรี และกบินทร์บุรีได้ สะดวกรวดเร็วขึ้น¹ (ดังภาพประกอบ 20 - 21)

ภาพประกอบ 20 สถานีรถไฟแปดริ้ว เคยตั้งอยู่หลังตลาดบ่อบัว
(ตลาดเกิดหลังจากมีสถานีรถไฟ) ภาพนี้ราว พ.ศ. 2506)

ที่มา: ที่นี้...8 ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ เมืองแปดริ้ว.

หน้า 13.

¹ นางภาพร วรรณแจ่ม. (2563, 18 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัตน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

ภาพประกอบ 21 สถานีรถไฟแปดริ้ว

ที่มา: ที่นี่...8 ริ้ว. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว.
หน้า 13.

การคมนาคมและความสำคัญทางเศรษฐกิจของเมืองฉะเชิงเทราและหัวเมืองตะวันออกมีความสำคัญมากขึ้น ทำให้ได้มีการก่อสร้างขยายทางรถไฟสายตะวันออกจากฉะเชิงเทราไปจนถึงอรัญประเทศใน พ.ศ. 2462 แล้วเสร็จและเปิดเดินรถในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2464 โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพันธ์วรเดช เสด็จแทนพระองค์ ในพระราชพิธีการวางรางและตรึงตะปูรางเป็นพระฤกษ์ และวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2467 ทางรถไฟขยายจากเมืองฉะเชิงเทราขึ้นไปถึงอรัญประเทศ ชายแดนไทยที่อรัญประเทศเปิดดำเนินการขนส่งสินค้าและผู้คนจากพื้นที่ตอนบนของกลุ่มแม่น้ำบางปะกงซึ่งเคยเป็นท้องที่ห่างไกลจากศูนย์กลางการค้าเส้นทางรถไฟทำให้การเดินทางติดต่อถึงกันสะดวกยิ่งขึ้นด้วยเวลาอันรวดเร็ว เส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ ถึงอรัญประเทศแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

1. กรุงเทพฯ - ฉะเชิงเทรา ออกจากสถานีหัวลำโพง แยกกับทางรถไฟสายนครราชสีมาที่สะพานยมราช มาทางตะวันออกผ่านย่านอรุณพงษ์ - พญาไท - ราชปรารภ - มักกะสัน - อโศก - คลองตัน - สุขุมวิท - หัวหมาก - บ้านทับช้าง - บ้านลานบุญ - ลาดกระบัง - หัวตะเข้ - คลองหลวงแพ่ง - คลองแขวงกลั่น - คลองบางพระ - บางเตย - ฉะเชิงเทรา รวมระยะทาง

65 กิโลเมตร การสร้างเส้นทางครั้งแรกที่รัฐกำหนดสถานีไว้ที่บ้านท่าไชริมแม่น้ำบางปะกงเพื่อเชื่อมเส้นทางที่รัฐจะขยายออกไปยังฝั่งตะวันออกถึงบางพระ¹

2. ฉะเชิงเทรา – อรัญประเทศ เลี้ยวจากสถานีรถไฟฉะเชิงเทราขึ้นไปทางเหนือตามแม่น้ำ บางปะกง - บางน้ำเปรี้ยว - คลอง 19 – โยทะกา - บ้านสร้าง - บ้านปากพลี - ปราชินบุรี - โคกมะกอก - ประจันตคาม – บ้านดงบัง - บ้านพรมแสง - กบินทร์บุรี - หนองสัง - พระปรัง - บ้างแก้ง - ศาลาลำดวน - สระแก้ว – ท่าเกษม - ห้วยโจด - วัฒนานคร - ห้วยเตือ - อรัญประเทศ ระยะทาง 189 กิโลเมตร

มีการเปิดการเดินรถไฟ จากสถานีฉะเชิงเทราถึงสถานีกบินทร์บุรี ซึ่งทางสายนี้ตัดไปเชื่อมกับรถไฟกัมพูชา ที่ตำบลคลองลึก อำเภออรัญประเทศ และได้เปิดให้มีการขนส่งถึงไปรษณีย์ระหว่างกรุงเทพฯ กับฉะเชิงเทรา ปราชินบุรีและกบินทร์บุรี โดยทางรถไฟด้วย² ทำให้การเดินทางไปยังพื้นที่ดังกล่าวสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่า³

“ทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ กับฉะเชิงเทรา เคยใช้เส้นทางลำคลองและทะเลอยู่แล้ว ส่วนผลประโยชน์ในการขนส่งสินค้าข้าว โดยทางรถไฟจะไม่มากนัก แต่ก็หวังว่าจะมีผู้โดยสารและพ่อค้านำสินค้าเบาๆ บรรทุกรถไฟเข้ามายังกรุงเทพฯ ได้ ประกอบกับใช้เวลาเพียง 2 ชั่วโมงเท่านั้น ในการเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงฉะเชิงเทรา ซึ่งแต่ก่อนใช้เวลาถึง 2 วัน”⁴

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการสร้างทางรถไฟสายตะวันออกสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการขนส่งสินค้า เช่น พืชผัก ผลไม้ และสิ่งอื่นๆ ตลอดจนการบรรทุกข้าวมายังกรุงเทพฯ นอกจากเส้นทางน้ำที่เคยใช้อยู่เป็นประการสำคัญ

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 5.4/7 กระทรวงโยธาธิการ เรื่อง “รถไฟบางปะกง” (28 ธันวาคม - 12 มกราคม ร.ศ. 128).

² การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2528). *บุรฉัตรรำลึก อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน*. หน้า 60.

³ อำพิกา สวัสดิวงศ์. (2558, เมษายน). *ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย ช่วงทศวรรษ 2480 – 2520*. ปีที่ 2 (ฉบับที่ 1): หน้า 20-21.

⁴ ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 24, ตอนที่ 1181 (2 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 126) : 8-9.

3.4.3 การสร้างถนน

นอกจากจะมีการพัฒนาการคมนาคมทางรถไฟนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางการคมนาคมและการขนส่งของไทยในสังคมไทย มีการปรับปรุงเส้นทางถนนเป็นเส้นทางคมนาคม ทางบก เมื่อมีการสร้างทางรถไฟในภูมิภาคตะวันออกได้สำเร็จ มีการสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อกับทางรถไฟ ในช่วงนี้ถือเป็นช่วงจุดกำเนิดของถนนสุขุมวิทซึ่งเริ่มต้นจากโครงการตัด “ถนนเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” ตาม “แผนการทางหลวงแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2479 แผนการดังกล่าวมีเป้าหมายในการสร้างเส้นทางรัศมีออกไปเชื่อมพื้นที่ใกล้เคียงให้ติดต่อกัน และเชื่อมต่อกับกรุงเทพฯ ได้โดยทางรถไฟ ทำให้เกิดการสร้างทางเลียบชายฝั่ง ในระยะแรกยังต้องเชื่อมโยงกับทางรถไฟสายตะวันออก เนื่องจากสภาพการคมนาคมทางบกในพื้นที่ภาคตะวันออกขณะนั้น มีเพียงทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา – ปราจีนบุรี – อรัญประเทศ ส่วนบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกยังคงใช้การเดินทางเรือเลียบชายฝั่งเป็นหลักเหมือนเดิม การสร้างทางสายใหม่ตามแผนการทางหลวง พ.ศ. 2479 ดังกล่าว ได้กำหนดสายทางไว้ทั้งหมด 43 สายทาง ส่วนที่อยู่ในภาคตะวันออกมี 2 สายทาง คือ สายกรุงเทพฯ – สมุทรปราการ – แปรริ้ว – สัตหีบ – ระยอง และสายทางจันทบุรี – ท่าแฉลบ นั้นทำให้การเดินทางเลียบชายฝั่งโดยถนนยังไม่สะดวกเท่าไรนัก เนื่องจากผู้เดินทางจะต้องขึ้นไปที่แปรริ้วก่อนแล้วจึงวกลงมาทางอำเภอพนสนิมคม เข้าสู่ชลบุรีแล้วต่อไปยังสัตหีบ¹ เมื่อมีถนนหนทางสายที่สำคัญก็จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการรถไฟทำให้มีทางไปมาสะดวกขึ้น ราษฎรก็จะบรรทุกสินค้าโดยทางรถไฟไปค้าขายยังที่ต่างๆ ได้กว้างขวางขึ้น และเมื่อตัดถนนสองข้างทางก็จะมีความสำคัญขึ้นในการทำมาหากินหรือทำการเพาะปลูกเท่ากับเป็นการส่งเสริมการค้าและการเกษตรไปด้วย²

การสร้างทางถนน ได้มีการแบ่งออกเป็นช่วงๆ ตามสายทางต่างๆ ได้แก่ สายทาง กรุงเทพฯ – สมุทรปราการ และสายทางชลบุรี – สัตหีบ ซึ่งสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2480 และ พ.ศ. 2482 ตามลำดับ ส่วนสายทางสัตหีบ – ระยอง สร้างเสร็จในปี 2484 พร้อมๆ กับสายทางบางปะกง – ชลบุรี ที่เริ่มสร้างในปี 2483³ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการขนส่งทางบกใหม่ๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคือการตั้งหลักแหล่งของชาวจีนซึ่งก่อนหน้านี้จะเป็นไปตาม

¹ อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. หน้า 70-71.

² เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์. (2560). พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2398 – 2519. หน้า 119-118.

³ แหล่งเดิม. หน้า หน้า 71.

โครงสร้างน้ำตามธรรมชาติ เช่น การสร้างทางรถไฟสายใหม่ๆ ได้อำนวยให้ชาวจีนในดินแดนนอกกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สำหรับภาคตะวันออกนั้นจำนวนประชากรจีนเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าระหว่าง พ.ศ. 2462 จำนวน 557,230 คน ถึง พ.ศ. 2480 จำนวน 843,235 คน ส่วนหนึ่งก็เพราะมาจากการขยายทางรถไฟสายตะวันออกจากแปดริ้วไปยังชายแดนเขมรที่อรัญประเทศ¹

3.5 สรุป

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2447 – 2488 เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย กล่าวคือ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการค้าของชาวจีน โดยเฉพาะแต่จีว ดังข้อมูลจำนวนชาวจีนในมณฑลปราจีนเมื่อ พ.ศ. 2447 ระบุว่ามีคนจีนในมณฑลปราจีนราว 35,912 คน พื้นที่ริมแม่น้ำบางปะกงและคลองสายต่างๆ ได้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้กลุ่มคนเชื้อชาติต่างๆ ทั้งคนไทย คนจีน แขก มลายู และแขกอื่นๆ ลาว เขมร และมอญ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 และในช่วง พ.ศ. 2430 – 2450 ทั้งโดยภาครัฐและเอกชนในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสำรวจประชากรในมณฑลปราจีนบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เมืองนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา พนมสารคาม บางละมุงและชลบุรี พบว่ามีประชากร 297,100 คน (ในระหว่าง พ.ศ. 2448 – 2452) ประกอบด้วยคนเชื้อชาติต่างๆ ที่มีมากที่สุด คือคนไทยมีร้อยละ 50.95 นอกนั้นเป็นคนลาว คนจีน คนเขมร และคนแขก

จากข้อมูลในรายงานการสำรวจบัญชีสำมะโนครัว พ.ศ. 2447 จำนวนประชากร 35,912 คน พ.ศ. 2448 – 2452 จำนวน 297,100 คน จนกระทั่ง พ.ศ. 2468 จำนวน 398,000 คน² ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น เกิดจากการขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อการค้า ชาวนาจึงหันมาสนใจที่จะปลูกข้าว โดยการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกให้มากขึ้น การขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกก็คือ การขุดคลองเข้าไปในพื้นที่ที่กว้าง โดยคลองจะเป็นเส้นทางคมนาคมและช่วยในการชลประทาน ทำให้ขยายชุมชนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นตามมาด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของการผลิตและการค้าข้าวกับต่างประเทศมากขึ้น จึงได้มีการส่งเสริมการผลิตให้มากขึ้น ชาวจีนจึงมีส่วน

¹ จี.วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*.

หน้า 203-204.

² กระทรวงศึกษาธิการ. (2468). *ภูมิศาสตร์ประเทศไทย*. หน้า 116-121.

กระตุ้นให้มีการขยายตัวทางการผลิตข้าว ได้แรงงานจากชาวจีนและชาวจีนยังเป็นเจ้าของที่นา ส่งผลให้การค้าข้าวเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เพาะปลูกข้าวพบเพียงบางปี พบว่าพื้นที่เพาะปลูกตามข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2438 – 2474 มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นทุกปี ส่งผลต่อกิจการโรงสีข้าวเพิ่มขึ้นจากข้อมูลบัญชีโรงสีข้าวในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472 พบว่า จากจำนวนโรงสี 82 โรง มีคนจีนเป็นเจ้าของถึง 64 โรง ชุมนางไทย 15 โรง และของพระราชวงศ์ 1 โรง กับคนไทยอีก 2 โรง¹ ในขณะเดียวกันสินค้าจากต่างประเทศได้กระจายเข้าสู่ท้องถิ่น สินค้าที่ส่งออกจากท้องถิ่น และสินค้าที่พ่อค้านำเข้ามาขายในชุมชนริมแม่น้ำ และลุ่มน้ำบางปะกงจะส่งผ่านตลาดกรุงเทพฯ ก่อนเพราะตลาดสินค้ากรุงเทพฯ เป็นที่รวบรวมสินค้าทุกอย่างทั้งที่ผลิตขึ้นภายในประเทศและต่างประเทศ เศรษฐกิจเกิดการขยายตัว จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในยุโรป จึงส่งผลกระทบถึงประเทศไทย รวมถึงพื้นที่โดยรอบก็ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยด้านศาสนสถานส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ บ่งบอกถึงการขยายตัวของชุมชนชาวจีนที่เพิ่มขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้า โรงเจ หรือแม้แต่วัดจีน เช่น วัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) วัดอุภัยภาติการาม (ข้าบอง) และวัดเทพนิมิตร อยู่ใกล้กับบริเวณชุมชนตลาดบ้านใหม่ ล้วนมีความสำคัญซึ่งเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวชุมชนด้านประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน เป็นศูนย์รวมที่เชิญชวนให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนเข้าร่วมพิธีกรรม ทำบุญเสริมดวง สะเดาะเคราะห์หรือแก้ปี่ขงตามความเชื่อของพวกเขา ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต ยังคงมีความเชื่อที่ปฏิบัติกันอยู่เหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก

ปัจจัยอีกด้านที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ คือ การสร้างทางรถไฟและถนนมีพัฒนาการคมนาคมทางบกทั้งการรถไฟและการสร้างถนนอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนลักษณะทางการคมนาคมและการขนส่งของไทยในสังคมไทย สำหรับทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา ซึ่งชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นแหล่งชุมชนที่มีการค้าขายทางน้ำ หลังจากนั้นเมื่อมีเส้นทางคมนาคมทางบกมีรถไฟและการตัดถนนผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น ประชาชนสามารถเดินทางด้วยรถไฟมายังกรุงเทพฯ ได้สะดวก จากที่

¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.2. 41/27 เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย เรื่องบัญชีโรงสีข้าวในพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2472. หน้า 23-25.

เคยใช้เส้นทางน้ำลำคลองในการขนส่งสินค้าจากกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา เป็นเวลา 2 วัน ก็เหลือเพียง 2 ชั่วโมงเท่านั้น ทำให้การเดินทางทางน้ำลดความสำคัญลง

นอกจากจะมีการพัฒนาการคมนาคมทางรถไฟนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงและยังมีการสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อกับทางรถไฟ ในช่วงนี้ถือเป็นช่วงจุดกำเนิดของถนนสุขุมวิทซึ่งเริ่มต้นจากโครงการตัด “ถนนเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” ตาม “แผนการทางหลวงแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2479” ได้กำหนดสายทางไว้ทั้งหมด 43 สายทาง ส่วนที่อยู่ในภาคตะวันออกมี 2 สายทาง คือ สายกรุงเทพฯ สมุทรปราการ – แปรัง – สัตหีบ – ระยอง และสายจันทบุรี – ท่าฉลอม เมื่อมีถนนหนทางสายที่สำคัญก็จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อกิจการรถไฟทำให้มีเส้นทางไปมาสะดวกขึ้น ราษฎรก็จะบรรทุกสินค้าทางรถไฟไปค้าขายยังที่ต่างๆ ได้กว้างขวางขึ้น และเมื่อตัดถนนสองข้างทางก็มีความสำคัญขึ้นในการทำมาหากินหรือทำการเพาะปลูกเท่ากับเป็นการส่งเสริมการค้าและการเกษตรไปด้วย

สำหรับชุมชนตลาดบ้านใหม่การมีทางรถไฟและต่อมามีการตัดถนน ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นการชักชวนให้ประชาชนขึ้นมาตั้งบ้านเรือนบนบกแทนการอยู่ในแพตามริมน้ำ อันเป็นผลให้เกิดการขยายชุมชนและขยายเมืองให้กว้างขวางไปมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความเจริญและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนตลาดบ้านใหม่ โดยร้านค้าภายในชุมชนเพิ่มขึ้น ตลาดมีความคึกคัก ขายสินค้าได้ดี ชาวจีนที่มีอาชีพค้าขายสินค้าอุปโภคและบริโภค พ่อค้าชาวจีนจะซื้อข้าวจากชาวบ้านแล้วเอาไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง เปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลาง ผลของการสร้างถนนที่มีต่อกิจกรรมทางเกษตรกรรมที่สำคัญคือ ภาวการณ์ขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูก การเพิ่มขึ้นของผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนมากเพื่อส่งออกนอกประเทศ พื้นที่บุกเบิกใหม่จำนวนมากถูกแปรเป็นพื้นที่ทำไร่ซึ่งมีการพัฒนาเทคโนโลยี เป็นการเกษตรที่เน้นการสร้างผลกำไรจากการค้าโดยมีถนนเป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่เอื้อให้การเปิดพื้นที่ได้สะดวกยิ่งขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประสพปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ มีการพัฒนาการคมนาคมทางบกการสร้างทางหลวงจังหวัด ทางหลวงชนบทหรือถนนสายย่อยๆ ทำให้เกิดการติดต่อระหว่างเมืองหรือชุมชนทำให้สะดวกยิ่งขึ้น ผู้คนหันไปใช้เส้นทางสัญจรทางรถยนต์ การคมนาคมทางน้ำค่อยๆ ลดบทบาทลง จึงมีผลให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่เปลี่ยนแปลงไปตามตลาดบกมากขึ้น ถึงอย่างไรชุมชนตลาดบ้านใหม่ก็ยังคงเป็นตลาดโบราณที่สำคัญของคนในชุมชน ดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2488 - 2517

ในบทที่ 3 ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ในช่วง พ.ศ. 2447 – 2488 ทั้งในด้านวิถีชีวิตของประชากร วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการสร้างทางรถไฟและถนนที่เชื่อมฉะเชิงเทรา กับเมืองต่างๆ และถนนสายย่อยในเมือง ทำให้การติดต่อระหว่างเมืองหรือชุมชนสะดวกยิ่งขึ้น สำหรับในบทที่ 4 นี้ จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ใน พ.ศ. 2488 – 2517 ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัยที่สำคัญคือ การสร้างถนนฉะเชิงเทรา – อำเภอบางน้ำเปรี้ยว ข้อกำหนดในพระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2517 ที่มีผลทำให้การเดินทางเรือเม็ลล์ลดลง การพัฒนาพื้นที่ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 2 และการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเมืองฉะเชิงเทรา จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางชุมชนจากริมน้ำสู่ชุมชนริมถนนที่ตัดใหม่ ชุมชนตลาดบ้านใหม่หรือตลาดริมน้ำจึงไม่ได้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจเช่นในอดีต

4.1 การพัฒนาเส้นทางการคมนาคมทางบกหลัง พ.ศ. 2488

การคมนาคมในภาคตะวันออกในอดีตอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก เส้นทางการค้าที่สำคัญ คือ แม่น้ำบางปะกง ซึ่งไหลมาจากนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่ บางปะกง บางตอนของแม่น้ำสายนี้ตั้งแต่ปราจีนบุรีลงมาจนออกทะเลที่บางปะกงสามารถเดินเรือได้ตลอดฤดูน้ำ ส่วนแนวชายฝั่งทะเลมีแม่น้ำสายสั้น เช่น แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำระยอง แม่น้ำตราด ใช้ในการขนส่งสินค้าและผู้คนออกมาสู่เมืองท่าตามชายฝั่งทะเลแต่แม่น้ำเหล่านี้ใช้ได้เฉพาะบางฤดูกาล แม่น้ำบางปะกงเป็นทั้งเส้นทางคมนาคมภายในภูมิภาคและเป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้ติดต่อกับเมืองหลวง โดยเดินทางตามลำน้ำบางปะกงออกสู่อ่าวไทยและแล่นเรือเลียบชายฝั่งเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่กรุงเทพฯ แต่เส้นทางดังกล่าวใช้เวลาเดินทางนาน จึงมีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำหรือขุดคลองแยกคลองเล็กๆ เพื่อช่วยย่นระยะทางและเวลา เช่น คลองแสนแสบหรือคลองบางขนาก คลองนครเนื่องเขต คลองประเวศบุรีรมย์ และคลองเปรม¹ ต่อมา มีการสร้างทางรถไฟสายตะวันออกจากกรุงเทพฯ ถึงแปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) พ.ศ. 2448 และเปิดการเดินทางครั้งแรกใน พ.ศ. 2450 และสร้างต่อจากฉะเชิงเทราไปถึงอรัญประเทศใน พ.ศ. 2462 เปิดเดินรถใน พ.ศ. 2464 ส่งผลให้การเดินทางของผู้คนและการขนส่งสินค้าสะดวกรวดเร็วขึ้น การค้าขยายตัวไปตาม

¹ปรารธนา แซ่อึ้ง. (2556). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออก : พลวัตในบริบทสังคมไทย. หน้า 151-152.

ชุมทางรถไฟ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการพัฒนาการคมนาคมทางบกด้วยการสร้างถนนสายใหม่ๆ และสร้างทางหลวงเพิ่มขึ้น รวมถึงทางหลวงจังหวัดหรือถนนสายย่อยๆ ในเมืองฉะเชิงเทรา ทำให้การติดต่อระหว่างเมืองกับชุมชนง่ายขึ้น การคมนาคมทางน้ำค่อยๆ ลดลง การสร้างถนนขยายตัวอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีแรกของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เมืองขยายจากชุมชนริมน้ำ ริมสถานีรถไฟ มาเป็นชุมชนที่ขยายตัวไปตามถนนที่ตัดใหม่ ประกอบกับการเดินเรือเม็ลลดลง ชุมชนบ้านใหม่จึงไม่ใช่ศูนย์กลางการค้าและชุมทางท่าเรือของฉะเชิงเทราเหมือนอดีต แต่เกิดชุมชนใหม่ๆ ตามการขยายตัวของเมืองและการเดินทางทางรถยนต์เพิ่มขึ้นแทนการเดินทางทางเรือ

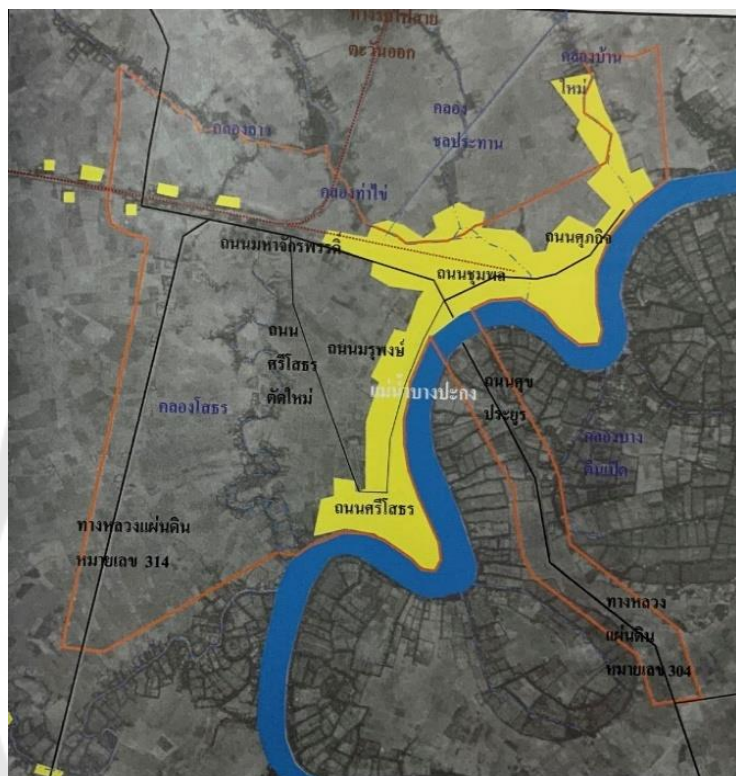
4.1.1 การสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา

หลัง พ.ศ. 2494 การรถไฟได้ก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายตะวันออกเพิ่มเติมหลายเส้นทาง คือ สายฉะเชิงเทรา – สัตหีบ ระยะทาง 33.054 กิโลเมตร¹ สายศรีราชา - แหลมฉบัง ระยะทาง 9.3 กิโลเมตร สายเขาชีจรรย์ - มาบตาพุด ระยะทาง 24.07 กิโลเมตร และสายคลองสิบเก้า - แก่งคอย ระยะทาง 82.57 กิโลเมตร ซึ่งทางรถไฟทั้ง 4 เส้นทางสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการพัฒนาเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก² การขยายทางรถไฟทำให้เมืองฉะเชิงเทรากลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภูมิภาคเพราะมีความสะดวกรวดเร็วกว่าการใช้เส้นทางสายอื่น ตลาดบ้านใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ผู้คนต้องไปซื้อสินค้าจากพ่อค้าแม่ค้าในตลาด และสามารถเดินทางไปยังกรุงเทพฯ ได้ง่ายขึ้นเพราะการเดินทางจากชุมชนตลาดบ้านใหม่ไปยังสถานีรถไฟฉะเชิงเทรา ใช้เวลาในการเดินทางไม่ถึง 10 นาที เป็นระยะประมาณ 3.8 กิโลเมตร (ดังภาพประกอบ 22)

¹ การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2553). สถานีรถไฟ บันทึกความทรงจำ ความผูกพันและการเปลี่ยนแปลง. หน้า 145.

² การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2540). 100 ปี รถไฟไทย พ.ศ.2439 – 2540. หน้า 145

ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ที่ผู้คนและสินค้าจากทั่วทุกสารทิศเดินทางเข้าออกมากขึ้น การตัดถนนจึงทำให้พื้นที่เศรษฐกิจและชุมชนย้ายจากริมคลองสู่ทางบกที่ตัดใหม่ เมืองขยายตัวไปสู่เส้นทางถนน (ดังภาพประกอบ 23 – 27)

ภาพประกอบ 23 ภาพถ่ายทางอากาศใน พ.ศ. 2495 แสดงเส้นทางทางหลวงแผ่นดิน
หมายเลข 304 และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ที่ตัดจากกรุงเทพฯ มายังฉะเชิงเทรา

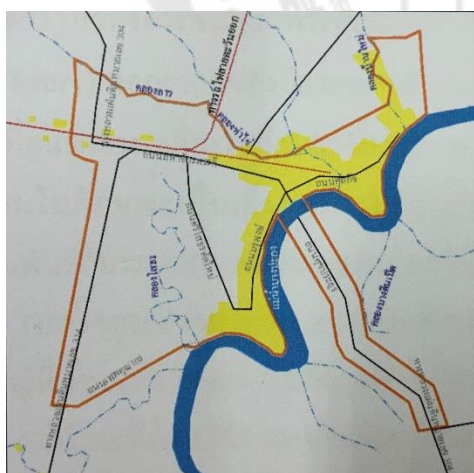
ที่มา: สยาม คำสุวรรณ. (2549). การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา.

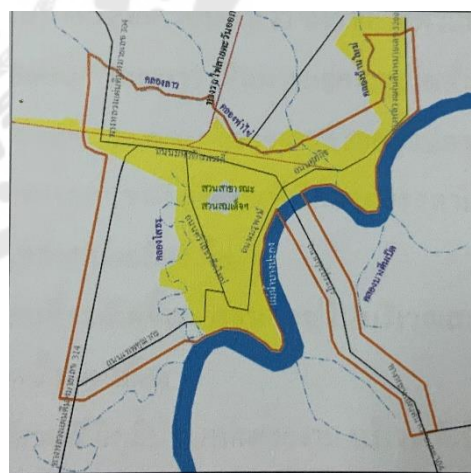
ภาพประกอบ 25 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานแบบตามแนวยาริมฝั่งถนน สัญลักษณ์ [redacted]

ที่มา: สยาม คำสุวรรณ. (2549). การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา.

หน้า 109.

พ.ศ. 2495

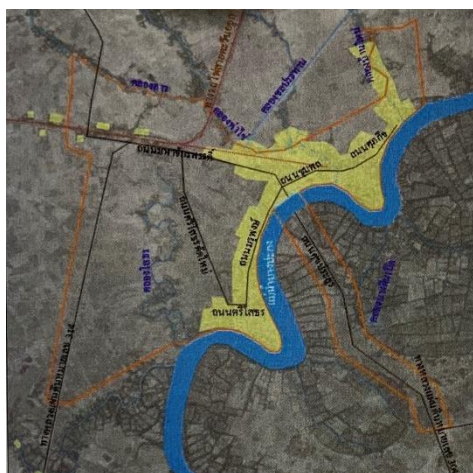
พ.ศ. 2510

ภาพประกอบ 26 แผนที่แสดงการขยายพื้นที่ของอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

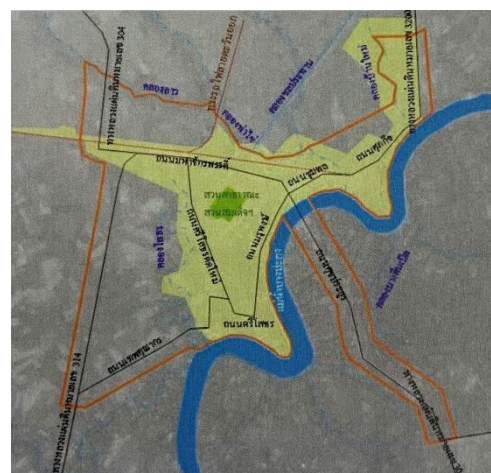
ในระหว่าง พ.ศ. 2495 – 2510

ที่มา: สยาม คำสุวรรณ. (2549). การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา.

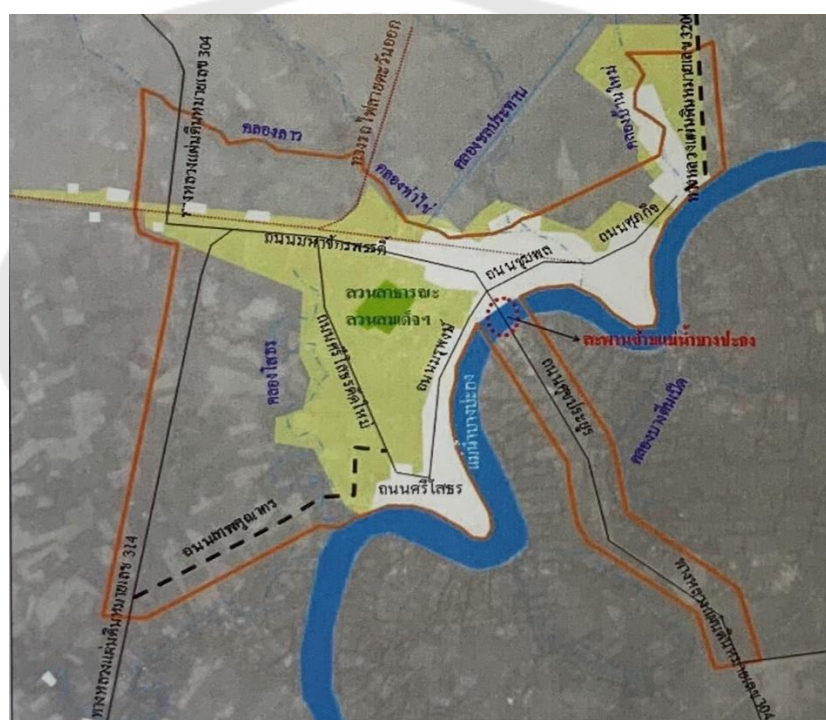
หน้า 110.

พ.ศ. 2495

พ.ศ. 2510

พื้นที่ในเมือง พ.ศ. 2495

พื้นที่เมืองที่ขยายตัว

โครงข่ายถนนหลัก

สะพาน

ภาพประกอบ 27 แผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่
ระหว่าง พ.ศ. 2494 กับ พ.ศ. 2510

ที่มา: สยาม คำสุวรรณ. (2549). การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่.

จากภาพประกอบที่ 25 – 27 แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยกระจายตัวเพิ่มขึ้นตามเส้นทางคมนาคมที่เกิดตามแนวยาวของถนนแผ่นดินหมายเลข 304 ทางหลวงหมายเลข 314 และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3200 ซึ่งเป็นเส้นทางหลักที่เกิดจากการผ่านของอำเภอเมืองฉะเชิงเทราไปยังอำเภอใกล้เคียงของจังหวัดฉะเชิงเทรา¹ รวมทั้งมีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นตามริมฝั่งถนนมหาจักรพรรดิ ถนนชุมพล ถนนศุภกิจ ถนนมรุพงษ์ ถนนศรีโสธร ถนนศรีโสธรตัดใหม่ ถนนพระยาศรีสุนทร ถนนประชาสรรค์และถนนเทพคุณากร ซึ่งเป็นถนนที่ตัดขึ้นใหม่ภายในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มมากขึ้นกว่าอดีตและเห็นว่ามีสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงไปยังถนนสุขประยูร ทำให้ประชากรย้ายมาตั้งถิ่นฐานตลอดแนวถนนที่ตัดขึ้นใหม่เพิ่มขึ้น เพราะเป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านพื้นที่ในเมืองฉะเชิงเทราด้วยเช่นกัน ซึ่งถนนสายฉะเชิงเทราไปยังบางน้ำเปรี้ยวเป็นถนนที่ตัดผ่านบริเวณตลาดบ้านใหม่ และผู้คนเริ่มขยายตัวไปตามแนวของถนนแผ่นดินหมายเลข 3200 และตามริมทางรถไฟสายตะวันออก (กรุงเทพฯ - ฉะเชิงเทรา) อย่างต่อเนื่อง มีการสร้างบ้านเรือนตามแนวยาวของริมฝั่งถนน หน่วยงานสำคัญและโรงเรียนถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลานี้ ได้แก่ สำนักงานเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดฉะเชิงเทรา หน่วยกู้ภัยสมาคมสงเคราะห์การกุศลฉะเชิงเทรา สถานธนาภิบาลเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โรงเรียนเซนต์แอนโทนี โรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา โรงเรียนศรีวรการ เป็นต้น

1. ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา เดิมเป็นที่ทำการมณฑลปราจีนบุรีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2449 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อการปกครองแบบมณฑลถูกยกเลิกและตั้งจังหวัดขึ้นตามพระราชบัญญัติการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พุทธศักราช 2476 จึงเปลี่ยนเป็นศาลากลางจังหวัด และใน พ.ศ. 2506 ได้ใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จนกระทั่งใน พ.ศ. 2518 สำนักงานเทศบาลได้ย้ายไปตั้งที่ทำการใหม่ในปัจจุบัน คือบริเวณถนนเรืองวุฒิ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา² และเทศบาลได้ให้เอกชนเช่าช่วงที่ดินบริเวณนี้จากการที่ให้เอกชนเช่าที่ดินส่งผลให้อาคารศาลากลางหลังเก่ากลายมาเป็นห้างสรรพสินค้า (ห้างถูกใจสตรี) และบริเวณโดยรอบตัวอาคารก็มีอาคารพาณิชย์ตั้งขึ้นโดยรอบ ซึ่งห่างจากชุมชนตลาดบ้านใหม่ประมาณ 3 กิโลเมตร จากการสัมภาษณ์ นางวรรณ ขุนะจินดา อายุ 76 ปี และ ดร.ลาวัลย์ ขุนะจินดา อายุ 51 ปี บริษัทห้างขายยาหมอไฝจำกัด ทั้งสองเล่าให้ฟังว่า เปิดร้านขายยามาตั้งแต่สมัยรุ่นคุณปู่ซึ่งเป็นจีนแถมมาจากเมืองจีน เป็นเวลา 48 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 – ปัจจุบัน ในสมัยนั้นมีการสร้างตึกและอาคารพาณิชย์บริเวณนี้ ซึ่งใกล้คิวรถสถานีขนส่งผู้โดยสาร

¹ สยาม คำสุวรรณ. (2549). การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา. หน้า 101.

² ฉะเชิงเทรา. (2539). ปุ่มเมืองฉะเชิงเทรา. หน้า 75.

จะเชิงเทราหรือต่อมาคือ“ขนส่งเก่า” ซึ่งในช่วงเวลานี้เกิดการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น ผู้คนจากที่อื่นเดินทางเข้ามาในชุมชนเมืองมากขึ้น ร้านขายยาหมอไผ่จึงขายดี ถึงแม้ว่าความเจริญจะหลังไหลเข้ามาทำให้มีร้านขายยาเพิ่มขึ้นในบริเวณนี้ แต่ร้านขายยาหมอไผ่ยังคงขายได้ตามปกติ เนื่องจากร้านนี้เป็นยาที่มีคุณภาพได้รับความไว้วางใจจากผู้ซื้อ และได้มาตรฐานสิ่งชื้อยาโดยตรงมาจากบริษัทขายยา ไม่มียาปลอมแปลงและเมื่อซื้อยาก็จะได้รับคำแนะนำจากเภสัชกรก่อน และเป็นตัวแทนขายยาในราคาส่งเพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าในจะเชิงเทราขับไปขายอีกทอดหนึ่ง ประกอบกับขายอุปกรณ์ทางการแพทย์ ส่งผลให้กิจการเจริญขึ้นตามลำดับ¹ และผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นายไพโรจน์ อมรอรธกิจ อายุ 74 ปี เจ้าของร้านเครื่องใช้ไฟฟ้าแหลมทองโทรทัศน์ เล่าว่า ลุงมาเช่าตึกเป็นอาคารพาณิชย์ตั้งแต่มีการสร้างตึกเมื่อ พ.ศ. 2514 ซึ่งตึกที่ลุงอาศัยอยู่ติดกับศิริกสถานี่ขนส่งผู้โดยสารจะเชิงเทรา มีคิวรถไปบางคล้า พนัสนิคม บางปะกง ชลบุรี และคิวรถอื่นๆ ที่ได้ย้ายมาจากถนนพานิช ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองจะเชิงเทรา จังหวัดจะเชิงเทรา ซึ่งมีหลายสายมาจอดตรงนี้ทั้งหมดเพื่อให้บริการผู้โดยสาร บริเวณนี้จะมีห้างสรรพสินค้า ตลาดสด และของขายมากมาย²

2. สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดจะเชิงเทรา เดิมเป็นคิวรถอยู่บริเวณถนนพานิช ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดจะเชิงเทรา เมื่อความเจริญเข้ามามีการตัดถนนประกอบกับผู้คนมากขึ้นเกิดการขยายตัวของชุมชน ทำให้บริเวณดังกล่าวกลายเป็นสถานที่คับแคบและจำนวนรถไม่เพียงพอต่อความต้องการ ดังนั้นใน พ.ศ. 2513 หน่วยงานในสังกัดกรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม ได้เข้าพื้นที่เป็นสถานที่ทำการแห่งแรกตั้งอยู่ ณ ถนนชุมพล ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองจะเชิงเทรา สถานีขนส่งผู้โดยสารจะเชิงเทราแห่งใหม่จึงย้ายมาอยู่บริเวณนี้ ซึ่งห่างจากตลาดบ้านใหม่ประมาณ 1 กิโลเมตร ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์คุณวันชัย มีวัฒนะ อดีตข้าราชการบำนาญผู้จัดการธนาคารออมสิน จังหวัดจะเชิงเทรา อายุ 72 ปี เล่าว่า การที่มีสถานีขนส่งไว้บริเวณถนนพานิชแต่เดิมนั้นก็สะดวกในการเดินทางไปมาของผู้คน และบริเวณนี้มีท่าเรือเมล์แดง เมื่อผู้คนขึ้นจากเรือเมล์จะสามารถต่อรถโดยสารได้ทันทีจึงมีความสะดวกขึ้น ซึ่งมีคิวรถจะเชิงเทรา – เอกมัย จะเชิงเทรา - มินบุรี ไว้บริการ แต่ด้วยความเจริญที่เกิดขึ้นเมื่อการคมนาคมทางถนนสะดวกมีรถยนต์เพิ่มมากขึ้น ชุมชนเกิดการขยายตัว จึงทำให้บริเวณนี้คับแคบไม่เพียงพอ

¹ วรรณุช และ ดร.ลาวัลย์ บุนะจินดา. (2563, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 137,139 ถ.ชุมพล ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.จะเชิงเทรา.

² ไพโรจน์ อมรอรธกิจ. (2563, 13 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 131/21-22 ถ.ชุมพล ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.จะเชิงเทรา.

ต่อความต้องการ จึงได้ย้ายสถานีขนส่งไปตั้งที่ถนนชุมพล เป็นสถานีขนส่งผู้โดยสารจะเชิงเทรา แห่งใหม่ดังที่กล่าวมา¹

3. หน่วยกู้ภัยสมาคมสงเคราะห์การกุศลจะเชิงเทรา เริ่มก่อตั้งโดยพ่อค้าชาวจีน ในตลาดอำเภอเมืองจะเชิงเทราเมื่อ พ.ศ. 2495 ที่ทำการอยู่ที่ห้องแถวไม้ในตลาดเกือกกุล ต่อมาได้ ย้ายมาอยู่ที่บ้านไม้สองชั้นริมถนนวรรณying (ห่างจากตลาดบ้านใหม่ 700 เมตร) ตั้งที่ทำการ ช่วยเหลือผู้คนทุกข์ไร้ญาติจนถึง พ.ศ. 2500 ได้เริ่มก่อสร้างสุสานสมาคมฯ แล้วเสร็จใน พ.ศ.2501 คณะกรรมการสมัยนั้นได้เริ่มซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างที่ทำการสมาคมฯ และเริ่มก่อสร้างจนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2517 จึงได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ที่ใหม่จนถึงปัจจุบัน (295/1 ถนนศุภกิจ ตำบลหน้าเมือง จังหวัดจะเชิงเทรา) ซึ่งอยู่ในชุมชนสะดวกต่อการช่วยเหลือผู้คน และอยู่ห่างจากตลาดบ้านใหม่ ประมาณ 700 เมตร

4. สถานธนานุบาลเทศบาลเมืองจะเชิงเทรา ตั้งขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2507 พื้นที่ตั้งเป็นอาคารสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เทศบาลให้เช่าไว้ประกอบกิจการ เพื่อ ช่วยเหลือคนในชุมชนที่ยากจนขาดเงิน โดยไม่ต้องไปกู้เงินจากเอกชนซึ่งเสียดอกเบี้ยในอัตราที่ สูงกว่า ไม่มีการทุจริตเอาเปรียบและป้องกันการซื้อของโจร (สถานธนานุบาลอยู่ห่างจาก ชุมชนตลาดบ้านใหม่ประมาณ 1 กิโลเมตร)

จะเห็นได้ว่า การตัดถนนทำให้เมืองจะเชิงเทราขยายตัว อาคารสถานที่ราชการ กิจการค้าขายหลายแห่งตั้งขึ้นในเส้นทางถนนที่ตัดใหม่ จากการสัมภาษณ์นายชัยพล อัญญาพล อายุ 80 ปี เจ้าของโรงแรมมิตรสัมพันธ์ ตั้งอยู่เลขที่ 76-92 ริมคลองท่าไข่ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. จะเชิงเทรา อยู่ห่างจากตลาดบ้านใหม่ประมาณ 750 เมตร เล่าว่าคุณพ่อและคุณแม่ของลุงเป็นคนเชื้อสายจีนมาจากเมืองจีน ได้สร้างโรงแรมให้ลุงมาดูแลกิจการเปิดให้บริการตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เพื่อให้คนมาเช่าพักค้างคืนคิดค่าบริการคืนละ 80 บาท มีคนที่ทำงานโรงงาน บริษัท และจาก กรุงเทพฯ รวมถึงต่างจังหวัดมาพักค้างคืน ในอดีตมีคนมาเช่าเยอะมากนั่งเรือโดยสารมาขึ้นที่ ท่าเรือซึ่งอยู่ติดกับควรถเก่าบริเวณถนนพาดชิงก่อนที่จะย้ายไปตั้งที่ถนนชุมพลเดินมาประมาณ 50 เมตร ก็ถึงโรงแรม เมื่อมีการตัดถนนด้วยความเจริญของการคมนาคมสะดวกขึ้น มีหลายเส้นทาง ให้สัญจรไปมาผู้คนก็มีโอกาสเลือกและไปที่อื่นหมด ส่งผลให้โรงแรมมีคนมาพักค้างคืนน้อยลง อีกสาเหตุหนึ่งคือเมื่อมีคนบนผู้คนสามารถขับรถไป – กลับ ได้สะดวกยิ่งขึ้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องเช่า

¹ วันชัย มีวัฒนะ. (2563, 14 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 89 ถ.ศุภกิจ อ.เมือง จ.จะเชิงเทรา.

โรงแรมนอนพักค้างคืน¹ เมื่อความเจริญหลังไหลเข้ามามากขึ้นการขยายตัวของเมืองใหม่ในเส้นทางถนนส่งผลให้ตลาดบ้านใหม่ที่เป็นตลาดริมน้ำหมดความสำคัญลง ในฐานะศูนย์กลางเศรษฐกิจและชุมทางท่าเรือ จากนั้นตลาดบ้านใหม่เริ่มซบเซาลง ดังคำบอกเล่าของนางสุดา แจ่มจรัส อายุ 78 ปี อดีตข้าราชการบำนาญ โรงเรียนวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดปากแยก) จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ เล่าให้ฟังว่า ในอดีตตลาดบ้านใหม่เป็นเหมือนศูนย์รวมสินค้า มีชาวสวนจากบางคล้า จุกเสม็ด เอาเรือมาจอดมีชาวบ้านมาซื้อขายสินค้าที่ตลาดบ้านใหม่ ร้านค้าขายของได้ดีมาก ต่อมามีการตัดถนนสายฉะเชิงเทรา - บางน้ำเปรี้ยว ชาวบ้านจึงสะดวกในการเดินทางมากขึ้นสามารถใช้รถยนต์ในการเดินทางได้ เมื่อเส้นทางสัญจรทางน้ำปิด ประตุน้ำคลองบ้านใหม่ไม่สามารถสัญจรได้ น้ำในคลองนำมาใช้ในการเกษตรกรรม ชาวบ้านไม่สามารถพายเรือออกมาได้จึงหันไปซื้อของที่ตลาดอื่นแทน เช่น ตลาดบ่อบัว ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เมื่อมีการตัดถนนเข้าถึงในหมู่บ้าน ชุมชน ชาวบ้านก็ไม่ต้องมาทางเรือแต่นั่งรถโดยสารหรือขับรถไปเอง และมีการย้ายถิ่นฐานออกไปอยู่ข้างนอกบ้างให้ผู้สูงอายุอยู่บ้าน หลังจากคนรุ่นเก่าหรือผู้สูงอายุเสียชีวิตไป คนรุ่นใหม่ลูกหลานได้เรียนหนังสือก็ไม่ได้ขายของและสืบทอดกิจการเพราะเรียนจบแล้วไปทำงานที่อื่น ตลาดบ้านใหม่เริ่มขายของได้ไม่ดีบ้านที่เคยเป็นอาคารร้านค้าก็ปล่อยทิ้งร้างไว้เสียๆ² (ดังภาพประกอบ 28)

¹ ชัยพล อัญชล. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). บ้านเลขที่ 76-92 ริมคลอง ท่าไข่ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

² สุดา แจ่มจรัส. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

ภาพประกอบ 28 โรงแรมมิตรสัมพันธ์

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2563

ใน พ.ศ. 2517 มีโครงการบูรณะตลาดยางสายชะเชิงเทรา – บางน้ำเปรี้ยว ระยะทาง 17.779 กิโลเมตร¹ ทำให้ความเจริญเข้ามาสู่บริเวณใกล้เคียงคือบริเวณวัดจีนประชาสโมสร ซึ่งอยู่ห่างจากตลาดบ้านใหม่เพียง 100 เมตร กลับมีความเจริญเข้ามาแทนที่เพราะอยู่ติดกับถนน และในช่วง พ.ศ. 2510 ที่มีการตัดถนนสายชะเชิงเทรา - บางน้ำเปรี้ยว เจ้าอาวาสวัดจีนประชาสโมสรให้การสนับสนุนเงินในการสร้างถนนสายนี้ จากการสัมภาษณ์นางจิตัญญาดา บุญญฤทธิ์ อายุ 52 ปี เป็นอาจารย์สอนอยู่มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ ชะเชิงเทรา และเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของวัดจีนประชาสโมสร อาจารย์ทราบประวัติความเป็นมาของวัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) พอสมควร เนื่องจากคุณพ่อคุณแม่ของอาจารย์เป็นเสมียนลูกศิษย์วัด ซึ่งอาจารย์ก็ได้ติดตามคุณพ่อคุณแม่ไปวัดและมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของวัดในวันสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่เด็กๆ อาจารย์เล่าให้ฟังว่า วัดจีนประชาสโมสรเป็นวัดเก่าแก่มีเจ้าอาวาสทั้งหมด 7 รูป ในสมัยเจ้าอาวาสรูปที่ 6 ชื่อพระคุณเจ้าจางชื่อ เป็นช่วงเวลาที่มีวัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นช่วงที่พัฒนา ใน พ.ศ. 2502 - 2507 พระคุณเจ้าจางชื่อบริจาคเงินส่วนตัวจำนวน 100,000 บาท เงินบริจาคสมทบจากชาวบ้านและคุณลี้ เทียนอิง ซึ่งมีบ้านอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ อุทิศที่ดินจำนวน

¹ แขวงทางหลวงชะเชิงเทรา. เลขที่ 247 ถนนมหาจักรพรรดิ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชะเชิงเทรา.

5 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา เพื่อดำเนินการสร้างวัดและมีชาวบ้านชุมชนใกล้เคียงช่วยสมทบเพื่อบูรณะและซ่อมแซมวัดจีนประชาสโมสรให้สวยงามและยังสร้างคลังสุวรรณรูปเจดีย์ 5 ชั้น และบูรณะปฏิสังขรณ์วิหารพระเจ้าสิ่งล้ง ใน พ.ศ. 2509 ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายรูปภาพของวัดและพระเครื่องหล่อด้วยทองคำ 6 องค์ ใน พ.ศ. 2511 ได้สร้างพระศรีอริยเมตตรัยองค์ใหม่ ทำวจุศุมหาราชทั้ง 4 พระเวทธรรม พระภูมิเจ้าที่และจัดงานสมโภชฉลองตลอด 3 วัน 3 คืน มีผู้เข้าร่วมพิธีมหาจุศลนี้นับจำนวนเป็นพันๆ คน มีการแข่งขันตะกร้อ มี จิว ลิเก ภาพยนตร์ ดนตรี การแสดงตลอดงานอย่างมโหฬารนับว่าเป็นประเพณีการของวัดนี้ ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2512 ได้ประกอบพิธีเบิกศรีศรี โดยผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา (นายจาด อรุณชนะนันท์) เป็นประธานในพิธี พระคุณเจ้าจางจื่อ เป็นภิกษุที่สุภาพเรียบร้อย มีความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเด็ก ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่ยากจนในชุมชน แดกงานในพระไตรปิฎกและเชี่ยวชาญทางด้านอักษรศาสตร์ เข้าร่วมการกุศลต่างๆ และเมื่อทางจังหวัดจะสร้างถนนสายทางบางน้ำเปรี้ยว - ฉะเชิงเทรา พระคุณเจ้าได้บริจาคเงินส่วนตัวแก่ทางราชการจำนวน 20,000 บาท¹ อาจารย์ยังเล่าอีกว่า ที่วัดนี้มีการอุปการะเลี้ยงดูคนชรา ผู้สูงอายุไร้ญาติ วันสำคัญก็จัดพิธีตั้งกระเจด แจกของให้ชาวบ้าน มีคนในตลาดบ้านใหม่มาทำบุญและยังมีคนจากกรุงเทพฯ มาร่วมงานและกราบไหว้ เนื่องจากการสัญจรจากกรุงเทพฯ มายังฉะเชิงเทราได้ง่ายและสะดวกรวดเร็วขึ้นส่งผลให้วัดมีการพัฒนาขึ้นตามกาลเวลาจนถึงทุกวันนี้² (ดังภาพประกอบ 29)

¹ ฉะเชิงเทรา. (2513). วัดจีนประชาสโมสร “วัดเล่งฮงยี่”. หน้า 41-42.

² จิตตภาดา บุญญฤทธิ์. (2563, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 143 ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

ภาพประกอบ 29 งานฉลองสมโภชน์ พุทธาภิเศกเบิกพระพุทธรค์มีท้าวจตุโลกบาลสี่ทิศ (สี่
ไต่กิมกัง) พระอาจารย์จีนวังสสมาธิวัตร (พระสำเร็จเชียงหนีโจ้วซือ) โดยมีท่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดเป็นประธานในพิธี ณ วัดจีนประชาสโมสร อ. เมือง จ.ฉะเชิงเทรา
เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2512

ที่มา: ฉะเชิงเทรา. (2513). วัดจีนประชาสโมสร “วัดเล่งฮงยี่”. หน้า 91-92.

ตั้งแต่ที่มีถนนตัดผ่านก็ส่งผลให้เมืองฉะเชิงเทราเจริญขึ้น ในทางกลับกันตลาดบ้าน
ใหม่ก็ค่อยๆ ชบเซาลง เพราะชาวบ้านในตลาดบ้านใหม่ขยับขยายพื้นที่ออกไปสู่ชุมชนเมืองที่
เกิดขึ้นใหม่ตามแนวถนนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้เมืองจะขยายออกไปตามแนวถนนที่ตัดใหม่
และทำให้ตลาดบ้านใหม่ชบเซาลงดังข้อมูลจากผู้ที่อยู่ร่วมสมัย แต่การที่ตั้งของสถานที่สำคัญทั้ง
หน่วยงานราชการ สถานิชนสงฆ์ โรงเรียน ที่อยู่บริเวณไม่ไกลจากตลาดบ้านใหม่ ก็ยังทำให้ตลาด
บ้านใหม่มีผู้คนมาจับจ่ายซื้อขายสินค้าอยู่บ้างเพียงแต่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางการค้า ชุมทางการ
เดินทางและแหล่งรวมผู้คนเช่นในอดีต เพราะเมืองขยายตัวไปยังบริเวณต่างๆ มากขึ้น

4.1.3 การสร้างถนนสุขุมวิทกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 2

ช่วงทศวรรษ 2460 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการสร้างถนน
ขึ้น ถนนสายแรกของภาคเหนือตัดจากสถานีรถไฟเด่นชัยลำปางไปยังจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเป็น
ส่วนหนึ่งของเส้นทางถนนหมายเลข 1 หรือถนนพหลโยธิน เป็นการเริ่มต้นการสร้างถนนเพื่อการ
คมนาคมขนส่งสินค้าเป็นหลัก การสร้างถนนมีวัตถุประสงค์ชัดเจนเพื่อเสริมการคมนาคมของ

เส้นทางรถไฟในพื้นที่ที่เส้นทางรถไฟตัดไปไม่ถึง การขยายเส้นทางรถไฟและการตัดถนนในสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้บริเวณสถานีรถไฟกลายเป็นชุมทางแห่งใหม่ของเมือง ชุมชนตลาดบ้านใหม่ซึ่งอยู่ไม่ไกลสถานีรถไฟมีความคึกคักมากขึ้นเช่นกัน การตัดถนนเชื่อมทางรถไฟที่จะเชิงเทราทำให้มีพ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากทั้งจากในชุมชนและต่างถิ่นเข้ามาทำการค้าขาย เพราะรถไฟที่เดินทางประจำตามกำหนดเวลาและเดินทางได้เร็วกว่าเรือได้บรรทุกสินค้านำสินค้าจากภายนอกเข้ามาจะเชิงเทรา และส่งสินค้าในท้องถิ่นกับสินค้าจากหัวเมืองตะวันออกออกไปจากจะเชิงเทรามากขึ้น

การสร้างถนนหยุดชะงักลงในปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และในรัชกาลที่ 7 เพราะใช้งบประมาณสูงซึ่งขณะนั้นรัฐบาลกำลังประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจทั้งภาคการเงินการคลัง ภาคการขนส่งออก จนกระทั่ง พ.ศ. 2477 ได้เริ่มสร้างถนนใหม่อีกครั้งแต่การสร้างถนนเป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าเมื่อสร้างถนนแล้วจะทำให้รายได้ของการรถไฟได้ไม่ดีเหมือนเดิม แต่ถึงอย่างไรประเทศไทยก็ยังมีทางหลวงแผ่นดินเพื่อจะรองรับในการขนส่งด้านเศรษฐกิจและกิจการรถไฟมีความเจริญมากพอแล้ว จนใน พ.ศ. 2479 สภาผู้แทนราษฎรอนุมัติแผนการทางหลวงแผ่นดินฉบับแรกของประเทศไทยเพื่อสร้างทางหลวงที่วราชอาณาจักร เป็นระยะทางประมาณ 14,900 กิโลเมตร เพื่อเชื่อมจังหวัดต่างๆ และช่วยให้การใช้รถไฟและท่าเรือมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีแผนการก่อสร้างทั้งสิ้น 18 ปี การสร้างถนนเชื่อมกับทางรถไฟทำให้การตั้งบ้านเรือนขยายจากริมน้ำมายังพื้นที่ที่มีถนนตัดผ่านมากขึ้น อาคารร้านค้าถูกสร้างขึ้นใหม่ในบริเวณที่ใกล้กับสถานีรถไฟและพื้นที่ริมถนน

ภายหลังการอนุมัติโครงการทางหลวงแผ่นดินได้เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484 -2488) ขึ้นทำให้การสร้างเส้นทางสายตะวันออกจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองชลบุรีหยุดชะงัก ทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการ บางปะกง ชลบุรี จึงได้รับการสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2493 นับเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมกรุงเทพฯ กับลุ่มแม่น้ำบางปะกงบริเวณชายฝั่งทะเล²

ถนนสายกรุงเทพฯ - ชลบุรี เปิดใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2485 มีการก่อสร้างเพิ่มเข้ามายังศรีราชาและสัตหีบ ต่อมาได้ขยายทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการโดยเริ่มจากกรุงเทพฯ ผ่านบางนา สมุทรปราการ บางปู คลองด่าน บางปะกง ชลบุรี บางละมุง สัตหีบ ระยอง จันทบุรี และสิ้นสุดที่ตราด เพื่อให้เป็นเส้นทางติดต่อกับหัวเมืองชายทะเลตะวันออก เป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (สายกรุงเทพฯ - ตราด) มีความยาว 399.90 กิโลเมตร เปิดใช้เมื่อ

¹ อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. หน้า 24-25.

² แหล่งเดิม. หน้า 172.

วันที่ 10 ธันวาคม 2493¹ รัฐบาลมีมติให้ตั้งชื่อว่า ถนนสุขุมวิท (Sukhumvit) เพื่อเป็นเกียรติแด่ พระพิศาลสุขุมวิท (ประสพ สุขุม) อธิบดีกรมทางหลวงคนที่ 5 ซึ่งเป็นคนไทยคนแรกที่สามารถ ศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์จากสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (M.I.T. Massachusetts Institute of Technology) ประเทศสหรัฐอเมริกา

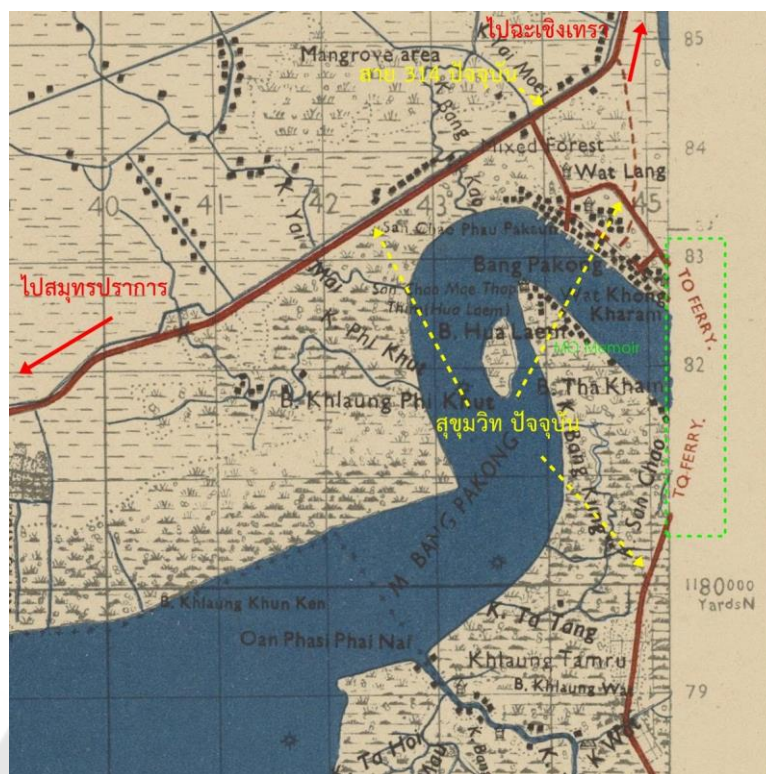
การเปิดใช้ถนนสุขุมวิททำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็วขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจของ ไทยได้รับแรงกระตุ้นเริ่มจากการตัดถนนสุขุมวิท ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น และมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงไปยังชลบุรีบนถนนสุขุมวิทช่วงกิโลเมตรที่ 3.760 สะพานที่ สร้างขึ้นคือ สะพานเทพหัสดิน ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 แต่จากวารสารทางหลวงออนไลน์ที่อ้างข้อมูล จากวารสารทางหลวงปีที่ 46 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2552 ระบุว่าสะพานดังกล่าวเริ่ม สร้างเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2492 แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2494² สะพานนี้ทำให้การ เดินทางไปชลบุรีสะดวกมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่ต้องผ่านแปดริ้วก่อนหรือใช้แพขนานยนต์ (Ferry) ข้ามแม่น้ำบางปะกงไปยังชลบุรี³ ทำให้การติดต่อระหว่างเมืองหรือชุมชนแถบชายฝั่งทะเลกับ ชุมชนภายในสะดวกยิ่งขึ้น ถนนสุขุมวิททำให้เศรษฐกิจของภาคตะวันออกขยายตัวมากขึ้น เพราะ ทำให้การขนส่งกระจายสินค้าเข้ามายังกรุงเทพฯ ได้รวดเร็ว⁴ การมีถนนมากขึ้นทั้งพื้นที่เมืองและ ชนบททำให้การคมนาคมขนส่งทางน้ำและการสัญจรทางน้ำลดความสำคัญลง (ดังภาพประกอบ 30)

¹ อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. หน้า 173.

² Mo Memoir. (2557). ข้ามบางปะกงที่ท่าข้าม (ก่อนจะเลื่อนหายไปจากความทรงจำ ตอนที่ 60). <http://tamagozilla.blogspot.com/2014/03/mo-memoir-2557-mar-31-mon.html>.

³ เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์. (2560). พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2398 – 2519. หน้า 121.

⁴ อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของ ประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. หน้า 13.

ภาพประกอบ 30 แผนที่สะพานเทพหัสดิน พ.ศ. 2484

ที่มา: Mo Memoir. (2557). ข้ามบางปะกงที่ท่าข้าม (ก่อนจะเลื่อนหายไปจากความทรงจำ ตอนที่ 60). <http://tamagozilla.blogspot.com/2014/03/mo-memoir-2557-mar-31-mon.html>.

เมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-2509 แผนการก่อสร้างและการบูรณาการทางหลวงได้รับการสนับสนุนให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การดำเนินงานก่อสร้างถนนสายตะวันออกนี้สอดคล้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศตามที่ระบุในแผนพัฒนาฯ ทำให้ภาคตะวันออกเริ่มพัฒนาเป็นแหล่งนิคมอุตสาหกรรม เป็นการเปิดโอกาสให้ธุรกิจและอุตสาหกรรมก่อสร้างไทยเติบโต งานก่อสร้างถนนเป็นสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในส่วนของการคมนาคมทางบก เป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกๆ จะเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาอุตสาหกรรม และส่งเสริมภาคเอกชนโดยการทุ่มเทงบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาประเทศในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ซึ่งงบประมาณด้าน

คมนาคมสำหรับกรมทางหลวงแผ่นดินสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.38 เป็นเงิน 151.00 ล้านบาท¹ การทุ่มงบประมาณในการพัฒนาคมนาคมทางถนน ส่งผลให้การคมนาคมทางถนนหรือทางหลวงเติบโตอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504

ในช่วงทศวรรษที่ 2510 – 2520 เป็นยุคแห่งการพัฒนากระบวนกรให้ครอบคลุมเป็นโครงข่ายทั่วภูมิภาค มีถนนสายหลัก คือ ถนนสุขุมวิทที่ลาดยางแล้วเสร็จตลอดทั้งสายตั้งแต่ พ.ศ. 2510 และบริเวณชายฝั่งทะเลจากถนนสุขุมวิทเข้าไปยังพื้นที่ตอนใน เน้นการสร้างทางสายย่อยคือทางหลวงจังหวัดและทางชนบทให้เสริมกับทางหลวงสายหลักที่มีอยู่ โดยมีนโยบายหลักในการพัฒนาทางหลวงในชนบทเพื่อให้เข้าถึงทุกอำเภอ มีทางหลวงเชื่อมโยงกับทางหลวงสายหลักทำการลาดยางเข้าสู่อำเภอทุกแห่ง การตัดถนนสายย่อยจากถนนสุขุมวิทเข้าสู่พื้นที่ตอนในทำให้เกิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ที่มีผู้คนขยายตัวเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำเกษตร ส่วนทางหลวงสายหลักหรือทางหลวงแผ่นดินก็ปรับปรุงขยายเส้นทางและก่อสร้างทางเลี่ยงเมือง (By Pass) เช่น ทางหลวงหมายเลข 311 (สัตหีบ – พนมสารคาม) และสายฉะเชิงเทรา – กบินทร์บุรี ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์² ระบบถนนที่ขยายตัวขึ้นในภาคตะวันออกและที่ฉะเชิงเทรากลายเป็นระบบขนส่งพื้นฐานที่ให้ความสะดวกรวดเร็วถึงจุดหมายปลายทางโดยตรง และเป็นการขนส่งที่มีประสิทธิภาพสูงสุดสำหรับการขนส่งในช่วงสั้นๆ นอกจากนี้ระบบถนนยังมีข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์มากกว่าระบบการขนส่งทางน้ำซึ่งมีข้อจำกัดทางธรรมชาติ³ ทำให้การคมนาคมขนส่งทางน้ำที่เป็นเส้นทางสัญจรหลักในอดีตลดความสำคัญลง ซึ่งการสร้างถนนในภาคตะวันออกและในฉะเชิงเทราทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อชุมชนริมน้ำอย่างชุมชนตลาดบ้านใหม่

4.1.4 เรือโดยสาร

ฉะเชิงเทรามีการเดินทางเรือโดยสารจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองอื่นไปที่ฉะเชิงเทรา ทำให้ในยุคหนึ่งตลาดบ้านใหม่เป็นชุมทางการเดินทางเรือที่สำคัญของภูมิภาค กิจกรรมเรือที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในสมัยนั้น คือ บริษัทมงคลรศมี จำกัด (เรือเมล์เขียว) บริษัทสยามสตีมแพคเกจต์ จำกัด (เรือเมล์แดง) บริษัทนายเลิศ (เรือขาว) และบริษัทเดินเรือ ได้แก่ เรือฟ่งบริษัทแหลมทอง

¹ อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. หน้า 35.

² อัมพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2558, เมษายน). ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย ช่วงทศวรรษ 2480 – 2520. ปีที่ 2 (ฉบับที่ 1): หน้า 44 – 45.

³ ประจักษ์ ศกุนตะลักษณ์. (2529). เศรษฐศาสตร์การขนส่ง. หน้า 303.

จำกัด และเรือฟ่งบริษัทประเวศน์ จำกัด ส. พลายน้อย กล่าวว่า เรือกลไฟที่แล่นรับผู้โดยสารระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรือโดยสารลำแรกเข้าใจว่าเป็นเรือ “เจ้าพระยา” ที่ใช้ลากแพซุงมานานแล้ว ขุนพิทักษ์บริหาร (เพ็ง มลิณทวนิช) ได้เริ่มกิจการเรือโดยสาร โดยเช่าเรือกลไฟจากกรุงเทพฯ รับผู้โดยสารจากฝักให้ (พระนครศรีอยุธยา) ลงมากรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 แต่ไม่สำเร็จจึงล้มเลิกกิจการไป ใน พ.ศ. 2437 กลับมาเดินเรือโดยสารอีกครั้ง เรือโดยสารในแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยนั้นมีอยู่ 2 บริษัท คือเรือของขุนพิทักษ์บริหาร ชาวบ้านเรียกว่า เรือเขียว กับเรือของบริษัทฝรั่ง (บริษัทสยามสตีมแพคเกจจิง จำกัด) ที่เรียกว่า เรือแดง ส. พลายน้อยเล่าว่า ท่านได้โดยสารเรือแดงมีชื่อว่าเรืออินทนิลและเรือนิลวรรณ และมีเรื่องเล่าว่าเรือโดยสารในสมัยนั้นแย่งผู้โดยสารกันถึงขั้นยอมลดค่าโดยสารกันแบบยอมขาดทุน ความวุ่นวายระหว่างเรือเขียวกับเรือแดงยุติลงเมื่อบริษัทสยามสตีมแพคเกจจิง คือเรือแดงของฝรั่งได้โอนกิจการขายให้แก่บริษัทเรือไทย จำกัด เมื่อ พ.ศ. 2483¹

ส่วนเรือเมล์ขาวมีนายบุญธรรม กาญจนาวร เดินเรือโดยสารวิ่งในลำน้ำบางปะกง จากท่าเรือปากคลองท่าไข่ ไปบ้านหมู บางคล้าและวิ่งกลับมาที่ท่าเรือปากคลองท่าไข่ ในตัวเมืองฉะเชิงเทรา นายบุญลือ นันทมานพ นายช่างซ่อมเครื่องยนต์ที่ทำใหญ่ ปากคลองท่าไข่² และยังมีเรือเมล์ขาวบริษัทนายเลิศจำกัด วิ่งตามคลอง ได้แก่ คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต และคลองบางขนาก (คลองแสนแสบ) เป็นเรือที่ท่าสี่ขาทั้งลำ และมีวงกลมมีสีแดงคาดกลาง (ตราขนมกรง) มีชื่อเรือ ดังนี้ ทราโยกดิน, ถิ่นประเวศน์, เขตสามวา, นาลวงแพ่ง จิระบำรุง และไผ่ดำ นายวีระ พานิชเจริญ อดีตนายกเทศมนตรีชลบุรี

นอกจากนี้ยังมีเรือเมล์ขาวของนายหมั่น ต้นสิทธิพันธ์ มีชื่อเรือว่า ศรีกัลยา (เป็นเรือรับ-ส่ง ผู้โดยสาร และศรีสมัย เป็นเรือฟ่ง วิ่งจากประตูน้ำท่าไข่ ไปถึงคลอง 16 และของนายเหลือ มี 2 ลำ คือ บัวแยมและบัวบาน เรือเมล์ขาวของนายหมั่นเลิกกิจการไปเนื่องจากคนไม่นิยม (นางกัลยา กิจสิพงษ์ ลูกสาวของลุงหมั่น ต้นสิทธิพันธ์ 20 กรกฎาคม 2540)³

จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้นเรือนับเป็นพาหนะสำคัญมากถึงขนาดเรียกได้ว่าเรือคือปัจจัยที่ 5 ที่ขาดไม่ได้เช่นเดียวกับรถ จากหนังสือ *บนเส้นทางข้าแผ่นดิน* ของตติพงษ์ กิตยารักษ์

¹ ส. พลายน้อย. (2537). *เกิดในเรือ*. หน้า 94-95.

² สุดใจ ตระกูลศุภชัย. (2546). *ย้อนอดีต “ฉะเชิงเทรา” หรือ “แปดริ้ว” ประดูทองของภาคตะวันออก*. หน้า 324.

³ แหล่งเดิม. หน้า 325.

เล่าเรื่อง ภาพแห่งความทรงจำของชีวิตในวัยเด็กว่า บิดารับราชการเป็นปลัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 – 2512 สมัยนั้นเวลาไปบ้านของบิดาที่คลองสวนจากจังหวัดฉะเชิงเทราต้องนั่งรถจากตัวจังหวัดมาประมาณ 15 นาที เพื่อมาขึ้นเรือหางยาวที่ประตูน้ำท่าถั่วซึ่งอยู่บนเส้นทางจากฉะเชิงเทรามาบางปะกง จากท่าถั่วต้องนั่งเรือหางยาวอีก 15 นาที จึงจะถึงบ้านย่า เมื่อเห็นวัดเทพราชก็เตรียมขึ้นได้เพราะใกล้ถึงบ้านย่า ในสมัยที่บิดาของเขายังเป็นเด็กหากจะเดินทางจากฉะเชิงเทราเข้ากรุงเทพฯ จะใช้เส้นทางเรือจากฉะเชิงเทราผ่านคลองประเวศบุรีรมย์เป็นหลักโดยมีท่าถั่วเป็นท่าเรือใหญ่ที่เป็นจุดสำคัญของการคมนาคม ท่าถั่วอยู่ห่างจากชุมชนตลาดบ้านใหม่ประมาณ 20 กิโลเมตร การเดินทางจากฉะเชิงเทราไปกรุงเทพฯ ก็เริ่มที่ท่าถั่วนี้ โดยมีเรือเมล์ขาวของบริษัทนายเลิศอยู่ 1 ลำ เดินทางจากท่าถั่วผ่านตลาดคลองสวน แล้วต่อไปยังลาดกระบัง เข้าคลองแสนแสบ ผ่านประตูน้ำ (สระปทุม) เข้าคลองมหานาคไปยังพระนคร¹ อาจกล่าวได้ว่า ในอดีตสมัยที่ถนนและทางรถไฟยังไม่ทั่วถึง เรือเมล์เขียว เรือเมล์แดง คือเจ้าแห่งท้องน้ำโดยแท้ เพราะเป็นพาหนะที่สะดวกและประหยัดที่สุดสำหรับสัญจรและขนส่งสินค้าเข้าออกระหว่างเมืองและชนบทเชื่อมโยงผู้คนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ (ดังภาพประกอบ 31 - 32)

¹ กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์. (2558). *Bon Voyage บนเส้นทางข้าแผ่นดิน*. หน้า 35 – 49.

ภาพประกอบ 31 เรือโดยสาร “เรืออินทนิล 918” ในแม่น้ำเรียกกันว่า “เรือเขียว เรือแดง”
เป็นเรือโดยสารที่บรรทุกผู้โดยสารและสินค้าจากกรุงเทพฯ ไปต่างจังหวัด

ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รหัสภาพ 78 M 00066. ภาพเรือโดยสาร.

ตาราง 5 แสดงเรือที่รับ – ส่ง ผู้โดยสารในแม่น้ำบางปะกง

ผู้เดินเรือ	เส้นทางที่เดินเรือ
1. เรือฟ่งบริษัทแหลมทอง จำกัด (เจ้าของ นายประกัน กาญจนวัฒน์)	ปากคลองท่าไข่ไปบางคล้า ปราจีนบุรี
2. เรือฟ่งบริษัทประเวศน์ จำกัด (เจ้าของ นายกิจจา วัฒนสินธุ์)	ปากคลองท่าไข่ไปกรุงเทพฯ คลองประเวศบุรีรัมย์ หัวตะเข้ ท่าเรือเฉลิมโลกจนถึงแม่น้ำเจ้าพระยา

ตาราง 5 (ต่อ)

ผู้เดินเรือ	เส้นทางที่เดินเรือ
3. บริษัทมงคลรัศมี จำกัด (เรือเมล์เขียว) (เจ้าของ นายวิรัตน์ ฤทธิทาพร) มีเรือที่อยู่ในบริษัททั้งหมด จำนวน 6 ลำ ได้แก่ 1) มงคลรัศมี 1 เป็นเรือส่วนตัวเพื่อใช้สำหรับวิ่งตรวจซ่อมเรือของบริษัทเมื่อเกิดปัญหาเสียหรือตาย ก็ใช้รับส่งช่างซ่อมเครื่อง 2) มงคลรัศมี 2 เป็นเรือใช้สำหรับรับ – ส่ง ผู้โดยสาร เป็นเรือหัวแหลมชั้นเดียว 3) มงคลรัศมี 5 เป็นเรือโดยสารหัวแหลมชั้นเดียว 4) มงคลรัศมี 7 เป็นเรือโดยสารหัวแหลมชั้นเดียว 5) มงคลรัศมี 8 เป็นเรือโดยสารหัวบ้านชั้นเดียว 6) มงคลรัศมี 9 เป็นเรือโดยสาร 2 ชั้น หัวแหลม	แม่น้ำบางปะกง ท่าเรือบางปะกงท่าสะพาน ท่าอิฐ ท่าเรือเทศบาล (ปากคลองท่าไข่) ไปบ้านหมู บางคล้า และเกาะขนุน แล้ววกกลับไปจอดที่ท่าเกวียน
4. บริษัทสยามสตีมแปคเกจ จำกัด (เรือเมล์แดง)	ระหว่างแปดริ้ว ถึงปราจีนบุรี บางคล้า พนมสารคาม บางปะกง
5. บริษัทนายเลิศ สมันตา (พระยาภักตินรเศรษฐ์) จำกัด (เรือเมล์ขาว)	ท่าเรือต้นทางอยู่ที่ประตูน้ำสระปทุม สะพานเฉลิมอโศก 55 ไปหนองจอกมีนบุรี คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต และคลองบางขนาก (คลองแสนแสบ) ไปจนถึงฉะเชิงเทรา ¹
6. เรือเมล์ขาว (เจ้าของ นายหมั่น ตันสิทธิพันธ์ และนายเหลือ) 7. เรือเมล์ขาว (เจ้าของ นายบุญธรรม กาญจนพร)	วิ่งจากประตูน้ำท่าไข่ ไปถึงคลอง 16 แม่น้ำบางปะกง จากท่าเรือปากคลองท่าไข่ ไปบ้านหมู บางคล้า ท่าเรือปากคลองท่าไข่ ในตัวเมืองฉะเชิงเทรา

จากตารางที่ 5 กิจการเรือเมล์แดง บริษัท สยามสตีมแพคเกจ จำกัด ได้ลดการเดินเรือในแม่น้ำบางปะกงไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 2495 จึงเลิกกิจการไป และมี 2 บริษัท คือ เรือฟ่งบริษัทแหลมทอง จำกัดและเรือฟ่งบริษัทประเวศน์ จำกัด เลิกกิจการเมื่อประมาณ พ.ศ. 2509 – 2510 เนื่องจากคนหันไปใช้เส้นทางถนนมากขึ้น รถยนต์เป็นที่นิยม

¹ สรศัลย์ แผงสภา. (2554). *ของเก่าเรา (ไม่) ลืม*. หน้า 193.

เนื่องจากสะดวกและรวดเร็วกว่าทางเรือ¹ ส่วนเรือเมล์เขียวและเรือเมล์ขาว ไม่ได้กล่าวไว้ว่าเลิกกิจการเมื่อใด

ชื่อภาพ ภาพเรือเขียว อุบลเมืองเพชร สุโขทัย

ภาพประกอบ 32 ท่าเรือเขียว

ที่มา: สำนักงานเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นางสาวพูลทรัพย์ รักษาสุข อายุ 60 ปี อดีตครูเกษียณ โรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา ซึ่งเกิดที่สมุทรปราการและย้ายมาอยู่ที่ฉะเชิงเทราเมื่อ พ.ศ. 2509 เข้าเรียนโรงเรียนปรีชาวิทยาจวบจนชั้น ป.7 เมื่อ พ.ศ. 2516 จากนั้นศึกษาต่อที่โรงเรียน คัดดรุณี (โรงเรียนสตรีประจำจังหวัด ฉะเชิงเทรา) คุณครูเล่าให้ฟังว่า ในวัยเด็กนั่งรถสามล้อถีบไปโรงเรียนหรือบางครั้งก็เดินไปโรงเรียนปรีชาวิทยาบ้างเพราะบ้านอยู่ใกล้โรงเรียน ถนนในสมัยนั้นเป็นลูกรังสองข้างทางจะเป็นป่ากระถิน ความเจริญยังไม่ค่อยทั่วถึง รถยนต์มีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นรถจักรยาน ถ้าไปตลาดบ่อบัวก็ต้องขี่จักรยานหรือเดินไป ในช่วงนั้นตลาดบ้านใหม่ร้านค้าค่อนข้างน้อย เพราะมีตลาดเกิดขึ้นหลายที่ชาวบ้านที่อยู่นอกเมืองก็จะเลือกเดินทางมาซื้อของที่ตลาดบ่อบัวมากกว่าเพราะตลาดบ่อบัวตั้งอยู่ริมถนนเส้นทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3200 และมีสินค้าที่ตลาดบ่อบัวค่อนข้างเยอะ ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการเลือกซื้อสินค้ามากขึ้น ส่วนเรือก็ยังมีเรือโดยสารมาจากตำบลจุลโฉม ตำบลสาวชะโงก บรรทุกคนได้ประมาณ 20-30 คน มาขึ้นที่ท่าเรือตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (ศาลากลางเก่าของจังหวัดฉะเชิงเทรา)

¹ สุดใจ ตระกูลสุชัย. (2546). ย้อนอดีต “ฉะเชิงเทรา” หรือ “แปดริ้ว” ประดูทองของภาคตะวันออก.

ปัจจุบันเป็นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งตรงนี้เป็นท่าเรือเมล์เขียวและโรงหนังเก่าในสมัยนั้น ค่าโดยสารเรือประมาณ 20 บาท เรือจะแล่นเป็นคิวจากต้นทางและรับชาวบ้านตาม ท่าต่างๆ ริมฝั่งแม่น้ำ ชาวบ้านที่ตลาดบ้านใหม่ถ้าต้องการโดยสารเรือจะรอที่ท่าเรือบริเวณตลาดบ้านใหม่ แต่ผู้โดยสารก็ไม่ได้มากนัก เพราะถนนหนทางสะดวกสบายมากขึ้น ชาวบ้านใช้รถส่วนตัวกันบ้าง เรือจึงค่อยๆ หายไป เรือโดยสารบางลำก็ลดเที่ยวรับผู้โดยสารลง ผู้โดยสารน้อยลงจนอยู่ไม่ได้สุดท้ายก็เลิกกิจการไป¹

นายพันธ์พงษ์ สิมะโรจนา อายุ 75 ปี กล่าวว่า สมัยก่อนบ้านลุงเป็นร้านตีเหล็ก ช่วงลุงยังเด็กๆ ก็ช่วยเตี่ยทำงานในร้านตีเหล็กนี้ การเดินทางไปโรงเรียนของลุงส่วนใหญ่จะเดินเท้า หรือบางครั้งก็นั่งรถสามล้อถีบไปโรงเรียน จนลุงเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ หลังจากนั้นก็ทำงานเกี่ยวกับท่อสูบน้ำที่ร้านประดิษฐ์ยนต์ซึ่งเป็นร้านของญาติ ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับเรือหางยาว เครื่องยนต์ของเรือหางยาว เครื่องมือการเกษตร ให้สำหรับชาวสวน รถยนต์มีน้อยมากใช้เรือโดยสารเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการตัดถนนหน้าตลาดบ้านใหม่ เรือโดยสารก็เริ่มน้อยลงเกิดการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมมีรถยนต์ใช้มากขึ้น จากร้านค้าที่เคยขายสินค้าดีก็ขายไม่ดี ส่งผลให้เรือหางยาวที่เคยรับ - ส่งผู้โดยสารค่อยๆ หายไป จากลำน้ำบางปะกง ตลาดก็เงียบเหงาไปตามกาลเวลา²

นายชัยเลิศ แสงจันทร์ อายุ 76 ปี เดิมบ้านอยู่ในชุมชนตลาดบ้านใหม่ หลังจาก พ.ศ. 2555 บ้านที่อยู่อาศัยถูกรื้อถอนโดยเจ้าของที่ให้เช่าจึงได้ย้ายบ้านออกจากชุมชนตลาดบ้านใหม่มาซื้อบ้านในเมืองอยู่ เล่าให้ฟังว่าพ่อของลุงเป็นนักเล่นการพนัน ชอบเล่นที่ตลาดบ้านใหม่ แม่มีอาชีพหั่นหมากทำพลุขาย ลุงเรียนจบจากโรงเรียนวัดเทพนิมิตร คนตลาดบ้านใหม่ส่วนใหญ่เรียนที่โรงเรียนนี้ แม่น้ำบางปะกงแถวชุมชนตลาดบ้านใหม่มีเรือเอี่ยมจันทน์มาขายของอยู่เป็นประจำ มีโรงจิว โรงเจ อยู่ข้างวัดจีนประชาสโมสร ช่วงกินเจมีชาวบ้านจากที่ต่างๆ นั่งเรือมาไหว้เจ้าที่ตลาดบ้านใหม่ค่อนข้างมาก มีเรือเมล์ขาว เรือเมล์แดง มาจอดที่ท่าเรือตลาดบ้านใหม่

¹ พูลทรัพย์ รักษาสุข. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 443/3 ถ.ศุภกิจ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

² นายพันธ์พงษ์ สิมะโรจนา. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

แต่ช่วงประมาณ พ.ศ. 2516 – 2518 ชาวบ้านหันไปใช้รถยนต์มากขึ้น เรือโดยสารค่อยๆ ลดลง ไม่ค่อยมีเรือแล่นในแม่น้ำบางปะกง¹

นายวิโรจน์ ธรรมปัญญาวัฒน์ อายุ 84 ปี กล่าวว่าบิดามารดาอพยพมาจากเมืองจีน บ้านเดิมอยู่จังหวัดอุดรธานี มีพี่น้องทั้งหมด 10 คน เมื่อ พ.ศ. 2486 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ไล่คนจีนออกจากทางภาคเหนือ ครอบครัวของลุงจึงย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ เมื่ออายุ 8 ปี พ่อแม่ของลุงย้ายมาเช่าบ้านอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่ พ่อของลุงทำอาชีพขายผ้าขาวม้า ผ้าห่อ เย็บกางเกง สมัยนั้นขายดี มีโรงกระดาษ กระเป๋า เสื้อผ้าคนตาย เครื่องเขียน สมุดดินสอ เป็นต้น มีเรือเมล์ขาว เรือเมล์แดง รับ – ส่ง ผู้โดยสารไป – กลับ อำเภอพนมสารคาม บางคล้า และมีเรือหางยาวรับ – ส่ง ผู้โดยสารจากตำบลลูกเหมือด ตำบลสาวชะโงก ขึ้นที่ท่าเรือตลาดบ้านใหม่ เมื่อความเจริญเข้ามาในเมืองมากขึ้นมีการตัดถนนทางไปบางน้ำเปรี้ยว เรือโดยสารที่เคยแล่นก็เลิกรับส่งผู้คนเพราะไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน สุดท้ายก็เลิกกิจการไป ตลาดบ้านใหม่เงียบเหงา และสุดท้ายก็ปิดตลาดไปช่วงประมาณ พ.ศ. 2516²

นางลัดดา นพรัตนพร อายุ 61 อาชีพข้าราชการบำนาญอดีตครูวัดเทพนิมิตร กล่าวว่า บ้าพังจากบิดามารดาและผู้สูงอายุในชุมชนตลาดบ้านใหม่เล่าให้ฟังในช่วงประมาณ พ.ศ. 2500 ที่ตลาดบ้านใหม่จะคึกคัก มีสินค้าขายมากมายและสินค้าจะขายดีมาก บ้ามีอาชีพช่วยแม่ขายปลาที่อยู่ในตลาดบ้านใหม่ ช่วงบ้าอายุประมาณ 16 ปี มีตลาดบ่อบัวเกิดขึ้นแล้ว ชาวบ้านในตลาดก็ทยอยเอาสินค้าที่เคยขายในตลาดบ้านใหม่ไปขายที่ตลาดบ่อบัวแทน เพราะที่ตลาดบ่อบัวขายของดีกว่าด้วยทำเลที่ตั้งดีติดริมถนนและริมคลองท่าไข่ สะดวกต่อการเดินทาง สัญจรไปมาเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมของสินค้าทุกประเภท ดังนั้นคนเริ่มหันไปซื้อของที่ตลาดบ่อบัวไม่มาซื้อของที่ตลาดบ้านใหม่ บริเวณบ้านป่าหนุซึ่งเป็นปะเรือจึงไม่ค่อยมีเรือมาจอดเทียบและเอาสินค้ามาขาย มีเรือหางยาวส่งของไปตลาดบ่อบัวโดยผ่านคลองท่าไข่ ทำให้ไม่แวะตลาดบ้านใหม่และชาวบ้านที่พายเรือมาจากอีกฝั่งของแม่น้ำบางปะกงเอาสินค้าที่ปลูกในสวนมาขาย เช่น ผัก หนากพลู กระน้ำ ผักกาดขาว ไปขายที่อื่นแทนตลาดบ้านใหม่ ร้านค้าและคนมาซื้อของจึงน้อยลง เพราะชาวบ้านไม่ค่อยนำของมาขายที่ตลาดบ้านใหม่ ร้านค้าในตลาดบ้านใหม่เริ่มซบเซาลงไป เรือเมล์หรือเรือหางยาวขนาดใหญ่ที่บรรทุกคนได้ 30- 40 คน เริ่มลดจำนวนเที่ยวเพราะไม่

¹ ชัยเลิศ แสงจันทร์. (2562, 20 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 453/36 ถ.ศุภกิจ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

² นายวิโรจน์ ธรรมปัญญาวัฒน์. (2563, 4 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 207 ถ.ศุภกิจ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

คุ้มกับค่าน้ำมันที่ใช้โดยสาร จนประมาณ พ.ศ. 2517- 2520 เรือโดยสารจึงลดลงไปเรื่อยๆ บ้านเรือนในตลาดบ้านใหม่เริ่มปิดตัว เพราะคนรุ่นลูกหลานออกไปเรียนหนังสือและประกอบอาชีพอื่นไม่ได้ค้าขายตามบรรพบุรุษ และหาซื้อที่อยู่อาศัยในเมืองเพิ่มมากขึ้น บ้านในตลาดบ้านใหม่จึงเจียบเหงาลง จนกระทั่ง พ.ศ. 2547 เริ่มพัฒนาตลาดบ้านใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวชุมชนส่วนหนึ่งได้ตระหนักถึงศักยภาพและต้องการอนุรักษ์วิถีชีวิตของชุมชนย่านตลาดแห่งนี้ เพื่อการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนจึงร่วมมือกับเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลางเขต 8 ก่อตั้งเป็นชมรมตลาดบ้านบ้านใหม่ขึ้น เพื่อร่วมกันพลิกฟื้นตลาดบ้านใหม่ให้เป็นศูนย์กลางการพบปะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอีกครั้ง¹

4.2 พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2481 กับผลกระทบต่อชุมชนตลาดบ้านใหม่

การที่เรือโดยสารในพื้นที่นี้เลิกกิจการไป นอกจากสาเหตุที่ศูนย์กลางของเมืองเปลี่ยนเป็นเส้นทางถนนที่ตัดใหม่ การขยายตัวของเมืองไปตามเส้นทางถนน ซึ่งทำให้ตลาดบ้านใหม่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางคมนาคมและเศรษฐกิจแบบแต่ก่อนอีกแล้ว รวมถึงวิถีชีวิตที่คนรุ่นใหม่ย้ายออกจากชุมชนทำให้ตลาดค่อยๆ ปิดตัวลงแล้ว ยังเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการเดินเรือที่ส่งผลกระทบต่อเรือโดยสารในลุ่มแม่น้ำบางปะกง ได้แก่ พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการจดทะเบียนเรือไทย ได้กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับระบบทะเบียนเรือ หลักเกณฑ์การจดทะเบียนเรือ และการให้สัญชาติแก่เรือที่ได้จดทะเบียนในประเทศไทย² พระราชบัญญัตินี้ตราขึ้นเพื่อต้องการที่จะยกเลิกกฎหมายสองฉบับที่มีผลบังคับใช้มาเป็นเวลานานแล้ว คือพระราชบัญญัติว่าด้วยการจดทะเบียนและออกใบอนุญาตสำหรับเรือจับสัตว์น้ำ พุทธศักราช 2477 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการจดทะเบียนและออกใบอนุญาตสำหรับเรือจับสัตว์น้ำสยาม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2479

พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481 จัดแบ่งหมวดหมู่และเนื้อหาออกเป็น 9 หมวดย่อย ใน 70 มาตรา หมวดที่เกี่ยวข้องกับเรือที่แล่นในแม่น้ำบางปะกง คือ หมวดที่ 1 การจดทะเบียนเรือไทย (มาตรา 6 – 15) ในส่วนนี้กฎหมายได้วางหลักในเรื่องของคุณสมบัติผู้ที่มีสิทธิ์ที่จะขอจดทะเบียนและถือกรรมสิทธิ์เรือที่ได้จดทะเบียนเป็นเรือไทย ไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล คุณลักษณะของเรือที่สามารถจดทะเบียนเป็นเรือไทยได้ รวมถึงข้อยกเว้นเรือที่ได้รับ

¹ ลัดดา นพรัตนพร. (2562, 20 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

² ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56 หน้า 230, วันที่ 10 เมษายน 2482.

สัญญาไทยโดยไม่ต้องจดทะเบียน ขั้นตอนต่างๆ ในการขอจดทะเบียนเรือและเมืองท่าขึ้นทะเบียนของเรือ กล่าวคือตามมาตรา 8 แบ่งประเภทของเรือที่ต้องจดทะเบียนเป็นเรือไว้ 2 ประเภท คือ เรือที่ใช้สำหรับการค้าในน่านน้ำไทย คือ เฉพาะการขนส่งคนโดยสาร หรือของเรือลากจูงเพื่อหากำไรจากเมืองท่าหรือถิ่นที่แห่งหนึ่งภายในน่านน้ำไทยไปยังเมืองท่าหรือถิ่นที่อีกแห่งหนึ่งหรือหลายแห่งภายในน่านน้ำไทยเท่านั้น¹ โดยมีเรือโดยสารที่วิ่งรับ - ส่ง ผู้คนในแม่น้ำบางปะกง ได้แก่ เรือพ่วงบริษัทแหลมทอง จำกัด เรือพ่วงบริษัทประเวศน์ จำกัด เรือเมล์เขียวของบริษัทมงคลศรี จำกัด เรือเมล์แดงของบริษัทสยามสตีมแพคเกจจิ้ง จำกัด และเรือเมล์ขาวของบริษัทนายเลิศ บริษัทเดินเรือเหล่านี้ นอกจากเป็นเรือโดยสารแล้วยังเป็นเรือพ่วง มีคนขับเรือและนายช่างประจำเรือด้วย

ข้อบังคับกรมเจ้าท่าว่าด้วยหลักสูตรความรู้และความชำนาญ สำหรับผู้ควบคุมเรือและผู้ควบคุมเครื่องจักร พุทธศักราช 2506 ประกาศนียบัตรแสดงความรู้และความชำนาญสำหรับผู้ควบคุมเรือ และผู้ควบคุมเครื่องจักร ให้แยกเป็นฝ่ายเดินเรือ และฝ่ายช่างกลเรือ ผู้ได้รับใบประกาศนียบัตร มีสิทธิทำหน้าที่ช่วยในการควบคุมเรือหรือควบคุมเครื่องจักร และเสียค่าธรรมเนียมสำหรับการสอบความรู้เพื่อรับประกาศนียบัตรตามข้อบังคับนี้ ให้เรียกเก็บจากผู้สมัครสอบ เมื่อครบภายในกำหนด 5 ปี นับแต่วันประกาศใช้ข้อบังคับนี้ให้อธิบดีกรมเจ้าท่าโดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม มีอำนาจผ่อนผันคุณสมบัติของผู้ขอสมัครสอบความรู้เพื่อรับประกาศนียบัตรของกรมเจ้าท่า และคุณสมบัติที่ได้รับการผ่อนผันตามความในข้อนี้ ให้ถือว่าไม่ขัด หรือแย้งกับคุณสมบัติที่กำหนดไว้ กรมเจ้าท่าว่าด้วยหลักสูตรความรู้และความชำนาญสำหรับผู้ควบคุมเรือ และ ผู้ควบคุมเครื่องจักร พุทธศักราช 2507² ในเวลาต่อมาจึงมีการแก้ไขพระราชบัญญัตินี้ เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และความเหมาะสม จึงมีการตราพระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ.2517³ ฉบับต่อมา เพราะเห็นว่าเป็นเวลา 34 ปีเศษแล้ว ที่ไม่ได้มีการแก้ไข ปัจจุบันนี้การขนส่งทางน้ำได้วิวัฒนาการไป และมีเรือขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นมาก อัตราค่าธรรมเนียมที่กำหนดไว้เดิมอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก จึงไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน สมควรแก้ไขเพิ่มเติมอัตราค่าธรรมเนียมเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น⁴ รวมถึงการดูแล

¹ สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2482). พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481 มาตรา 5 (7).

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. คค. 0501.1/8 เอกสารกระทรวงคมนาคม เรื่อง บันทึกรการประชุมกองทะเบียนเรือ (18 ธ.ค. 2513 – 6 ส.ค. 2516). หน้า 77-79.

³ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 77 ฉบับพิเศษ หน้า 1, วันที่ 1 พฤษภาคม 2517.

⁴ ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 91 ตอนที่ 77 ฉบับพิเศษ หน้า 5, วันที่ 1 พฤษภาคม 2517.

แม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งเป็นทางเดินสาธารณะให้อยู่ในสภาพสะดวก ความปลอดภัยของผู้โดยสารในการเดินเรือ ควบคุม ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ ตลอดจนพิจารณาอนุญาตเกี่ยวกับการกระทำล่วงล้ำลำน้ำทุกชนิด ปรามปราม และดำเนินคดีแก่ผู้ละเมิดกฎหมายการเดินเรือและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง และสอบความรู้เพื่อออกประกาศนียบัตรฝ่ายเดินเรือเพื่อความปลอดภัยของผู้โดยสาร

ดังนั้นจากกฎหมายที่กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ มีผลให้บริษัทที่เดินเรือต้องปรับปรุงเรือและใบอนุญาตของคนขับเรือตามกฎหมาย ทำให้เรือโดยสารที่เคยใช้กันอยู่และคุณสมบัติของคนเดินเรือ ตลอดจนความปลอดภัยของเรือแบบเก่าไม่สอดคล้องกับกฎหมายใหม่ เจ้าของเรือที่ต้องการเดินเรือต้องปรับปรุงเรือให้เป็นไปตามที่กฎหมายประกาศ ซึ่งอาจทำให้เพิ่มค่าใช้จ่ายจนไม่คุ้มทุน หรือมีความยุ่งยากมากขึ้น จนทำให้เมื่อเรือโดยสารมีผู้โดยสารน้อยลง การเดินเรือไม่มากเหมือนเมื่อก่อน บริษัทเดินเรือจึงตัดสินใจเลิกการเดินเรือ เหลือเพียงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้เรือพายหรือแจว บ้างก็อาจจะมีเรือหางยาว ในการเดินทางระยะใกล้ๆ ที่จะเดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำบางปะกงเท่านั้น เมื่อมีถนนตัดผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น เหลือไว้เพียงร่องรอยของท่าเรือในอดีต

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ นายชัยเลิศ แสงจันทร์ อายุ 76 ปี เล่าว่าในแม่น้ำบางปะกงมีเรือเมล์เขียว เรือเมล์แดง เรือเมล์ขาวของบริษัทต่างๆ รับ-ส่งผู้โดยสารเต็มท้องน้ำแล้วแต่ใครอยากไปลำไหน ปัญหาเรื่องของเรือโดยสารในสมัยนั้นเกิดปัญหา เช่น เรือโดยสารมีการแย่งแข่งขันในการลดค่าโดยสารและแข่งกันออกเรือในคราวเดียวกันหรือตัดหน้ากัน นอกจากนี้มีเรือไม่ประจำทางเข้ามาเดินแย่งเวลาของเรือประจำทางยอมทำให้เดือดร้อนแก่บรรดาเรือที่ปฏิบัติตามเงื่อนไข และอาจจะทำให้ไม่ปลอดภัยแก่การเดินเรือ ส่วนความรู้และความชำนาญ สำหรับผู้ควบคุมเรือ และ ผู้ควบคุมเครื่องจักร และใบประกาศนียบัตรแสดงความรู้และความชำนาญสำหรับผู้ควบคุมเรือ และผู้ควบคุมเครื่องจักร ลุงกล่าวว่า ไม่ทราบข้อมูลแน่ชัดว่าต้องมีไหม แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีเพราะมีฉะนั้นจะไม่สามารถขับเรือได้ เพราะคงผิดกฎข้อบังคับของพระราชบัญญัติเรือไทย¹ และนางสุดา แจ่มจรัส อายุ 78 ปี อดีตข้าราชการบำนาญ โรงเรียนวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดปากแยก) จังหวัดฉะเชิงเทรา บ้าเล่าให้ฟังว่า พ่อแม่ของป้ามีอาชีพค้าขาย ในอดีตบริเวณตลาดบ้านใหม่เป็นท่าเรือจะมีชาวสวนเอาเรือมาจอด และเป็นสถานที่ที่ผู้คนมาซื้อสินค้า ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนชาวบ้านได้ไปซื้อสินค้าที่ตลาดอื่นแทน เช่น

¹ ชัยเลิศ แสงจันทร์. (2563, 13 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 453/36 ถ. ศุภกิจ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

ตลาดบ่อบัว ตลาดทรัพย์สิน และบางครั้งก็มีการปิดคลองบ้านใหม่ คลองชลประทานเพื่อทอดน้ำไปใช้ในการเกษตร ส่งผลให้เรือเข้ามาไม่ได้ เรือโดยสารจึงต้องค่อยๆ ลดลงจำนวนเที่ยวในการรับ - ส่งชาวบ้านจนอาจทำให้ต้องยกเลิกกิจการ ชาวบ้านที่ใช้เรือในการสัญจรไปมาเปลี่ยนมาใช้รถยนต์ในการเดินทางที่มีการตัดถนนเพื่อความสะดวกสบายมากขึ้น¹

จากหลักฐานจดหมายเหตุ เรื่องข้อบังคับการเดินเรือท้องถิ่นในแม่น้ำบางปะกง ให้อำนาจกรมเจ้าท่าทำการควบคุมเรือเดินประจำทางและเรือที่ไม่ประจำทางเพื่อความปลอดภัยแก่ประชาชนโดยสาร เพื่อให้การขนส่งทางน้ำได้เป็นไปโดยเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันในการเดินเรือ ในการเก็บค่าโดยสาร ค่าระวาง ค่าลากจูง เวลาออกเรือ และการเดินเรือของเรือที่ได้รับอนุญาตให้เดินประจำทาง ถ้าไม่ใช้เรือเดินประจำทาง ให้เจ้ากรมท่าหรือพนักงานนั้นมีอำนาจที่จะห้ามหรือจำกัดมิให้เดินเรือในเขตหรือทางใดๆ เรือใดที่ถูกยึดใบอนุญาตหรือถูกสั่งให้งดการเดินเรือ หรือถูกจำกัดมิให้เดินเรือในเขตหรือทางใดๆ แล้ว ยังขึ้นเดินเรือ ผู้ควบคุมเรือหรือเจ้าของเรือมีความผิดต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 181² ชุมชนตลาดบ้านใหม่เป็นตลาดที่เติบโตจากตลาดริมน้ำและเป็นชุมทางเรือ แต่เมื่อมีการสร้างทางรถไฟและถนนเข้ามาถึงชุมชน ย่อมส่งผลกระทบให้เกิดชุมชนใหม่ เส้นทางใหม่ รวมถึงพระราชบัญญัติ เรือไทย พ.ศ. 2517 และกฎหมายใหม่ที่มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ อาจทำให้บริษัทเดินเรือหรือเจ้าของเรือเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น สวนทางกับจำนวนลูกค้าที่ลดน้อยลง จึงส่งผลกระทบต่อการเดินเรือโดยตรง ทำให้ความเป็นศูนย์กลางการเดินเรือและตลาดศูนย์กลางชุมชนลดความสำคัญลงทำให้กิจการการเดินเรือจึงยกเลิกกิจการไป

4.3 การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วงเวลาสิบกว่าปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นเรื่องการลงทุนโดยรัฐ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 - 2 ประเทศไทยสนับสนุนภาคอุตสาหกรรม มีการก่อตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหลายแห่ง สินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตโดยรัฐวิสาหกิจมีอยู่หลายอย่าง เช่น สิ่งทอน้ำตาล กระดาษ การทอกระสอบ การดำเนินนโยบายของรัฐวิสาหกิจโดยทั่วไปไม่มีประสิทธิภาพและกิจการเอกชนมีความลังเลใจในการลงทุนผลิตสินค้าอุตสาหกรรม เพราะต้องแข่งขันกับ

¹ สุดา แจ่มจรัส. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.

² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 คค. 0202.6.1/1 เอกสารกระทรวงคมนาคม รัชกาลที่ 5 เรื่อง ข้อบังคับควบคุมการเดินเรือท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ พระนคร สมุทรปราการ นนทบุรี มีนบุรี สิงห์บุรี อโยธยา ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครสวรรค์ สมุทรสงคราม ชัยนาท ราชบุรี (2490-2501). หน้า 110-116.

รัฐวิสาหกิจ อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจากการลงทุนของเอกชนในช่วงเวลานั้นจึงมีไม่มาก และส่วนมากมีขนาดเล็ก เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย และสินค้าหัตถกรรม ภาคอุตสาหกรรมจึงเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่เป็นแนวทางทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอื่นๆ

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการประกอบการอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และอำเภอบางคล้า นอกจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ทางจังหวัดได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือนให้เป็นอาชีพรองภายหลังจากการประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ การจักสานไม้ไผ่ การทอเสื่อกก การทำเครื่องปั้นดินเผา การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้า ในท้องที่อำเภอพนมสารคาม อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว และอำเภอสนามชัยเขต

จากที่นำเสนอในบทที่ 3 ปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกในช่วง พ.ศ. 2400 – 2477 สูงขึ้น จนกระทั่งหลังจาก พ.ศ. 2477 ปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกน้อยลง เนื่องจากเพราะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและกลับมาส่งออกข้าวได้ดีอีกครั้งใน พ.ศ. 2489 – 2494 ดังนั้นโรงงานอุตสาหกรรม (โรงสีข้าว) จึงยังมีมากอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ดังตารางที่ 6

ตาราง 6 ตารางแสดงปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2489 – 2494

พ.ศ. – พ.ศ.	ปริมาณส่งออกต่อปี (000 หาบ)	มูลค่าส่งออกต่อปี (000 หาบ)	ราคาเฉลี่ยต่อหีบ
2489	7,580	267,340	35.30
2490	6,535	384,605	59.00
2491	13,540	1,255,335	92.00
2492	20,260	1,869,410	92.00
2493	24,820	1,996,190	80.00
2494	26,290	2,223,610	85.00

ที่มา: อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970 Economic Change in Thailand 1850 – 1970. หน้า 60.

อุตสาหกรรมที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุด 4 อันดับแรก เป็นอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการภาคเกษตรที่สำคัญของภาคตะวันออกทั้งสิ้น คือ โรงสี โรงทำแป้ง โรงน้ำตาลและโรงเลื่อย ตามลำดับ จากจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 1,659 โรง ยกตัวอย่างโรงงานที่มีในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งหมด 199 โรง ดังตารางที่ 7

ตาราง 7 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม พ.ศ. 2504¹

ประเภท/จังหวัด	จันทบุรี	ฉะเชิงเทรา	ชลบุรี	ตราด	ปราจีนบุรี	ระยอง	รวม
โรงสี	83	116	317	19	122	92	749
โรงทำแป้ง	2	9	166	3	-	265	447
โรงน้ำตาล	6	-	275	1	-	16	298
โรงเลื่อย	7	10	13	5	14	18	67
โรงน้ำแข็ง	4	3	2	1	5	4	19
โรงพิมพ์		4	2	1	4	4	15
โรงน้ำอัดลม		2			1	1	4
โรงสกัดน้ำมันพืช			2				2
โรงย้อมผ้า		3					3
โรงทอผ้าด้วยมือ			1				1
โรงช่างกลและช่างเหล็ก	3	16	6	1			26
โรงซ่อมเรือ		4				4	8
โรงสร้างตัวถังรถยนต์			1			3	4
โรงซ่อมเครื่องจักร		17	3			10	30
โรงทำน้ำผลไม้	1						1
โรงกลึง		1	1			6	8
โรงทำไม้	2		6			3	11
โรงหล่อยาง			1	2		1	4
โรงทำภาชนะกระเบื้องและอิฐ	4	2	5		3	3	17
โรงทำภาชนะสังกะสี		3				2	5

¹ เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์. (2560). พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2519. หน้า 133.

ตาราง 7 (ต่อ)

โรงซ่อมวิทยุ		8		1		2	11
โรงซ่อมเครื่องยนต์	6	1		2	7	9	25
โรงเชื่อมและทำแผ่นโลหะ					3	3	6
ห้องเย็น						2	2
โรงกลั่นสุรา			1				1
โรงตากหนังแห้ง						4	4
โรงซ่อมแบตเตอรี่						4	4
โรงเจียรระแนยเพชร พลอย	4						4
โรงทำสี						2	2
โรงทำไม้ขีด			5				5
โรงผลิตยาง						2	2
รวม	122	199	627	36	159	460	1,659

ที่มา : กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม อ้างอิงในแผนพัฒนาภาค
ตะวันออกพ.ศ. 2507 – 2509.

จากตารางที่ 7 พบว่า จำนวนโรงสีข้าวมีมากที่สุดของจังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ ชลบุรี ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา การเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ภูมิภาคตะวันออกมาจากปัจจัยในเรื่องความพร้อมของพื้นที่ภาคตะวันออกเป็นหลัก ทั้งทางด้านวัตถุดิบและระบบการคมนาคม ซึ่งมีถนนสุขุมวิทเป็นถนนสายหลัก และถนนรองที่ถูกจัดขึ้นเพื่อเชื่อมระหว่างพื้นที่ตอนในของภาคกับถนนสุขุมวิท ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นธุรกิจอุตสาหกรรมต่างๆ ให้ขยายตัวขึ้น ส่วนในจังหวัดฉะเชิงเทราอุตสาหกรรมที่ได้จดทะเบียนจากกระทรวงอุตสาหกรรม ในระหว่าง พ.ศ. 2514 – 2519 มีดังนี้

1. โรงสีข้าว	158	โรง
2. โรงน้ำแข็ง	6	โรง
3. โรงงานทำแป้งโดยใช้เครื่องจักร	25	โรง
4. โรงงานแก้และซ่อมเครื่องยนต์	25	โรง
5. โรงงานทำน้ำอัดลม	2	โรง
6. โรงงานแปรรูปไม้ด้วยเครื่องจักร	8	โรง
7. โรงงานแปรรูปไม้ด้วยแรงงานคน	1	โรง
8. โรงงานแปรรูปไม้ด้วยเครื่องจักรเพื่อประดิษฐ์กรรม	12	โรง
9. โรงงานแปรรูปไม้ด้วยแรงคนเพื่อประดิษฐ์กรรม	19	โรง
10. โรงค้าไม้แปรรูป	42	โรง ¹

¹ แผนกศึกษาธิการจังหวัด. (2513). แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา (2514-2519). หน้า 3.

ภาพประกอบ 33 โรงสีข้าว สร้างขึ้นประมาณรัชกาลที่ 5

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2563

สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ตำบลบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทราใน พ.ศ. 2506 ซึ่งมีครอบครัวทั้งตำบล 144 ครอบครัว คนทั้งตำบลบ้านใหม่ 762 คน มีโรงฆ่าสัตว์ 1 โรง และโรงสีข้าว 1 โรง¹ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นายจิรวัฒน์ ศรีสวัสดิ์ อายุ 60 ปี ปัจจุบันเป็นครูผู้สอนโรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา บ้านของนายจิรวัฒน์หรือมาสเตอร์อยู่ห่างจากตลาดบ้านใหม่ประมาณ 1 กิโลเมตร บิดามารดาของมาสเตอร์ประกอบอาชีพรับจ้าง มีบ้านอยู่ใกล้กับโรงสีข้าวมานานก่อนที่มาสเตอร์เกิด คนในตำบลบ้านใหม่ที่อาศัยอยู่ใกล้กับโรงสีข้าวมีส่วนน้อยที่ไปรับจ้างทำงานในโรงสีข้าว เพราะส่วนใหญ่เป็นกิจการโรงสีข้าวที่ทำกันภายในครอบครัว และชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนทำไร่ เมื่อตลาดบ้านใหม่เริ่มซบเซาลงเพราะการค้าขายไม่ดี มีเพียงรุ่นปู่ย่าตายายที่อาศัยอยู่ในชุมชนประกอบอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และส่งลูกหลานไปเรียน

¹ กระทรวงอุตสาหกรรม. (2507). สถิติขั้นมูลของอุตสาหกรรม พ.ศ. 2506. หน้า 92-93.

หนังสือในเมือง หรือไปอยู่กรุงเทพฯ เหลือเพียงผู้สูงอายุและรุ่นพ่อแม่ ลูกบ้านอาที่ยังประกอบอาชีพค้าขายอยู่บ้าง เมื่อลูกหลานไปเรียนต่อจบการศึกษาingaทำ เป็นข้าราชการ ทำงานรัฐวิสาหกิจ และไปทำงานในโรงอุตสาหกรรมในเมืองก็ไม่คิดที่จะกลับมาค้าขายเหมือนเดิม แค่งเงินมาจุนเจือและเลี้ยงดูครอบครัว จึงส่งผลให้ตลาดบ้านใหม่ค่อยๆ เงียบเหงาลงในที่สุด¹ (ดังภาพประกอบ 33)

4.4 ชุมชนตลาดบ้านใหม่กับการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่เปลี่ยนแปลง คือ การคมนาคมขนส่งทางถนนที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ซึ่งเป็นถนนที่ตัดผ่านจังหวัดฉะเชิงเทราวมไปถึงถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3200 จังหวัดฉะเชิงเทราไปยังอำเภอบางน้ำเปรี้ยวและถนนมหาจักรพรรดิ ถนนชุมพล ถนนศุภกิจ ถนนศรีโสธร ถนนศรีโสธรตัดใหม่ เป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านภายในพื้นที่เขตอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ทำให้มีการขยายตัวไปยังพื้นที่บริเวณทางรถไฟและบริเวณริมถนนมหาจักรพรรดิ ถนนชุมพล ถนนศุภกิจ ถนนมรุพงษ์ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

ชาวบ้านมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวของการคมนาคมทางถนนริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงและบริเวณสองฝั่งคลองท่าไข่ คลองบ้านใหม่และคลองโสธร เมื่อเริ่มมีประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ก่อให้เกิดสิ่งปลูกสร้างอาคารที่มีลักษณะต่างๆ เพิ่มขึ้น รูปแบบการขยายตัวของเมืองจึงเปลี่ยนแปลงไปตามเส้นทางของถนน บ้านเรือนสมัยใหม่ก่อสร้างด้วยปูนมากขึ้น อาคารบ้านเรือนปลูกสร้างตามเส้นทางคมนาคมที่สร้างขึ้นใหม่ ทำให้เกิดความสะดวกมากยิ่งขึ้นในการเข้าถึงพื้นที่ เมื่อมีถนนเข้าถึงความเจริญก็ตามมา เช่น ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดบ่อบัว สมาคมสงเคราะห์การกุศลฉะเชิงเทราและโรงเรียนต่างๆ การเดินทางสัญจรไปมาค่อยๆ เปลี่ยนรูปแบบจากทางน้ำมาเป็นทางบก การดำเนินชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับทางน้ำลดความสำคัญลง บริเวณท่าน้ำเริ่มไม่มีการขนส่งสินค้า การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ายังคงมีอยู่ แต่เปลี่ยนสถานที่จากเดิมที่ตลาดบ้านใหม่อดีตเคยเป็นจุดพักสินค้าและมีการค้าขายในตลาดค่อยๆ เปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตเพียงเพราะปัจจัยที่มีการสร้างถนนเพิ่ม เส้นทางคมนาคมทางบกที่สมบูรณ์ขึ้นทำให้การเข้าถึงพื้นที่ยิ่งมีมากยิ่งขึ้น แหล่งการค้ามีเพิ่มมากขึ้น ศูนย์กลางการค้าขาย

¹ นายจิรวัฒน์ ศรีสวัสดิ์. (2563, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพัฒน์). ที่บ้านเลขที่ 110 ถ.ศุภกิจ ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา.

แลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำมีขอบเขตการใช้บริการที่ลดน้อยลง ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำมาเป็นการคมนาคมขนส่งทางบกแทน บริเวณตลาดบ้านใหม่เริ่มมีการปรับปรุงภายในบ้านให้มีความเหมาะสมกับการอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านที่อยู่ในตลาดบ้านใหม่ออกมาซื้อบ้านในชุมชนเมือง มีการขยายขยายที่อยู่อาศัย ถึงแม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้บทบาททางน้ำลดความสำคัญลง แต่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ยังคงเป็นชุมชนที่สำคัญ

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ นายแดง ส่งพิทักษ์ชัย อายุ 85 ปี เล่าว่า อาศัยอยู่ที่ตลาดบ้านใหม่มาตั้งแต่เกิด เตี่ยและแม่เป็นคนจีนอพยพมาจากเมืองจีน เป็นช่างตัดผมอยู่ในตลาดบ้านใหม่ คุณลุงเล่าว่าสมัยเด็กเรียนที่โรงเรียนวัดเทพนิมิตร อายุประมาณ 20 ปี ลุงทำอาชีพเป็นช่างทองรับจ้างทั่วไป ลุงแดงบอกว่าที่ตลาดบ้านใหม่เริ่มซบเซาเนื่องจากมีการตัดถนนสายจังหวัดฉะเชิงเทรา - บางน้ำเปรี้ยว ผ่านเข้ามาหน้าตลาดบ้านใหม่ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น เมื่อการเดินทางสะดวกขึ้นผู้คนก็หันไปใช้รถยนต์ในการเดินทาง ไม่ใช้การเดินทางโดยอาศัยเรือโดยสาร เมื่อไม่มีการโดยสารทางเรือตลาดริมน้ำอย่างตลาดบ้านใหม่จึงไม่รู้จะขายของให้กับใคร ทำให้ร้านค้าในตลาดค่อยๆ ลดลง เมื่อความเจริญเข้ามาถึงตลาดใหม่ๆ ที่อื่นเกิดขึ้น ทำให้คนในตลาดบ้านใหม่จากที่เคยมีอาชีพค้าขายเริ่มขายไม่ดีเพราะผู้คนมีทางเลือกในการซื้อสินค้าที่ตลาดอื่นๆ มากขึ้น เมื่อรุ่นพ่อรุ่นแม่ก็แก่เฒ่าลงไป ลูกหลานที่ได้เรียนหนังสือเมื่อเรียนจบได้เลือกทำงานนอกบ้านไม่ได้สานต่ออาชีพหรือร้านค้าของพ่อแม่ และหาซื้อบ้านขยายเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น หรือไปซื้อที่อยู่อาศัยต่างจังหวัด และพาญาติไปอยู่อาศัยปล่อยบ้านทิ้งร้างไว้ รวมถึงร้านค้าที่เคยค้าขาย ทำให้ตลาดเจียบเหงาลงไปบ้าง ถึงอย่างไรตลาดนี้ก็ยังคงอยู่คู่กับคนในชุมชนมานานกว่า 100 ปี¹

หลัง พ.ศ. 2517 กิจกรรมเรือโดยสารค่อยๆ หดหายไป เพราะการขนส่งทางน้ำลดลง การคมนาคมทางบกเข้ามาแทนที่เพราะใช้เวลาในการเดินทางน้อยกว่า ทั้งยังสะดวกและปลอดภัยกว่าการโดยสารเรือ ท่าเรือบางแห่งถูกทิ้งร้าง บางแห่งถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นร้านอาหารริมน้ำ ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ยกเลิกไป เหลือเพียงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้เรือในการเดินทางระยะใกล้ๆ เมื่อมีถนนตัดผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น ร่องรอยของท่าเรือในอดีตส่วนใหญ่ไม่หลงเหลืออยู่

¹ นายแดง ส่งพิทักษ์ชัย. (2563, 29 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์ ที่ตลาดบ้านใหม่.

4.5 สรุป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ในระหว่าง พ.ศ. 2488 – 2517 เริ่มจากการพัฒนาเส้นทางถนนหลัง พ.ศ. 2488 การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยได้รับแรงกระตุ้นเริ่มจากการตัดถนนสุขุมวิทที่มีความต่อเนื่องมา พ.ศ. 2479 – 2503 จนกระทั่งมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. 2504 – 2509) การทุ่มเทงบประมาณในการพัฒนาคมนาคมทางถนนส่งผลให้การคมนาคมทางถนนหรือทางหลวงเติบโตอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีแรกของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยทุ่มทุนในการคมนาคม การสร้างถนน เพื่อส่งเสริมการแข่งขันในระบบทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการคมนาคมและการขนส่งเป็นส่วนสำคัญดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514)

การสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมการคมนาคมให้มีความเจริญ สำหรับการก่อสร้างทางรถไฟภายหลัง พ.ศ. 2494 ทางรถไฟไทยได้มีการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายตะวันออกเพิ่มเติมคือ ทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา – สัตหีบ ระยะทาง 33.054 กิโลเมตร¹ ภายหลังการสร้างทางรถไฟเมืองฉะเชิงเทราได้กลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภูมิภาคเพราะมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าการใช้เส้นทางสายอื่น² พื้นที่ริมทางรถไฟกลายเป็นชุมชนอาคารร้านค้าที่มีความสำคัญขึ้นมาแทนตลาดริมน้ำ

ในพ.ศ. 2495 มีการขยายการคมนาคมเพิ่มขึ้น โดยสร้างถนนสายย่อยเข้าสู่ชุมชน ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 (ฉะเชิงเทรา – กรุงเทพฯ) เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนอกจากนี้ถนนที่สร้างขึ้นในเมืองฉะเชิงเทรามีหลายสายดังที่กล่าวมา ยังมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดบ้านใหม่ กล่าวคือ พ.ศ. 2510 มีการสร้างถนนสายหลักภายในเมืองฉะเชิงเทราคือเส้นทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3200 ซึ่งเป็นถนนที่เกิดจากการผ่านเมืองของจังหวัดฉะเชิงเทรา ไปยังอำเภอบางน้ำเปรี้ยวเชื่อมกับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ที่ไปอำเภอบางปะกง และมีการตัดเส้นทางคมนาคมภายในเขตเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มขึ้น ซึ่งถนนสายฉะเชิงเทราไปยังบางน้ำเปรี้ยวเป็นถนนที่ตัดผ่านบริเวณตลาดบ้านใหม่ ตั้งแต่ที่มีถนนตัดผ่านก็ส่งผลให้เมืองฉะเชิงเทราเจริญขึ้น

¹ การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2553). *สถานีรถไฟ บันทึกความทรงจำ ความผูกพันและการเปลี่ยนแปลง*. หน้า 145.

² พิมพอุมา โตสินธพ. (2548). *คลองเชื่อมกับพัฒนาการของชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกง ระหว่าง พ.ศ. 2420 – 2500*. หน้า 151.

แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการเส้นทางคมนาคมทางบกที่พัฒนานำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง แต่ถึงอย่างไรเนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองฉะเชิงเทราผู้คนดำเนินชีวิตอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีเรือโดยสารคอยรับ - ส่งผู้คน ซึ่งมีเรือของหลายบริษัทเข้ามารับผู้โดยสาร เช่น บริษัทมงคลรัศมี จำกัด (เรือเมล์เขียว) บริษัทสยามสตีมแพคเกจจิ้ง จำกัด (เรือเมล์แดง) บริษัทนายเลิศ (เรือขาว) และบริษัทเดินเรือ ได้แก่ เรือฟ่งบริษัทแหลมทอง จำกัด และเรือฟ่งบริษัทประเวศน์ จำกัด ต่อมาได้เลิกกิจการ เนื่องจากการตัดถนนและเส้นทางถนนมีความสำคัญขึ้นมาแทนการคมนาคมทางน้ำ

ปัจจัยการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่เป็นแนวทางทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอื่นๆ จึงนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งในเมืองฉะเชิงเทรามีการประกอบการอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นโรงสีข้าว จากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทราที่จดทะเบียนกับกระทรวงอุตสาหกรรม ในระหว่าง พ.ศ. 2514 - 2519 มีโรงสีข้าวมากถึง 158 โรง และโรงอุตสาหกรรมแบบอื่นๆ รองลงมา

ดังนั้นจะเห็นว่าปัจจัยดังที่กล่าวมาส่งผลทำให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ การพัฒนาพื้นที่ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-2 การสร้างถนนฉะเชิงเทรา - บางน้ำเปรี้ยว พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2517 และการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเมืองฉะเชิงเทรา จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางชุมชนจากริมน้ำสู่ชุมชนริมถนนที่ตัดใหม่ แต่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ยังคงเป็นชุมชนสำคัญทั้งในด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย ชาวจีน และคนเชื้อสายอื่นและในด้านการเป็นตลาดสำคัญของชุมชนชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายและชุมทางในอดีตมาเป็นตลาดโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เช่นในปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุป

งานวิจัยนี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517 โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ที่สำคัญคือ เอกสารจดหมายเหตุ เอกสารราชการ และหลักฐานชั้นรอง รวมทั้งเอกสารประเภทแผนที่และภาพถ่ายมาประกอบการวิเคราะห์ด้วย นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนตลาดบ้านใหม่ ผู้ซึ่งอยู่อาศัยมาเป็นเวลานานและสามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการ ได้แก่

1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517

2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 - 2517

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนตลาดบ้านใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำโบราณอายุมากกว่า 100 ปี ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกง ถนนสุขุมวิท ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา มีความสำคัญมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในฐานะที่เป็นย่านตลาดของชุมชนเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว รองลงมาคือชาวจีนฮกเกี้ยน การขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในภาคตะวันออกในสมัยรัชกาล ที่ 3 ทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาที่ฉะเชิงเทรามากขึ้นทั้งเป็นแรงงานในไร่ อ้อย เจ้าของโรงหีบอ้อย และพ่อค้า มีการทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง และมีการตั้งโรงหีบอ้อยผลิตน้ำตาลทรายที่บ้านใหม่ และตามหัวเมืองต่างๆ โดยชาวจีนแต้จิ๋วเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ประกอบกับในรัชสมัยนี้มีการขุดคลองบางขนากระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกงเพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางเรือผ่านไปยังเขมร ทำให้การเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองภาคตะวันออกสะดวกมากขึ้น ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงค่อยๆ ขยายตัวในฐานะชุมชนการค้าของคนจีน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2398 ทำให้ต่อมาข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญแทนน้ำตาล ในพื้นที่ฉะเชิงเทราอุตสาหกรรมข้าวเติบโตขึ้นโดยส่วนใหญ่มีชาวจีนเป็นเจ้าของโรงสีและพ่อค้าข้าว ชาวจีนจึงมีส่วนกระตุ้นให้มีการขยายตัวทางการผลิตข้าว ได้แรงงานจากชาวจีนและชาวจีนยังเป็นเจ้าของที่นาส่งผลให้การค้าข้าวเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว และกิจการโรงสีข้าวเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันสินค้าจากต่างประเทศได้กระจายเข้าสู่ท้องถิ่น สินค้าที่ส่งออกจากท้องถิ่นและสินค้า

ที่พ่อค้านำเข้ามาขายในชุมชนริมน้ำและลุ่มน้ำบางปะกงจะส่งผ่านตลาดกรุงเทพฯ เศรษฐกิจเกิดการขยายตัว ส่งผลให้รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขุดคลองขึ้นหลายสายในพื้นที่ฉะเชิงเทรา นอกจากนี้เมืองฉะเชิงเทราเกิดเป็นย่านที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าขายมีลักษณะเป็นตลาดชุมทางค้าขายทางน้ำเพราะสะดวกต่อการคมนาคมขนส่ง ทำให้ตลาดริมน้ำบางปะกงขยายตัวขึ้น เช่น ตลาดท้องน้ำเมืองแปดริ้ว ตลาดบ้านใหม่ ตลาดสนามจันทร์ ตลาดท่าถั่ว ตลาดคลองสวน เป็นต้น ตลาดเหล่านี้เป็นศูนย์กลางที่ซื้อขายสินค้าในชุมชนกลายเป็นศูนย์รวมสินค้าต่างๆ สำหรับชุมชนตลาดบ้านใหม่นั้นได้ขยายตัวเป็นตลาดรวมสินค้าจากกรุงเทพฯ และหัวเมือง มีพ่อค้าทั้งไทย จีน ลาว เขมรเดินทางมาซื้อขายสินค้าจากกรุงเทพฯ และจากหัวเมืองภาคตะวันออกเพื่อไปขายยังหัวเมืองต่างๆ ทั้งข้าว อาหารทะเล ัญมณี สินค้าเกษตร และผลผลิตจากที่ชาวสวนในละแวกนั้นนำมาขาย ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงเติบโตขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การคมนาคม และการปฏิรูปการปกครองเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นใน พ.ศ. 2435 มณฑลปราจีนบุรีได้รับการจัดตั้งขึ้นและใน พ.ศ. 2445 ได้ย้ายที่ทำการมณฑลจากเมืองปราจีนบุรีมาที่เมืองฉะเชิงเทรา ความเจริญและผู้คนจึงหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองฉะเชิงเทรามากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณตลาดริมน้ำซึ่งเป็นตลาดดั้งเดิม และชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้กลายเป็นชุมทางท่าเรือที่ผู้คนมาต่อเรือไปยังที่ต่างๆ

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชุมชนตลาดบ้านใหม่ พ.ศ. 2447 – 2488 พบว่าจากเดิมชุมชนนี้มีประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทย และชาวจีนแต้จิ๋ว จีนฮกเกี้ยน ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่มาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทำการค้าขายและเป็นแรงงาน เมื่อมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากอุตสาหกรรมข้าว และการเป็นชุมทางท่าเรือ ทำให้มีประชากรกลุ่มต่างๆ เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น เช่น ชาวลาว เขมร และมอญ ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการขยายตัวของการผลิตข้าวเพื่อการค้า ทำให้มีการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก โดยการขุดคลองเข้าไปในพื้นที่ที่รกร้าง คลองกลายเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญและช่วยในการชลประทาน ทำให้ชุมชนขยายเพิ่มมากขึ้น มีแรงงานทั้งจีน ไทย เขมรอพยพเข้ามาทำนา การขยายตัวของอุตสาหกรรมข้าวจึงส่งผลให้จำนวนประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้นตามมาด้วย โดยมีทั้งเจ้าของนาและโรงสีที่เป็นชาวจีนและขุนนางไทย ในขณะเดียวกันสินค้าจากต่างถิ่นและต่างประเทศได้กระจายเข้าสู่ท้องถื่น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่และหัวเมืองใกล้เคียงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการค้า มีสินค้าใหม่ๆ จากภายนอกใช้ในวิถีประจำวัน โดยต้องใช้เงินตราในการซื้อหาสินค้า นอกจากนี้การเดินทางที่ขยายตัวทั้งทางเรือ

ทางรถไฟ ทำให้การติดต่อกับกรุงเทพฯ และหัวเมืองอื่นสะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น ทำให้คนท้องถิ่นได้รับรูปแบบการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่เข้ามา วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงเปลี่ยนไป

ปัจจัยสำคัญอีกประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ คือ การสร้างทางรถไฟและการสร้างถนน เมื่อมีทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้การเดินทางของประชาชนและการขนส่งสินค้ามายังฉะเชิงเทราสะดวกรวดเร็วมากขึ้น จากที่เคยใช้เส้นทางน้ำลำคลองในการขนส่งสินค้าจากกรุงเทพฯ – ฉะเชิงเทรา เป็นเวลา 2 วัน ก็เหลือเพียง 2 ชั่วโมงเท่านั้น ทำให้การเดินทางทางน้ำลดความสำคัญลงซึ่งทำให้ความสำคัญของการเป็นชุมทางท่าเรือของตลาดบ้านใหม่ลดลง หลัง พ.ศ. 2494 มีการสร้างเส้นทางรถไฟเพิ่มเติมคือ ทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา – สัตหีบ ระยะทาง 33.054 กิโลเมตร ภายหลังการสร้างทางรถไฟเมืองฉะเชิงเทราได้กลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภูมิภาคเพราะมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าการใช้เส้นทางสายอื่น พื้นที่ริมทางรถไฟกลายเป็นชุมชนอาคารร้านค้าที่มีความสำคัญขึ้นมาแทนตลาดริมน้ำ อย่างไรก็ตาม การมีทางรถไฟและสถานีรถไฟที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนตลาดบ้านใหม่ก็ส่งผลดีในแง่ที่ทำให้การซื้อสินค้าจากภายนอกและการขายสินค้าท้องถิ่นของพ่อค้าที่ชุมชนตลาดบ้านใหม่เพิ่มมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น ชุมชนตลาดบ้านใหม่จึงยังคงเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญ

นอกจากนี้การสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อกับทางรถไฟจากโครงการตัด “ถนนเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” ตามแผนการทางหลวงแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2479 ซึ่งได้กำหนดสายทางไว้ทั้งหมด 43 สายทาง ส่วนที่อยู่ในภาคตะวันออกมี 2 สายทาง คือ สายกรุงเทพฯ สมุทรปราการ – แปรริ้ว – สัตหีบ – ระยอง ทำให้มีเส้นทางเชื่อมต่อไปมาสะดวกขึ้น การตัดถนนสุขุมวิทมีความต่อเนื่องจาก พ.ศ. 2479 – 2503 และการขยายการคมนาคมโดยการสร้างถนนสายย่อยเข้าสู่ชุมชน ใน พ.ศ. 2495 ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 (ฉะเชิงเทรา – กรุงเทพฯ) และใน พ.ศ. 2510 มีการสร้างถนนสายหลักภายในเมืองฉะเชิงเทราคือเส้นทางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3200 ซึ่งเป็นถนนที่เกิดจากการผ่านเมืองของจังหวัดฉะเชิงเทรา ไปยังอำเภอบางน้ำเปรี้ยวเชื่อมกับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ที่ไปอำเภอบางปะกง และมีการตัดเส้นทางคมนาคมภายในเขตเมืองฉะเชิงเทราเพิ่มขึ้น ซึ่งถนนสายฉะเชิงเทราไปยังบางน้ำเปรี้ยวเป็นถนนที่ตัดผ่านบริเวณตลาดบ้านใหม่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อคนในชุมชนตลาดบ้านใหม่ ทำให้คนในชุมชนขยายพื้นที่ออกไปสู่ชุมชนเมืองมากขึ้น

สำหรับชุมชนตลาดบ้านใหม่นั้น การมีทางรถไฟและถนนทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นการชักชวนให้ประชาชนขึ้นมาตั้งบ้านเรือนบนบกตามแนวถนน แทนการอยู่ในแพตามริมน้ำ อันเป็นผลให้เกิดการขยายชุมชนและขยายเมืองให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความเจริญและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนตลาดบ้านใหม่ โดยร้านค้าภายในชุมชนเพิ่มขึ้น ตลาดมีความคึกคัก ขายสินค้าได้ดี ชาวจีนที่มีอาชีพค้าขายสินค้าอุปโภคและบริโภค พ่อค้าชาวจีนจะซื้อข้าวจากชาวบ้านแล้วเอาไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง เปรียบเสมือนพ่อค้าคนกลาง เมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมทางบกการสร้างทางหลวงจังหวัด ทางหลวงชนบทหรือถนนสายย่อยๆ ทำให้เกิดการติดต่อระหว่างเมืองหรือชุมชนสะดวกยิ่งขึ้น ผู้คนหันไปใช้เส้นทางสัญจรทางรถยนต์ ในขณะที่ความเจริญเข้ามาถึงชุมชนตลาดบ้านใหม่แต่ก็ส่งผลดีต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นตลาดริมน้ำ ทำให้คนในชุมชนตลาดบ้านใหม่เปลี่ยนแปลงไปตามตลาดบกมากขึ้น ถึงแม้ว่าการคมนาคมทางน้ำจะค่อยๆ ลดบทบาทลง

ปัจจัยประการสุดท้ายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ คือ การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ซึ่งในเมืองฉะเชิงเทรา มีการประกอบการอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นโรงสีข้าว จากจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทราที่จดทะเบียนกับกระทรวงอุตสาหกรรม ในระหว่าง พ.ศ. 2514 – 2519 มีโรงสีข้าวมากถึง 158 โรง และโรงอุตสาหกรรมแบบอื่นๆ รองลงมา

ดังนั้นจะเห็นว่าปัจจัยดังที่กล่าวมาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาส่งผลทำให้ชุมชนตลาดบ้านใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ จากการเป็นชุมชนตลาดริมน้ำ ศูนย์รวมสินค้าและชุมทางท่าเรือ สู่ชุมชนริมถนนที่ตัดใหม่ ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ยกเลิกไป เหลือเพียงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำใช้เรือในการเดินทางระยะใกล้ๆ เมื่อมีถนนตัดผ่านเส้นทางต่างๆ ทำให้ผู้คนนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น เหลือไว้เพียงร่องรอยของท่าเรือในอดีต ความเจริญที่เข้ามาถึงชุมชนตลาดบ้านใหม่ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความสำคัญของการเป็นตลาดริมน้ำที่คึกคักหรือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแบบในอดีตอาจลดความสำคัญลง แต่ชุมชนตลาดบ้านใหม่ยังคงเป็นชุมชนสำคัญทั้งในด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทย ชาวจีน และคนเชื้อสายอื่น และในด้านการเป็นตลาดสำคัญของชุมชน ชุมชนตลาดบ้านใหม่ได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายและชุมทางในอดีตมาเป็นตลาดโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เช่นในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงคมนาคมรัชกาลที่ 5 กระทรวงคมนาคม ร.5

คค.0202.6.1/1 เรื่องข้อบังคับควบคุมการเดินเรือท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ พระนคร
สมุทรปราการ นนทบุรี มีนบุรี สิงห์บุรี อยุธยา ปราชินบุรี ฉะเชิงเทรา นครสวรรค์
สมุทรสงคราม ชัยนาท ราชบุรี (2490-2501). (มีนาคม 2552).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารจดหมายเหตุลายลักษณ์ สมเด็จพระยาตาก
ราชานุภาพ. กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. สบ. 2. 41/27. เรื่องบัญชีโรงสีข้าวในพระ
ราชอาณาจักสยาม. (2472).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ร.5 บ.12/16 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5
กระทรวงมหาดไทย (เรื่องรวมบริษัทเรือเมล์แม่น้ำบางปะกง 4 มีนาคม ร.ศ. 127).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. สบ.2. 41/27 เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระยาตาก
ราชานุภาพกระทรวงมหาดไทย เรื่องบัญชีโรงสีเข้าในพระราชอาณาจักสยาม
พ.ศ. 2472.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ร.7 กส. 15.2/25. เอกสารกรมสารบัญ รัชกาลที่ 7 กระทรวง
เกษตรราธิการ เรื่องคำถามของอนุกรรมการสภาเผยแพร่พาณิชย์พิจารณาสินเข้าภายในกับ
คำตอบจากมณฑลต่างๆ พ.ศ. 2474.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. กส.13/749. กระทรวงเกษตรราธิการ เรื่องมณฑลนครไชยศรี
ส่งรายงานฉบับปี พ.ศ. 2455 (ตอนที่ 1).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ร.5 5.4/7 กระทรวงโยธาธิการ เรื่อง “รถไฟบางปะกง”
(28 ธันวาคม - 12 มกราคม ร.ศ. 128).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. ร.6 คค. 5.1/6. กระทรวงคมนาคม “เปิดการเดินรถไฟสาย
อรัญประเทศต่อจากฉะเชิงเทรา” (28 พ.ย. - 5 ธ.ค. 2467) เบ็ดเสร็จ “เรื่องสร้างทางรถไฟ
สายตะวันออกถึงอรัญประเทศ” (14 สิงหาคม 2462 - 3 มกราคม 2464).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสาร (2) สร.0201.66.5.2 กล่อง 1/27 เรื่อง สร้างทางสาย

สมุทรปราการ ชลบุรี ผ่านบางปะกง (26 กรกฎาคม 2483 - 14 มิถุนายน 2493).
 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. รหัสภาพ 78 M 00066. ภาพเรือโดยสาร.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ, สำนัก. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1196. เลขที่ 52.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1200. เลขที่ 5.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1201. เลขที่ 321.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1205. เลขที่ 67.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1205. เลขที่ 95.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1207. เลขที่ 281.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1208. เลขที่ 111.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1209. เลขที่ 37.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1210. เลขที่ 155.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1210. เลขที่ 155/ก.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1210. เลขที่ 155/ข.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1210. เลขที่ 155/ง.
 _____ . จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1212. เลขที่ 68.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2468). ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. พระนคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2507). สถิติขั้นมูลของอุตสาหกรรม พ.ศ. 2506. กรุงเทพฯ :

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.

การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2528). บุรฉัตรรำลึก อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พลเอกพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน. กรุงเทพฯ : การรถไฟแห่งประเทศไทย.

การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2553). สถานีรถไฟ บันทึกความทรงจำ ความผูกพันและการ

เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : การรถไฟแห่งประเทศไทย.

การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2540). 100 ปี รถไฟไทย พ.ศ.2439 – 2540 ครบรอบวันสถาปนา

กิจการรถไฟ 100 ปี. กรุงเทพฯ : การรถไฟแห่งประเทศไทย.

กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์. (2558). *Bon Voyage บนเส้นทางข้าแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : มติชน.

โกวิท วรพิพัฒน์. (2544). *ชีวิตพ่อเล่า อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ป.ช., ม.ร.ม., ท.จ.*

กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. (2520). *การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ*

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู.

คอร์วฟอร์ด จอห์น. (2515). *เอกสารของคอร์วฟอร์ด*. แปลโดย ไพโรจน์ เกษมแม่นกิจ.

กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน (2524). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ*

และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525 – 2529). กรุงเทพฯ : ศูนย์ลาดพร้าว.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2546). *การประชุมเชิงปฏิบัติการ*

“กลยุทธ์ฟื้นฟูชุมชนเมืองริมน้ำ” วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ :

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉะเชิงเทรา. (2513). *วัดจีนประชาสโมสร “วัดเล่งฮกยี่”*. ฉะเชิงเทรา : Pad Riew Thailand.

ฉะเชิงเทรา. (2539). *ฉะเชิงเทราเมืองแห่งอนาคต*. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์.

ฉะเชิงเทรา. (2539). *ปทุมเมืองฉะเชิงเทรา*. ม.ป.ท. ฉะเชิงเทรา.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). (2560). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์*

รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยควอลิตี้บุ๊กส์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2524). *เศรษฐกิจศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

ชัย เวียงศิลป์. (2545). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352 – 2453 ด้านสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์.

ด้วน ลี เสง, บุญยิ่ง ไธสุศิริ. (2543). *วัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :

เรือนแก้ว.

ถาวร สิทธิโกศล. (2557). *เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้*. กรุงเทพฯ : มติชน.

ที่นี้...8 ไร่. (2551). *รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ เมืองแปดริ้ว*. ฉะเชิงเทรา : สมาคม

ฉะเชิงเทรา บริษัท เอ็มเอ็น คอมพิวเตอร์ จำกัด.

เทศาภิตรพิจารณ์, หลวง. (2471). *ว่าด้วยแม่น้ำที่มีในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :

โสภณ - พิพรรณนการ.

บุญมา พงษ์โหมด. (2537). *ข้อมูลท้องถิ่นฉะเชิงเทรา*. ฉะเชิงเทรา : ภาควิชาสังคมศึกษา

สถาบันราชภัฏฉะเชิงเทรา.

ประจักษ์ ศกุนตะลักษณ์. (2529). *เศรษฐศาสตร์การขนส่ง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประพต เศรษฐกานนท์. (2551). *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

ประเสริฐ สีลรัตน และคณะ. (2547). *แนะนำจังหวัดฉะเชิงเทรา*. ฉะเชิงเทรา : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.

แผนกศึกษาธิการจังหวัด. (2513). *แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา(2514-2519)*. ฉะเชิงเทรา. แผนกศึกษาธิการจังหวัด.

พีระ เทพพิทักษ์ และคณะ. (2554). *ปูมฉะเชิงเทรา*. กรุงเทพฯ : แคนดิด มีเดีย จำกัด. เพชรรุ่ง เทียนปัวโรจน์. (2560). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2398 – 2519*. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

พระราชบัญญัติเรือสยาม พุทธศักราช 2481, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56 หน้า 230 วันที่ 10 เมษายน 2482.

พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิจับสัตว์น้ำในเขตสัตว์น้ำสยาม พุทธศักราช 2477, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 51 หน้า 795, วันที่ 28 ตุลาคม 2477.

พรีนา บรูมฟิลด์. แปลโดยหยกแดง (2553). *ความเชื่อชาวจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ยินหยาง.

มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์. (2552). *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง*. กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้น จำกัด.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 34 แผ่นที่ 44 หน้า 1174, วันที่ 2 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 126.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 77 ฉบับพิเศษ หน้า 1, วันที่ 1 พฤษภาคม 2517.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 91 ตอนที่ 77 ฉบับพิเศษ หน้า 5, วันที่ 1 พฤษภาคม 2517.

ราชบัณฑิตยสภา. (2476). *จดหมายเหตุ เรื่องเปิดรถไฟสายตะวันออกและสายเหนือ และ เสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองฉะเชิงเทรา เจ้าจอมมารดาอ่อน รัชการที่ 5 พิมพ์ในการบำเพ็ญกุศลหน้าพระศพ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ ครบ 100 วัน*. กรุงเทพฯ : ทำพระจันทร์.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2521). *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา.

วันชัย มงคลประดิษฐ์. (2556). *พื้นฟูวิถีไทจิวิญญานชุมชนลุ่มแม่น้ำบางปะกง*. กรุงเทพฯ :

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศานติ ภัคดีคำ รศ. ดร. (2557). *ยุทธมรรคา เส้นทางเดินทัพไทย-เขมร*. กรุงเทพฯ : มติชน.

ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์. (2556). *อัตลักษณ์ชุมชนริมแม่น้ำแม่กลองและบางปะกง*. กรุงเทพฯ :

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลปากร, กรม. คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม (2546).

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 121-122 ตอน 2.

ลงวันที่ 31 มกราคม ร.ศ. 122. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.

ศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี, สำนัก. (2551). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการบูรณาการเครือข่าย*

เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.

ปราจีนบุรี. ถ่ายเอกสาร.

ศรีมหาโพธิ์. (2541). *ประเพณีธรรมเนียมนจีน*. กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ. วันชัย มงคล

ประเสริฐ. (2556). *พื้นฟูวิถีไท จิตวิญญานชุมชน ลุ่มแม่น้ำบางปะกง*. กรุงเทพฯ :

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรีศักร วัลลิโภดม (2523). *พจนานุกรม ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า. (จัดพิมพ์เนื่องในงาน*

นิทรรศการวัฒนธรรมไทยตะวันออก ครั้งที่ 2 , 12-16 มกราคม 2523). กรุงเทพฯ : รุ่งเรือง
ธรรม

สกินเนอร์, จี วิลเลียม. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. แปลโดย

พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ไทยวัฒนาพานิช.

สุดใจ ตระกูลศุภชัย. (2545). *ย้อนอดีต “ฉะเชิงเทรา” หรือ “แปดริ้ว”*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :

เอ็มเอ็น คอมพิวเตอร์ออฟเซต.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2554). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของ*

ผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรม บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน. กรุงเทพฯ : เอราวิถการพิมพ์.

สรศัลย์ แพ่งสภา. (2554). *ของเก่าเรา (ไม่) ลืม*. กรุงเทพฯ : สารคดี.

สุดใจ ตระกูลศุภชัย. (2544). *ประวัติศาสตร์เมืองฉะเชิงเทรา*. กรุงเทพฯ :

เอ็มเอ็น คอมพิวเตอร์ออฟเซต.

สุดใจ ตระกูลศุภชัย. (2546). *ย้อนอดีต “ฉะเชิงเทรา” หรือ “แปดริ้ว” ประตูลงของภาค*

ตะวันออก. กรุงเทพฯ : ก๊อปปี้ปรีนซ์.

สัญญาชัย สุวังบุตร. (2556). ประวัติศาสตร์ใน “*Twentieth Century Impressions of Siam : Its History, Commercial, Industries, and Resources*”. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.

สุมาลี พันธุ์ยุรา. (2558). นักเลงควายเมืองชลบุรี. ใน ธนาพล ลีมอภิชาติ และสุวิมล รุ่งเจริญ บรรณาธิการ. *เจ้าพ่อ ประวัติศาสตร์ จอมขมังเวทย์ รวมบทความเพื่อเป็นเกียรติในโอกาสครบรอบ 60 ปี ฉลอง สุนทรวาณิชย์*. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.

สำนักคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2482). พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481 มาตรา 5 (7). องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทรา. (2554). *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. ฉะเชิงเทรา: ลี แลนเซ็ท จำกัด.

อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970* *Economic Change in Thailand 1850 – 1970*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด. เฮนรี เบอร์นี. (2514). *เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 1*. แปลโดย สวัสดิ์ สุวรรณสถิตย์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วิทยานิพนธ์

กาญจนา คงวันดี. (2548). *การจดทะเบียนเรือสากล : ศึกษาความเป็นไปได้และแนวทางของกฎหมายไทย*. วิทยานิพนธ์ น.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

กิตติ ตันไทย. (2520). *คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย พ.ศ. 2367 – 2453*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (สาขาวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ปรารธนา แซ่ฮึง. (2556). *การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออก : พลวัตในบริบทสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท (สาขาไทยศึกษา). ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.

พิมพ์อุมา โตสินธพ. (2548). *คลองเชื่อมกับพัฒนาการของชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกง ระหว่าง พ.ศ. 2420 – 2500*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

- ภิญญ์วัฒน์ วีรภัทรรัตน์วรา. (2557). *การพัฒนาชุมชนโดยอุตสาหกรรมภาพยนตร์ตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา*.
ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (สหสาขาวิชา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วรรณิ์ แผลูกอินทร์. (2538). *ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของเมืองฉะเชิงเทรา ในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาบาวริง*. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศรัญญา คันทาชีพ. (2540). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419 – 2475*.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สยาม คำสุวรรณ. (2549). *การพัฒนาพื้นที่เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์ ผ.ม.
(วิชาการวางแผนภาคและเมือง). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สรัญญา สมนึก. (2555). *พัฒนาการชุมชนริมน้ำตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา*.
วิทยานิพนธ์ ร.ม. (วิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ). ชลบุรี:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- สุดใจ พงศ์กล้า. (2528). *มณฑลปราจีนสมัยเริ่มแรกถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์
ศิริพัฒน์ พ.ศ. 2436-2458*. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- อติยา แก้วพิลา. (2553). *การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัด
ฉะเชิงเทรา*. วิทยานิพนธ์ ผ.ม. (วิชาการวางแผนภาคและเมือง). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุบล จิระสวัสดิ์. (2517). *สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่สอง*. ปริญญาานิพนธ์ อ.ม. (สาขาวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อังคณา แสงสว่าง. (2550). *บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง
พ.ศ. 2398 – 2475*. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อำนาจ วรรณวิทยา. (2553). *ปัญหากฎหมายและแนวทางการพัฒนาระบบทะเบียนเรือไทยตาม*

พระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481. วิทยานิพนธ์ น.ม. (สาขากฎหมายการค้าระหว่างประเทศ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477 – 2539. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สาขาวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

Shengpu Xiong. (2555). คดีความเชื่อที่เกี่ยวกับคำขายของคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง). สมุทรปราการ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. ถ่ายเอกสาร.

วารสาร

ภารดี มหาขันธ์. (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 20(34): 1-22.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2548). ภาษาและหนังสือ: เซอร์ เออร์เนสต์ ซาโทว (Sir Ernest Satow) กับท้องถิ่นภูมิภาคตะวันออกของไทย. วารสารโลกประวัติศาสตร์ เล่ม 3 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชวังสนามจันทร์ : 36-37.

อิงตะวัน แพลุกอินทร์, ภารดี มหาขันธ์. (2561,มกราคม-เมษายน). ฉะเชิงเทรา: เมืองสำคัญทางเศรษฐกิจแห่งลุ่มแม่น้ำบางปะกง (พ.ศ. 2398-2554). วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา. 26(50): 102-119.

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2558, เมษายน). ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทย ช่วงทศวรรษ 2480 – 2520. วารสารประวัติศาสตร์ 2(1): 16-31.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

สภาวัฒนธรรม จังหวัดระยอง. (2558). บางปะกง (บางมังกร). Retrieved Jan 29, 2015,

from <https://www.facebook.com/300677406805783/posts/339550016251855>.

Mo Memoir. (2557). ข้ามนางปะกงที่ท่าข้าม (ก่อนจะเลือนหายไปจากความทรงจำ ตอนที่ 60).

Retrieved Mar 31, 2014, <http://tamagozilla.blogspot.com/2014/03/mo-memoir-2557-mar-31-mon.html>.

Museumthailand Online. (2561). *บางปะกงที่รัก*. Museumthailand. Retrieved July 30, 2018, from <https://www.museumthailand.com/th/2160/storytelling>.

สัมภาษณ์

จิตัญดา บุญญฤทธิ์. (2563, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

บ้านเลขที่ 143 ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

จิรวรรณ ศรีสวัสดิ์. (2563, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่บ้านเลขที่ 110 ถ.ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

ชัยพล อภัยพล. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). บ้านเลขที่ 76-92

ริมคลองท่าไข่ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

ชัยเลิศ แสงจันทร์. (2562, 20 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

บ้านเลขที่ 453/36 ถ. ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

แดง ส่งพิทักษ์ชัย. (2563, 29 มิถุนายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่ตลาดบ้านใหม่.

ทุเรียน มังกรานนท์ชัย. (2562, 21 มกราคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่ตลาดบ้านใหม่.

บุศรา พัฒนโกศลศักดิ์. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่ตลาดบ้านใหม่.

พรเพ็ญ ศาลาน้อย. (2562, 18 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่โรงเรียนเซนต์หลุยส์ ฉะเชิงเทรา.

พระเทพวิสุทธินายก. (2562, 8 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่วัดเทพนิมิตร.

พันธ์พงษ์ สิมะโรจนา. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

ที่ตลาดบ้านใหม่.

พูลทรัพย์ รักษาสุข. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

บ้านเลขที่ 443/3 ถ. ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.

ไพโรจน์ อมรอรธกิจ. (2563, 13 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).

- บ้านเลขที่ 131/21-22 ถ.ชุมพล ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.
 วรรณุช และ ดร.ลาวัลย์ บุนะจินดา. (2563, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
- บ้านเลขที่ 137,139 ถ. ชุมพล ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.
 วิตรี จ. คุณปกรณ์. (2562, 1 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่ตลาดบ้านใหม่.
- วัชรภรณ์ วัฒนศิริสุข. (2563, 26 มกราคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่ตลาดบ้านใหม่.
- วันชัย มีวัฒนะ. (2563, 14 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่บ้านเลขที่ 89 ถ. ศุภกิจ ต. หน้าเมือง อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.
- สมยศ เพ็ชรวิเศษ. (2563, 13 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 บ้านเลขที่ 516 ถ. ศุภกิจ ต. บ้านใหม่ อ. เมือง จ. ฉะเชิงเทรา.
- สมศรี จ. คุณปกรณ์. (2562, 25 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่ตลาดบ้านใหม่.
- สาคร กนกทิพย์พรชัย. (2563, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่ตลาดบ้านใหม่.
- สุดา แจ่มจรัส. (2563, 27 เมษายน). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์). ที่ตลาดบ้านใหม่.
- อภิรดี เข้มกัลดทอง. (2563, 27 มกราคม). สัมภาษณ์โดย (อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์).
 ที่ตลาดบ้านใหม่.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางอุมาทิพย์ วรพิพัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	30 พฤษภาคม 2521
สถานที่เกิด	ฉะเชิงเทรา
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2544 ระดับปริญญาตรี จาก สถาบันราชภัฏวราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2564 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่อยู่ปัจจุบัน	101/7 หมู่ 2 ตำบลคลองนา อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000

